

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Острозька академія»

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: «Китайсько-російські відносини у XXI столітті»

Виконав студент 2 курсу, групи ЗММВ-21 23-24рн

спеціальності 291 «Міжнародні відносини,

суспільні комунікації та регіональні студії»,

освітньо-професійної програми

«Міжнародні відносини»

Марилів Олександр Олександрович

Керівник – доктор історичних наук, професор,

Атаманенко Алла Євгенівна

Рецензент – кандидат політичних наук, доцент,

Мартинюк Роман Станіславович

Робота допущена до захисту

протокол № _____ засідання кафедри міжнародних відносин від

_____20__ року

Завідувач кафедри міжнародних відносин: _____ Тетяна СИДОРУК

м. Острог – 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОСНОВА ПОЛІТИЧНОЇ СФЕРИ КИТАЙСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН	13
1.1. Особливості політичного розвитку російської федерації.....	14
1.2. Особливості політичного розвитку Китаю.....	16
Висновки до 1 розділу	20
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ОСНОВНИХ СФЕР КИТАЙСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН У ХХІ СТОЛІТТІ.....	21
2.1. Розвиток політичних китайсько-російських відносин.....	21
2.2. Економічна сфера китайсько-російських відносин.....	28
2.3. Китайсько-російські відносин у гуманітарній сфері.....	37
Висновки до 2 розділу	41
РОЗДІЛ 3. КИТАЙСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ НА РІЗНИХ РІВНЯХ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ	43
3.1. Становлення китайсько-російських відносин на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівнях	44
3.2. Розвиток китайсько-російських відносин на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівнях з 2000 по 2010 рік.....	51
3.3. Розвиток китайсько-російських відносин на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівнях з 2010 по 2024 рік.....	54
Висновки до 3 розділу	57

РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА КИТАЙСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН У ХХІ СТОЛІТТІ.....	58
4.1. Визначення закономірностей у розвитку міждержавних відносин.....	58
4.1.1. Закономірності розвитку китаїсько-російських відносин на міждержавному рівні	59
4.1.2. Закономірності розвитку китаїсько-російських відносин на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівнях	65
4.2. Кількісний аналіз китаїсько-російських відносин у ХХІ столітті	69
4.2.1. Розроблення алгоритму розрахунку узагальненого показника китаїсько-російських відносин	72
4.2.2. Розрахунок узагальненого показника китаїсько-російських відносин	74
Висновки до 4 розділу	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	85
ДОДАТКИ.....	94
Додаток А.....	94
Додаток Б	97
Додаток В.....	104
Додаток Г	109

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

АР	–	Автономна Республіка
БАМ	–	Байкало-Амурська магістраль
ВВП	–	валовий внутрішній продукт
ВСНП	–	Всекитайські збори народних представників
ЄС	–	Європейський Союз
КННК	–	Китайська національна нафтогазова компанія
КНДР	–	Корейська народна демократична республіка
КНР	–	Китайська Народна Республіка
КПК	–	Комуністична партія Китаю
ООН	–	Організація об'єднаних націй
рф	–	російська федерація
СРСР	–	Союз Радянських Соціалістичних Республік
США	–	Сполучені штати Америки
ШОС	–	Шанхайська організація торгівлі
BRICS	–	Brazil, Russia, India, China, South Africa

ВСТУП

Обґрунтування актуальності дослідження. Повномасштабне вторгнення рф в Україну призвело не лише до потрясінь в Європі, а й кинуло виклик стабільності сучасної моделі міжнародних відносин. Росія прагне нівелювати здобутки Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин та поставити під сумнів гегемонію країн заходу. Проте, на відміну від СРСР, який представляв альтернативну, хоча і відверто тоталітарну та репресивну, модель економічного розвитку країни та мав значну матеріальну, фінансову та ідеологічну складову, сучасна рф не може похвалитися такими досягненнями.

З моменту розвалу СРСР росія практично втратила успадковану високу виробничу базу, зосередившись в основному на експорті енергоносіїв. З цієї причини не зовсім зрозумілим залишається прагнення керівництва рф, саме в даний історичний період, створювати виклики для системи міжнародних відносин. Лише наявність реально сильної та незалежної економіки і збройних сил є запорукою досягнення поставлених рф стратегічних цілей, що в цілому не відповідає дійсності. Хибно міркувати, що керівництво рф не врахувало вище озвучені слабкі сторони.

На третій рік війни економіка рф практично пристосувалась до нової реальності, а країни-партнери, такі як КНР, КНДР та Іран, демонструють своєю діяльністю (бездіяльністю) підтримку авторитарного режиму росії. Залишається не до кінця вивченим питання стійкості таких міждержавних відносин та можливий їх подальший розвиток.

Вітчизняні та зарубіжні наукові дослідники сходяться на твердженні, що хоча політико-економічні системи рф та КНР різні, проте, необхідно враховувати, що таким системам притаманно багато спільних рис, які викликані результатами впровадження соціалізму в цих країнах у ХХ столітті. Так, для росії можна виділити дві точки біфуркації політико-економічної системи, а саме перехід від ринкової до

планової моделі економіки починаючи з 1917 року та у зворотному напрямку у 1991 році. Аналогічні події відбувалися і у КНР, проте з характерними особливостями.

Першим, в напрямку впровадження планової моделі економіки почав рухатись СРСР, який фактично став першопрохідцем в даному напрямку. Китайська Народна Республіка, на відміну від СРСР, лише у 1949 році почала впроваджувати планову модель економіки в країні, разом із приходом до влади комуністів, очолюваних Мао Цзедуном.

Сьогодні КНР є одним із основних торговельних партнерів рф, незважаючи на процес розширення санаційного тиску країн Заходу на росію. Відтак можливо стверджувати, що КНР є чи не єдиним фактором, що дозволяє рф «триматися на плаву».

Складається парадоксальна ситуація, коли з однієї сторони рф стверджує, що КНР є її основним стратегічним партнером, який готовий надавати всеохоплюючу підтримку росії, а з іншої сторони, сама КНР хоча і веде торгове співробітництво з рф але в повному об'ємі дотримується санкційного режиму, накладеного країнами Заходу. Тому, питання щодо аналізу реального стану китайсько-російських відносин у XXI столітті є актуальним напрямком наукових досліджень оскільки дозволяють визначити основну спрямованість співпраці вище згаданих країн, а також довговічність та надійність таких відносин.

Аналіз стану наукової розробки проблеми. Стан китайсько-російських відносин, а також їх сучасні політичні, економічні та соціальні моделі розвитку досліджувались в наукових працях вітчизняних та зарубіжних фахівців. Так, вітчизняний науковець, О. Шевчук у своїй монографії «Китай між США та росією: геостратегічні відносини», наводить результати аналізу концептуальних засад та практичної реалізації зовнішньополітичних стратегій США та рф щодо КНР, де описані сфери неспівпадіння інтересів рф з КНР, а також межі їх взаємодії [1]. С. Філіч [2] наводить результати досліджень розвитку китайсько-російських відносин, де відзначається характерні тенденції щодо розвитку деглобалізаційних процесів у

світі. Результати досліджень китайського аналітичного центру CSIS вказують на наявність невирішених питань китайсько-російських відносин у сфері політики [3]. Зазначається, що не дивлячись на суттєве зближення рф та КНР, Китай проводиться власну внутрішню політику, де ставиться під сумнів законність перебування прикордонних з Китаєм російських регіонів у складі рф. У роботі Дж. Жанга [4] аналізується заходи, які проводить рф з метою розвитку Далекого Сходу за рахунок розширення взаємовідносин з КНР. В загальному, у вище наведених роботах досліджується розвиток китайсько-російських відносин у сфері політики за визначеними напрямками, проте комплексно дане питання авторами не досліджувалося.

О. Дроботюк [5] наводить дані щодо розвитку економічної моделі КНР. Зазначається, що з часу свого утворення в 1949 року, Китай провів значні реформи, які сприяли високим темпам економічного розвитку країни. Більш глибокий аналіз китайського економічного розвитку наведено у статті за авторством В. Янга [6]. Зазначається, що КНР зосереджувалась з однієї сторони на розвитку наукоємних технологій та виробництва, а з іншого проводила політику здешевлення вартості енергоносіїв, як базової складової собівартості виготовлення продукції. Наведені дані щодо поступового збільшення імпорту енергоносіїв з країн Близького Сходу та рф. В аналітичному звіті Національного бюро з розвитку азійського регіону [7] та в журналістській статті [8] описано основні фактори, що впливають на забезпечення безперебійного постачання енергетичних ресурсів в азійсько-тихоокеанському регіоні, включаючи китайсько-російську взаємодію в даній сфері. Розвиток економічної сфери китайсько-російських відносин наведено в науковій статті Ольги Григоренко [9]. Проте, в зазначеній роботі розглядається економічна взаємодія між країнами лише до 2015 року. Залишається відкритим питання комплексного аналізу розвитку економічної сфери китайсько-російських відносин у XXI столітті. Зазначений аналіз дозволить визначити основні чинники, які сприяють укріпленню міждержавного співробітництва та визначити особливості.

Питання розвитку вплив гуманітарної сфери на ведення зовнішньої політики КНР досліджувалось в роботах О. Шевчука та зарубіжних науковців (П. Дюарта) [10; 11]. В зазначених роботах описувалось використання КНР політики «м'якої сили» на країни, що територіально межують з Китаєм. Міграційні течії населення з КНР на територію Далекого Сходу рф описані в науковій статті О. Алексєєвої [12], де автор наводить стан таких процесів і прогнозує їх подальший розвиток. Проте, зазначені автори не приділяли достатньої уваги на вивчення культурної і наукової складової у китайсько-російських відносинах.

В роботі, за авторством П. Сілли [13], наведено результати дослідження щодо впровадження проєкту Нового Шовкового шляху за участю КНР та рф. Проведені дослідження вказують на активний розвиток китайсько-російських відносин не лише на загальнодержавному рівні, а й на інших рівнях адміністративних суб'єктів держав. Наводяться дані щодо підписання ряду міжрегіональних та міжмуніципальних договорів про китайсько-російське співробітництво в економічній та гуманітарній сферах. Загальний напрямок міжрегіонального співробітництва також досліджувався в науковій статті [14], проте він не враховував вплив на міжрегіональне співробітництво обстановки на міжнародній арені.

Отже, питання розвитку китайсько-російських відносин у XXI столітті вивчалися як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями та експертами. Проте, вище наведені дослідження стосувалися аналізу окремих факторів та сфер китайсько-російських відносин, а їх комплексний аналіз, та як наслідок, виявлення закономірностей у процесах розвитку, досліджувались недостатньо, враховуючи значну кількість підписаних міждержавних договорів у різних сферах діяльності та на різних рівнях адміністративних суб'єктів (міждержавному, міжрегіональному, міжмуніципальному та інших). Також, необхідно враховувати, що за визначений історичний період часу до влади у рф та КНР прийшли автократичні режими.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне вивчення китайсько-російських відносин у ХХІ столітті з врахуванням основних сфер взаємодії країн та існуючих китайсько-російських міждержавних нормативно-правових документів, в тому числі укладених між різними адміністративними суб'єктами держав.

Досягнення поставленої мети забезпечується вирішенням основного завдання, сутність якого полягає в аналізі наявних нормативно-правових документів щодо китайсько-російського

співробітництва у ХХІ столітті.

Для вирішення основного завдання розроблено наступні підзавдання:

- проведення аналізу основних сфер взаємодій у китайсько-російських відносинах;
- проведення аналізу китайсько-російських відносин на різних рівнях адміністративних суб'єктів;
- визначення закономірностей у розвитку китайсько-російських відносинах;
- проведення аналізу наявних методів з кількісної оцінки нормативно-правових документів у сфері міжнародних відносин;
- розроблення алгоритму розрахунку узагальненого показника китайсько-російських відносин;
- проведення аналізу результатів математичних розрахунків узагальненого показника китайсько-російських відносин.

Об'єктом дослідження є процес розвитку китайсько-російських відносин у ХХІ столітті.

Предметом дослідження виступають нормативно-правові документи та способи і методи аналізу міждержавних відносин.

Теоретико-методологічна основа дослідження. В рамках кваліфікаційної роботи використано історико-описовий метод, що дозволив дослідити процеси, які передували сучасному стану китайсько-російських відносин (використовувались

нормативно-правові документи, що регулюють китайсько-російські міждержавні відносини); контент-аналіз використовувався для дослідження офіційних виступів китайських та російських політиків і високопосадовців для їх тлумачення; методи івент-аналізу – для проведення кількісного аналізу китайсько-російських відносин; статистичні методи обробки даних, які дозволили провести математичні розрахунки із визначення значень оцінки китайсько-російських відносин за різними сферами діяльності та для різних рівнів адміністративних суб'єктів укладання міждержавних договорів.

Хронологічні та географічні рамки. Китайсько-російські відносини досліджувались за історичний період з початку XXI століття по теперішній час. **Географічні рамки** дослідження відповідають міжнародно визнаним кордонам рф та КНР.

Джерельна база дослідження складається з нормативно-правових документів, угод та договорів, які були укладені між рф та КНР у визначених сферах співпраці та для різних рівнів адміністративних суб'єктів їх укладання. Основними сферами співпраці було визначено: політичну, економічну та гуманітарну. Враховувалось, що міждержавна співпраця здійснювалась не лише на міждержавному рівні, а й на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному. Також, використовувались статистичні дані щодо торгово-економічного та гуманітарного співробітництва між зазначеними країнами у визначений період часу.

В загальному, наявні у відкритих джерелах інформації нормативно-правові документи щодо китайсько-російського міждержавного співробітництва дозволяють в повному обсязі виконати поставлені в рамках кваліфікаційної роботи наукові завдання.

Практичне значення і практична апробація. Результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані фахівцями з міжнародних відносин та в освітньому процесі Національного університету «Острозька академія».

За результатами кваліфікаційної роботи подані матеріали для публікації наукової статі в міжнародному науковому виданні «Copernicus Political and Legal Studies» (Республіка Польща) (входить до наукометричної бази Index Copernicus та ін.), взято участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Гібридні війни сучасності: стійкість та протидія гібридним загрозам» (28 березня 2024 р.) та опубліковано тези доповіді у збірнику. Крім того, результати кваліфікаційної роботи доповідалися та обговорювалися на ХХІХ науковій викладацько-студентській конференції «Дні науки» (до 30-річчя відродження Острозької академії) (м. Острог, 13-17 травня 2024 р.).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і додатків.

В першому розділі «Основа політичної сфери китайсько-російських відносин» проаналізовано процес політичних розвитку рф та КНР. Визначено, що політичні системи, які діють у країнах мають ряд характерних рис. Перелік таких рис, після встановлення у країнах автократичних режимів, розширився.

В другому розділі «Розвиток основних сфер китайсько-російських відносин у ХХІ столітті» проаналізовано та визначено основні сфери міждержавної взаємодії зазначених країн. Так, встановлено, що китайсько-російські відносини, в основному, відбуваються у політичній, економічній та гуманітарній сферах.

Третій розділ «Китайсько-російські відносини на різних адміністративних рівнях» присвячений аналізу щодо китайсько-російського співробітництва на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівні. Визначено особливості такого співробітництва для різних періодів їх розвитку.

В четвертому розділі «Оцінка китайсько-російських відносин у ХХІ столітті» на основі івент-аналізу та за допомогою методу Сюетуна проведено кількісний аналіз рівня міждержавних відносин зазначених країн. Розроблено порядок

проведення кількісної оцінки узагальненого показника китайсько-російських відносин та здійснені відповідні розрахунки.

Загальна кількість сторінок кваліфікаційної роботи складає 117, обсяг роботи становить 84 сторінки. Список використаних джерел та літератури містить 78 найменування. В роботі 8 рисунків та 3 таблиці.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВА ПОЛІТИЧНОЇ СФЕРИ КИТАЙСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН

У 2010 році КНР стала другою економікою світу та почала здійснювати суттєвий вплив як незалежний актор міжнародних відносин. Високий рівень економічного розвитку сприяє успішному просуванню китайських національних інтересів в Азії та на решті планети. Саме десятилітній неухильний ріст економіки КНР дозволив їй зайняти одну з лідируючих позицій на міжнародній арені.

З іншої сторони, рф є найбільшою країною на материку. Особливістю її географічного розташування є те, що другим за величиною сухопутним кордоном з рф є китайський (близько 6000 км.). Це створює передумови для подальшого розвитку китайсько-російських відносин в різних сферах діяльності, включаючи економічну, гуманітарну, військову та інші.

Починаючи з 2014 року, коли росія окупувала АР Крим, а особливо з початком повномасштабної війни рф проти України, КНР утвердилась для рф як єдиний найбільш впливовий сусід та партнер на міжнародній арені, з яким здійснюється взаємодія в різних міжнародних та міждержавних сферах діяльності. Відповідно, зазначені обставини змушують стрімко зближатися рф та КНР з метою досягнення взаємовигідних цілей. Проте, стан китайсько-російських відносин не завжди був на високому рівні, а розвивався поступово під впливом політичних, економічних, гуманітарних та інших факторів.

Росія у XXI столітті не може похвалитись змінами у вищому політичному керівництві держави, а її поведінка на світовій арені має значну залежність від впливу суб'єктивної позиції в. путіна. З іншої сторони, КНР за аналогічний період часу пройшла дещо свій шлях в політичному становленні. Розглянемо політичний розвиток вищезазначених країн детальніше.

1.1. Особливості політичного розвитку російської федерації

Після розвалу СРСР, рф зберегла за собою велику частину його міжнародних зобов'язань, ставши правонаступницею, а також почала впроваджувати нову політико-економічну систему, що концептуально відповідала західному шляху розвитку.

В рф, як і в СРСР, почалась вибудовуватися нова центральна вертикаль влади під егідою голови держави. Новий російський політичний клас зароджувався на рубежі 1980-1990-х років. Так, через внесення змін у виборчий процес, в парламент було вибрано багато нових представників (93%). Проте вибори не змінили частку вищого політичного керівництва. До кінця 1990-х років в рф відбулася професіоналізація депутатського корпусу, що займався лобіюванням економічного сектору. Вагоме місце зайняли представники великого бізнесу. Такий стан речей розвивався до обрання президентом рф в. путіна у 2000 році.

Прихід в. путіна в кремль започаткував новий етап еволюції політичного класу, характерною рисою якого стало підвищення ступеня інституціалізації політичної сфери, тобто:

змінилося співвідношення впливу різних категорій політичного класу (починаючи з федерального виборчого циклу 2003-2004 років, коли федеральна бюрократія з пасивного об'єкта лобізму великого бізнесу перетворилася на активного гравця політики, впливаючи не лише на регіональні адміністрації, але також на бізнес- та медіа еліти);

парламент рф знайшов підлеглу, стосовно виконавчої влади, роль центру формування політичного класу;

відбулася деідеологізація політичного поля, що характеризувалося частим переходом депутатів від одних партій до інших;

«політика як війна» поступилася місцем «політиці як торгу»;

із двох типових постатей політичного класу в цей період більшого поширення набув «чиновник», проте тип «підприємця» не зник, а лише пішов з авансцени політики;

на передній план у суб'єктному полі російської політики вийшли політичні партії, які набули більшого впливу в порівнянні з неформальними групами тиску.

В плані еволюції політичного класу найбільш помітним стало збільшення ролі керованої бюрократії. Особливістю керованої бюрократії російського зразка, є те, що будучи по суті агентом держави, вона внаслідок корупції трансформується в агента партикулярних інтересів. До керованої бюрократії можна віднести наступні категорії державних управлінців: депутати законодавчих органів всіх рівнів; члени федерального, регіональних та міських урядів, голови регіональної виконавчої влади і мери міст; політичні журналісти, технологи, експерти; консультанти; партійні функціонери, лобісти. Проте, вищезазначені групи не об'єднані спільною загальнодержавною ціллю (ідеєю).

Взаємовідносини між елітами рф найбільш точно сформульовані в моделі «Політбюро 2.0», що була розроблена співробітниками «Минченко Консалтинг». Зазначена модель дозволяє достатньо точно передати динаміку відносин між бізнесом, державними структурами і бюрократичним корпусом рф.

Росія розвиває міждержавні зв'язки з іншими країнами використовуючи міжрегіональний, адміністративно-територіальний та міжмуніципальний рівні. В даному напрямку акцент робиться на розвиток економічних та гуманітарних взаємовідносин. Цьому сприяє певна наступність у способі організації федеративної держави між рф та СРСР. Російська федерація частково врахувала досвід СРСР у цьому питанні і саме на радянській спадщині частково будується етнополітика в рф. Головна відмінність – пошук більш гнучкого та комплексного міжетнічного балансу у владі. Крім того, відносини між центром та регіонами нерівнозначні. Хоча, у радянський період адміністративні суб'єкти рф мали більше представницьких функцій у сфері міжнародного співробітництва (ім було

дозволено проводити умовно самостійну економічну та гуманітарну діяльність на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівнях) [15].

Сьогодні у рф більш зріла стадія федералізму та більший досвід, оскільки частково він оснований на накопиченому досвіді СРСР, якому доводилося йти на експерименти та обмежувати самостійність і представництво адміністративних суб'єктів на міжнародній арені. Але навіть у рф не у всіх адміністративних суб'єктах федерації, де проживають етнічні титульні меншини, є можливість забезпечити їхню автономію за типом республіки, у цих випадках вдаються до формату автономних округів та автономних областей.

Крім того, зберігається фактична нерівність регіонів, що (як у випадку з Чеченською Республікою) дозволяє підтримувати мир. Тут ключовою лінією розмежування є критерій дотаційності та донорства у федеральний бюджет рф. Тому, зберігається роль неформального регулювання, якому прагнуть надати формальні основи. Конституцією рф 1993 року визначена класифікація адміністративних суб'єктів, де найбільші права належать республікам та краям, слідом ідуть області. Крім цього, до неї відносять також міста федерального значення (їх два), автономні округи та автономні області [16].

1.2. Особливості політичного розвитку Китаю

Стрімкий розвиток КНР базувався на проведенні продуманої внутрішньої політики та адаптації економічної системи країни до вимог часу. Так, соціалізм, що є основною формою політичного устрою КНР має ряд характерних ознак. До зазначених ознак можна віднести наступні: політика відкритості; демократизація суспільства; розвиток середнього класу; рівномірний економічний розвиток; декарбонізація; переозброєння національних збройних сил; іноваційність [5].

У сфері внутрішньої політики, важливим компонентом успіху стало визнання помилок Мао Цзедуна, якого, на відміну від оцінки політичних лідерів у СРСР, не розвінчали як творця культу особистості, а залишили центральною фігурою становлення нового Китаю. Це дозволило гарантувати збереження наступності поколінь керівників КПК.

За час існування КНР, її керівництво можна умовно розділити на п'ять основних поколінь, для яких характерні свої лідери. Вирізняють покоління відповідно до постатей, що керували державою у відповідний історичний період: Мао Цзедуна; Ден Сяопіна; Цзян Цземіна; Ху Цзіньтао; Сі Цзіньпіна. Для кожного із вище зазначених керівників були притаманні власні теоретичні напрацювання в напрямку розвитку Китаю, а саме теорія Нової демократії, вчення Про будівництво соціалізму, Про потрійне представництво КПК, Наукова концепція розвитку КНР та концепція Про соціалізм з китайською специфікою. Авторами зазначених теорій прийнято вважати лідерів КНР, що були при владі в певний період [6].

Лише у 2012 році остаточно склався механізм передачі влади в КНР. Так, кандидат, що визначений на посаду голови країни отримує посаду в Політбюро КНР. Серед завдань, що стоять перед кандидатом, визначені завдання з високим державним пріоритетом. Такий підхід дозволяє визначити рівень готовності кандидата до управління державою. Команда кандидата на посаду керівника (представники КПК, що призначені за керівні посади за протекцією лідера КНР) дозволяє формувати ядро наближеного політичного оточення, а представники в КПК (прокандидатська група представників КПК) здобувають необхідний управлінський досвід, та головне – можливості з управління. Під час призначення на вищу посаду в Політбюро КПК, кандидат володіє сформованою інституціоналізованою політичною владою. Протягом періоду адекватного використання інституційної влади, прокандидатська група не піддає сумніву його перебування на посаді керівника КНР [17].

Голова КНР зобов'язаний підготувати для майбутнього спадкоємця управлінську команду. Це забезпечує його власну безпеку та політичні інтереси. Управлінська команда підтримує подальший розвиток існуючої політичної лінії КПК. Процес зміни політичної лінії можливий новим керівником КНР, хоча термін його реалізації може складати від 3 до 4 років та не є гарантованим [17].

Впровадження дієвих механізмів передачі владних повноважень у вищому керівництві КНР та лібералізація економічного курсу країни дозволило провести контрольоване впровадження ринкових елементів у китайську економіку та обмежити взаємодію із країнами Заходу через вільні економічні зони.

У сфері зовнішньої політики КНР здійснив перехід від заповіту Ден Сяопіна «приховувати свої можливості та триматися в тіні» до «дипломатії Сі Цзіньпіна», що передбачає зростання участі Китаю в глобальному управлінні, звідки беруть початок ініціативи «Один пояс та один шлях» та концепція «Спільноти єдиної долі людства» [13]. Також, при ухваленні політичних рішень оцінюються їх наслідки і наслідки різних міжнародних подій на стан китайської економіки та внутрішньополітичної стабільності (зв'язок проблем зовнішньої та внутрішньої політики).

Основними імперативами зовнішньої політики КНР на сучасному етапі є: зміна світової ситуації та загострення викликів; нова нормальність економіки Китаю; наближення Китаю до центру світової системи; стратегічне планування та мінімізація ризику помилки; необхідність проведення комплексних реформ [18].

Адміністративний поділ КНР вносить свої корективи в усі сфери життя країни, особливо в економічну систему. Так, найбільш розвинутими регіонами є східні, що мають вихід до моря. В загальному, з точки зору центрально-адміністративного поділу, КНР ділиться на 22 провінції, 3 автономних округів, 4 міських центра, 2 спеціальних автономних райони: Гонконг та Макао. Провінції і автономні райони діляться на округа. Крім того, влада КНР розглядає Тайвань як 23-у провінцію країни.

Іншою особливістю Китаю є мультиетнічний характер населення. Хоча майже 92% громадян китайці – хань, в країні існують 55 офіційно признаних національних меншин. Чисельність їх коливається від декількох тисяч до 15-ти млн. осіб. Хоча національні меншини складають малий відсоток населення але вони проживають на територіях, які займають 60% КНР. Також, ці території включають стратегічно важливі прикордонні області. Більше всього національних меншин зосереджено на заході і південному-заході КНР. Особливо виділяється Синьцзян-Уйгурський автономний район (переважають уйгури) та Тибет.

На сьогодні основним напрямком політики КПК є створення безпечної економічної, політичної та ідеологічної основи для забезпечення процесу інтеграції окремих національних районів в єдиний КНР. В цілому сучасна політика КНР у сфері міжетнічних відносин направлена на пришвидшення асиміляції з основним населенням країни, при чому етнічна самобутність малих народів нівелюється. Тому, уйгури нерідко виступають проти керівництва КНР, за що обвинувачуються в сепаратизмі, релігійному екстремізмі та тероризмі.

Правозахисна організація Human Rights Watch стверджує, що в китайських таборах утримується до 1 млн. уйгурів та інших мусульман. Експерт в області проблематики Синьцзянського автономного району Адріан Ценц називає такі події «культурним геноцидом», що оснований на «системному обмеженні волі цілої етнорелігійної меншини» [19].

Саме національні меншини, що проживають у прикордонних районах КНР є основою для розвитку міждержавних відносин на муніципальному, адміністративно-територіальному та міжрегіональному рівнях. Зазначений підхід дозволяє виконати одночасно декілька важливих державних заходів:

по-перше створюються передумови для ефективного економічного співробітництва з сусідніми країнами;

по-друге створюється помилкове враження про нормалізацію відношення КПК до питань національних меншин.

Підсумовуючи вище викладене можна стверджувати, що за час свого існування КНР розробила та використовує свою власну модель транзиту влади. Держава проводить жорстку етнополітику спрямовану на послаблення сепаратистських проявів серед тибетців та уйгурів.

Висновки до 1 розділу

1. Встановлено, що країни мають значний досвід у розвитку та становленні своїх політичних систем, що є фундаментом для підтримання тісної співпраці в політичній сфері. Росія, що є правонаступницею СРСР хоча і прагнула демонтувати центристську модель управління державою у 1990-х роках, проте з приходом до влади в. путіна стала повертатися до радянської моделі. Також, необхідно враховувати, що в. путін проводить зовнішню політику на зближення з КНР, як противагу Заходу.

2. Визначено, що КНР мала більш ефективну модель політичної системи, яка з однієї сторони може бути пояснена можливістю виключення помилок, яких припускався СРСР, а з іншої сторони, Китай прагнув до зближення з Заходом та проводив відповідну дієву політику. На сьогоднішній час політичні системи рф та КНР маю багато спільних рис, що зближає їх міждержавну співпрацю.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ОСНОВНИХ СФЕР КИТАЙСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН У ХХІ СТОЛІТТІ

2.1. Розвиток політичних китайсько-російських відносин

Відносини рф та КНР за останні роки розвиваються досить швидко та активно. Ще у Спільній російсько-китайській декларації 1996 року згадувалося про можливість стратегічної взаємодії країн у ХХІ столітті. Обидві держави виступають за існування багатополлярної системи міжнародних відносин. Чжай Децюань, заступник Генерального секретаря Китайської асоціації з контролю над озброєннями, дотримується думки, що США зараз не мають можливості створити антиросійську чи антикитайську коаліцію або повернутися до етапу «холодної війни». І навряд чи це вдасться зробити в майбутньому. У свою чергу, обидві країни навряд чи підуть відкрито на конфронтацію зі США [20].

Регулярні візити до москви голови КНР Сі Цзіпіна викликають широкий суспільний інтерес до сучасних китайсько-російських відносин та можливих варіантів їх подальшого розвитку. За відносно невеликий часовий проміжок завдовжки у 20 років між рф та КНР відносини пройшли шлях від дружніх (1992) до «стратегічного партнерства» (2023). З моменту підписання Договору про співробітництво та дружбу (2001), КНР та рф характеризують свої відносини як «взаємну підтримку та спільні зусилля для спільного досягнення дружби та процвітання, що передаються з покоління в покоління».

Позиції двох країн з багатьох питань збігаються досить часто, економіки обох країн доповнюють одна одну. Між КНР та рф нині немає глобальних проблем, а також конфліктів корінних інтересів. Проте, незважаючи на позитивні сторони взаємодії обох країн, вони визнають наявність деяких проблем, тертя та підводного

каміння, особливо часто це можна спостерігати в торговельно-економічній сфері. Підтримка високого рівня досягнутих міждержавних відносин не може здійснюватися автоматично. Тут необхідна цілеспрямована робота обох країн задля досягнення цієї мети [21].

Особливе місце у роботі над підтримкою необхідного рівня взаємовідносин між КНР та РФ посідають лідери обох країн та їх погляди щодо партнерства один з одним.

Одну з провідних ролей у китайсько-російських відносинах відіграє географічне сусідство двох країн. Воно може спрацювати як у вигляді зближуючого фактору, так і навпаки. Наприклад, у 1960-1970-ті роки Москвою та Пекіном було витрачено величезні кошти на захист один від одного.

14 жовтня 2004 року в. путін та Ху Цзіньтао підписали додаток до угоди про російсько-китайський державний кордон, відповідно до якого відбулась демаркація.

Вище зазначена подія дозволила зняти основну точку напруження у китайсько-російських відносинах. Ініціативу проявила Москва, а безпосередньо демаркацію спільного кордону було проведено у 2005 році. В результаті проведення лінії державного кордону по центру р. Амур, КНР отримала ряд територій. Було передано ділянку території на о. Большой та дві ділянки в районі о. Тарабаров і о. Великий Уссурійський.

Розташування деяких регіонів Росії поблизу китайського кордону одних громадян цілком влаштовує, а інших турбує. Відбуваються часті міжособистісні контакти, розвиток туристичного сектора, а також співробітництво в гуманітарній сфері. Але, разом з цим, відмінність у кількості жителів у прикордонних регіонах є радше негативним фактором. Росіяни серйозно стурбовані проблемою проникнення на Далекий Схід іммігрантів та торговців з Китаю, вони вбачають у цьому проблему загрози заселення цих територій китайцями. Такі претензії поки що не є актуалізованими. Але вони створюють привід занепокоєння керівництва Росії [22].

Тиск США на КНР та рф, який почався в 1990-х роках, сприяв зближенню останніх. Америка також сприймає Китай і росію як на можливих суперників, які здатні підірвати статус лідерства США на міжнародній арені [23]. Протистояння рф і КНР Америці створює підґрунтя для зближення цих країн, як на міждержавному рівні так і на міжнародній арені.

У трикутнику відносин цих трьох країн діє вся сукупність складних політичних та економічних реалій. У певному сенсі можна говорити про протистояння в сфері економіки (китайсько-американські відносини), політики (російсько-американські переговори щодо скорочення стратегічних наступальних озброєнь), але й у китайсько-американських відносинах політики вистачає, особливо після проголошеного Вашингтоном у 2009 році «повернення США до Азії». Однією із позитивних новин для КНР є той факт, що рф не налаштована брати участь у схемах з оточення Китаю. Разом з цим, найчастіше для КНР є важливішими відносини зі США. Тим не менш, самодостатність китайсько-російських відносин робить їх багато в чому незалежними від відносин КНР із США. Тобто, відносини КНР та рф йдуть за своїм сценарієм розвитку.

Китайська Народна Республіка і рф мають спільні інтереси у Центральноазіатському регіоні щодо забезпечення регіональної безпеки, боротьби з наркотрафіком, активізації діяльності ШОС, а також нейтралізації надмірної присутності позарегіональних сил [24; 25].

Також, необхідно брати до уваги, що важливим чинником, який впливає на розвиток китайсько-російських відносин у XXI столітті, є історія взаємовідносин цих двох країн (з погляду її проекції на майбутнє). Росія та Китай мають помітні відмінності у трактуванні історії відносин один з одним у різні історичні періоди. Згідно з версією Китаю, в 1850-1960-ті роки Китай був змушений під примусом росії підписати низку нерівноправних договорів, за якими росії відійшло близько 1,5 млн. кв. км китайської території. Одним із таких нерівноправних договорів був Нерчинський договір у 1689 році, який примусово з загрозою застосування зброї

росія змусила підписати Китай [26; 27]. Не варто виключати подальшої розкрутки у Китаї теми нерівноправних договорів, укладених у певні історичні проміжки між двома країнами. Особливо чітко нерівноправність договорів підкреслюється у висловлюваннях Сі Цзіньпіна про «китайську мрію», під якою він має на увазі подальше зростання нації та відродження КНР. Зростання ірредентистських настроїв та націоналізму серед китайського народу може вплинути на розвиток відносин між росією та Китаєм [28].

Що стосується відносин під час існування СРСР, то тут також існувало кілька каменів спотикання. Перший – це різні точки зору щодо оцінки Договору 1950 року про союз, дружбу та взаємну допомогу. Китай вважає, що цей договір був не рівноправним. Далі існують різні оцінки і з приводу бойових зіткнень у районі кордону СРСР та КНР у 1969 році [27]. Висловлювання Ден Сяопіна з приводу того, що варто забути минуле та почати дивитися в майбутнє, допомагає нейтралізувати негативний вплив історичних факторів на відносини між Китаєм та росією [29].

Розглянемо стратегічні засади зовнішньої політики обох країн, якими вони керуються у розвитку міждержавних відносин. Завдання, які були поставлені на 18 з'їзді КПК щодо зовнішньої політики Китаю, цілком можуть стимулювати подальший розвиток відносин між Китаєм і росією. У сфері практичної політики КНР проголосив курс на «створення нового типу відносин між великими державами», а також на взаємовигідну співпрацю з деякими державами. Ставлення рф та КНР вписуються в обидві стратегічні концепції. У доповіді Ху Дзіньтао було також висвітлено додаткові зони взаємодії між двома країнами. Такими додатковими пунктами є кооперація у Раді Безпеки ООН та у сприянні формуванню багатопольярного світу, відстоювання універсальної цінності Статуту ООН, а також співпраця у форматах ШОС та BRICS.

У концепції зовнішньої політики рф, яка була затверджена в. путіним у 2013 році, пріоритетним завданням був розвиток відносин між Пекіном та москвою. Як зазначено в вищезгаданому документі, росія прагнула активно співпрацювати з

КНР у багатьох сферах, які включають також вирішення глобальних проблем, спірних питань, пошук відповідей на нові загрози та виклики тощо. Також наголошується, що співпраця рф та КНР є одним із факторів міжнародної стабільності.

Під час візитів до москви Сі Цзіньпін підкреслював прагнення обох країн до подальшого зміцнення співпраці одна з одною. По обидва боки було відзначено символізм того, що перший свій візит в якості глави Китаю Сі Цзіньпін почав з поїздки в росію. Цей візит став одним із найрезультативніших офіційних візитів глав КНР та рф за кількістю підписаних документів (їх було 35). У 2014 році під час поїздки в. путіна в Китай було підписано 49 документів із стратегічного партнерства між країнами [30].

Активне зближення рф з КНР почалося у 2014 році, після приєднання АР Криму та початку війни на сході України. В умовах конфлікту зі США та ЄС, насамперед західних санкцій, москва побачила в Китаї основного партнера, який не входить до антиросійської санкційної коаліції. Сприяв повороту і проведений урядом рф аналіз ризиків більш глибокого партнерства з КНР, який показав, що побоювання москви щодо експансії КНР на Далекий Схід були мало ймовірними.

Китай на події 2014 року багато в чому реагував. Було почато реалізацію ряду великих проєктів, що економічно вигідні Китаю. З російського боку, до проєктів були залучені бізнесмени з близького оточення президента рф. Також, Китай почав активно використовувати ніші, що відкрилися на російському ринку в області високотехнологічної продукції. При цьому Пекін намагався бути стриманим у підтримці рф, щоб не посилити протиріччя зі США.

З 2016 року, конфронтаційна лінія щодо КНР, яку почала проводити адміністрація Дональда Трампа, вплинула на китайсько-російські відносини. Відповідно, КНР почала зміцнювати зв'язки з іншими великими державами, щоб запобігти формуванню антикитайського блоку. США почали проводити політику стримування щодо Китаю та росії, визначивши обидві країни як головні загрози для

Америци. У результаті дії країн сприяли подальшому поглибленню китайсько-російської співпраці.

Для Китаю співпраця з рф є вкрай вигідною. Вона дозволяє не витратити гроші та час на захист країни від загрози з півночі, змушує США постійно відволікатися та витратити ресурси на боротьбу з рф, та дає китайській армії доступ до нових військових технологій. З 2022 року росія зуміла зменшити військові затрати для захисту на південно-східному напрямку, спрямувавши звільнені сили в Україну. На сьогодні, також забезпечено існування нових джерел доходів і технологій, необхідних для розвитку в умовах західних санкцій. Так, у травні 2024 року під час зустрічі керівників рф та КНР було заключено біля 80 інвестиційних проєктів, при цьому міждержавні договори та угоди не підписувались з огляду на можливість введення санкцій зі сторони країн Заходу.

Крім цього, варто відзначити важливість підписаних документів, що стосуються сільського господарства, які відкривають можливість експорту російського зерна на ринок КНР. У ході візиту Сі Цзіньпіна також існували прогнози щодо збільшення постачання нафти з рф до КНР та участь Китаю в проєктах «Сахалін-3» і «Арктика-СПГ».

Росія та Китай прагнуть до здійснення поставлених завдань. Дуже вагомо звучить також Спільна заява про покликання інших держав «поважати цивілізаційну різноманітність світу та множинність шляхів у суспільному розвитку», «сприяти утвердженню нової концепції загальної рівної та неподільної безпеки, заснованої на взаємній довірі». Обома державами висловлено намір вивести вже існуючі відносини на якісно новий етап партнерства, взаємодії та дружби.

Для рф китайський напрямок стає політичною та економічною заміною Заходу. Російські експерти бачать перспективу у розвитку відносин КНР та рф [31]. Китайський дослідник Янь Сюетун вважає, що у світі складається біполярна система міжнародних відносин, причому полюсами є США та КНР. І щоб досягти

статусу великої держави, Китаю необхідно об'єднатися з росією. Також дослідник вважає, що такий союз необхідний і росії, бо він принесе їй користь. З огляду на те, що в майбутньому президентом рф залишиться в. путін, тиск Заходу на росію продовжить зростати [32].

В загальному протягом XXI століття китайсько-російські відносини зберігають поступовий розвиток. Така ситуація характеризується збереженням вже існуючих тенденцій. Відбувається подальша зміна економічних параметрів двох країн на користь Китаю, також відбуватиметься поступове розширення присутності КНР на російському ринку. Китай, який зацікавлений у подальшому постійному зростанні своєї економіки, займається пошуком торгових шляхів за кордоном, і все більшого значення в цьому плані приділятиметься Центральній Азії. Безпека цих маршрутів дедалі більше цікавить Пекін.

Війна в Україні призвела до суттєвого поглиблення партнерства, довірчих відносин та співробітництва між рф та КНР. Відбувається поступове нарощування масштабів та диверсифікація структури торговельно-економічного співробітництва між двома країнами. Але на сьогодні, реалізація цього напрямку розвитку в повній мірі все ще не досягнута.

Враховуючи, що в рамках кваліфікаційної роботи ми досліджуємо китайсько-російські відносини в XXI столітті, складено перелік підписаних договорів та угод які зачіпають політичну, економічну та гуманітарну сферу міждержавної діяльності. Перелік наведено в Додатку А.

Отже, відносини між рф і КНР залишаються на довоєнному рівні без ознак на подальший розвиток у напрямку їх поглиблення в політичній сфері. Основним напрямком китайсько-російської міждержавної співпраці є розвиток торгово-економічних відносин на базі розширення співробітництва в енергетичній сфері.

2.2. Економічна сфера китайсько-російських відносин

Розвиток китайсько-російських відносин на початку ХХІ століття розпочався із зростання взаємодії та продовжується в тому ж напрямку. Так, після нормалізації відносин в 1990-х роках, в рф та КНР сформувалися практично однакові погляди на майбутній розвиток світового устрою та докладали спільних зусиль до розширення співробітництва, зокрема і в економічній сфері.

Основою для китайсько-російської співпраці в економічній сфері є енергоресурси. Щорічно КНР збільшує обсяги споживання енергоресурсів, а для рф, як для держави, чий бюджет зростає за рахунок продажу енергоресурсів, співпраця в цьому напрямку є першочерговим завданням.

В загальному, торгові відносини відіграють важливу роль у стосунках двох держав. Хоча КНР посіла перше місце серед торгових партнерів рф лише у 2011 році. Поштовхом до налагодження та нарощування співпраці між КНР та рф послужило підписання у 2004 році договору, який вирішував питання щодо демаркації кордонів [33].

У березні 2006 року в. путін із офіційним візитом відвідав КНР. У ході візиту було підписано протокол про постачання енергоресурсів, а саме природного газу з рф до КНР. Крім постачання природного газу, протокол передбачав будівництво газотранспортних та газорозподільних систем у КНР. Також, передбачалося співробітництво щодо проєктів у сфері розвідки покладів природного газу, їх видобутку, транспортування та подальшої реалізації, будівництва та експлуатації підземних сховищ.

Завдяки цьому протоколу КНР та рф досягли значних результатів, таких як затвердження проєкту нафтопроводу з росії до Китаю. У березні 2006 року у Пекіні підписано меморандум про співпрацю китайської енергетичної компанії Sinopet та російської «Роснефть». Вже в серпні 2006 року китайська компанія Sinopet і

«Роснефть» стали співвласниками компанії «Удмуртнефть». Російській стороні належать 51% акцій, китайській стороні – 49%. По суті, ця подія стала інвестицією КНР в активи російських нафтових компаній [7].

Після первинного розміщення акцій «Роснефть» КННК купила понад 66 млн. акцій, тим самим інвестувавши в «Роснефть» сумарно 500 млн. дол. Подібний крок означав для КННК довгострокову співпрацю не лише між «Роснефть» та КННК, а й між двома державами загалом. Вище зазначений Протокол дав старт близькій співпраці КНР та рф не тільки в рамках двох компаній, а й у рамках видобувної індустрії зазначених країн.

У листопаді 2006 року у Пекіні було укладено угоду між урядом рф та Урядом КНР про заохочення та взаємний захист капіталовкладень. Першочерговою метою укладання угоди стала потреба у розвитку сфери капіталовкладень на території обох держав, що своєю чергою могло б залучити інвесторів. Відповідно до укладеної угоди кожна сторона, керуючись своїми законами, зобов'язується забезпечити захист капіталовкладень інвесторів іншої сторони, обидві сторони не можуть надавати інвесторам менш сприятливий режим, а також сторони не можуть надавати більш сприятливий режим, ніж режим, який вони надають, керуючись укладеним договором.

У листопаді 2007 року було підписано Меморандум між профільними міністерствами рф та КНР про співробітництво в галузі малого та середнього бізнесу. Документ передбачає сприяння сторін у формуванні вигідних відносин у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. Враховано співпрацю підприємств у галузі наукових досліджень, підтримку малого та середнього бізнесу в галузі інформаційного обміну, сприяння в організації участі в семінарах, переговорах, нарадах, обмін інформацією про міжнародні, національні виставково-ярмаркові заходи тощо.

У 2008 році торгівельний оборот між КНР і рф становив 56 млрд. дол., що виявилось вищим на 18% за 2007 рік. Також, зросла залученість у товарообороті

прикордонних з КНР регіонів рф. У 2008 році вартість підписаних контрактів в галузі будівництва між сторонами склала 10,78 млрд. дол. [3].

У червні 2009 року Ху Цзіньтао на запрошення президента рф д. медведева відвідав Москву та Єкатеринбург із державним візитом. Було підписано меморандум про співпрацю у газовій сфері. Після підписання перших контрактів на постачання російського газу у КНР, у «Газпрому» з'явився новий великий споживач не на Заході, а на Сході. Було укладено найбільшу угоду в історії відносин КНР і рф у сфері енергетики на 100 млрд. дол. Лідери двох держав дійшли рішення про створення механізму проведення взаєморозрахунків у рублях та юанях, до цього всі операції проходили у доларах [9].

У 2009 році президентом рф та головою КНР Ху Цзіньтао, під час сесії Генеральної асамблеї ООН у Нью-Йорку, було підписано Програму співробітництва регіонів Далекого Сходу та східного Сибіру рф та Північного Сходу КНР на 2009-2018 роки. Зазначена програма визначила політику співпраці між КНР та рф на наступне десятиліття. Для КНР, яка відчуває брак ресурсів, сухопутні постачання природних ресурсів є важливою диверсифікацією [8].

Відповідно до програми, рф пропонувала КНР освоєння природних ресурсів, що знаходяться на території Росії та подальше їх постачання в Китай [34]. На території КНР, у свою чергу, було заплановано будівництво інфраструктури обробної промисловості. Підписана програма була не вигідна для рф. Спочатку за змістом програми було видно, що вона націлена багато в чому на задоволення попиту КНР у сировині, для рф вигода була лише короткострокова [4]. У програмі не було положення, що закріплювало участь підприємств рф у модернізації китайських заводів. Було вжито заходів щодо зміни документа.

Незабаром після підписання програми влада зрозуміла, що реалізувати всі домовленості буде вкрай проблематично через неточності у змісті самого договору. Так, наприклад, деякі програми були сформульовані не чітко, що не дозволяло оцінити темпи просування та результати виконання домовленостей. Багато із

запланованих проєктів виявилися неактуальними на момент 2010 року. Так, у 2015 році, відповідно до даних мінекономрозвитку рф, на стадії реалізації перебувало лише 15 проєктів [15]. Однак програма все ж таки принесла свої результати. Вона сприяла будівництву та просуванню великих інфраструктурних об'єктів. Серед таких об'єктів можна виділити будівництво мостів через річку Амур, просування та розвиток договору щодо спорудження транспортних коридорів через кордон у Примор'ї [12].

Загалом картина склалася така, що всі проєкти дозволяють компаніям з КНР вести успішну діяльність в рф, а саме вивозити корисні копалини з її території до прикордонних районів КНР, де надалі вони переробляються. Цей процес забезпечив роботою громадян КНР. Після переробки сировини, передбачався подальший її продаж назад до росії. Таке співробітництво не призвело до суттєвого розвитку територій рф, на яких відбувався процес видобутку.

Необхідно враховувати, що росія і КНР є членами Світової організації торгівлі, організації Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва та в BRICS. Це дає їм можливість вести переговори щодо загальних питань з міждержавного співробітництва та подальшого розвитку економічної сфери [14; 35].

У 2009 році, враховуючи економічну кризу, товарообіг між країнами знизився та склав 39 млрд. дол., а в 2010 році двосторонній товарообіг уже сягав 45 млрд. дол. У 2011 році товарообіг склав 53 млрд. дол., а в 2012 році перевищив 61 млрд. дол. У 2013 році він продовжив зростати до 64 млрд. дол. [33].

В основному розвиток торгівлі рф з Китаєм відбувається у сфері постачання енергетичних ресурсів, а імпорт із КНР складається з готової продукції. Інвестиційна співпраця також входить в інтереси двох держав. Російський Далекій схід в очах КНР є дуже вигідним інвестиційним полем через малу конкуренцію у регіоні. Основні інвестиції з боку КНР йдуть в паливно-енергетичний комплекс, ліс, добувну промисловість, сільське господарство. Росія також вкладає інвестиції в

КНР, але їх обсяги значно менші за обсяги Китаю. Росія спрямовує свої інвестиції у банки, машинобудування, інформаційні технології.

За період із 2000 до 2017 року товарообіг між КНР та рф зріс з 8 до 84 млрд. дол., практично вдесятеро. У 2018 році товарообіг становив 107 млрд. дол. [36].

На світовому ринку КНР показує попит, що росте, на традиційні товари експорту рф, в які входять природні ресурси, такі як нафта і природний газ. Протягом 2018 року імпорт Китаєм російської нафти зріс на 10%, а газу – на 32%. Підйом попиту впливає на рф позитивним чином, особливо на фоні погіршення відносин із Заходом.

Враховуючи, що з початком повномасштабної війни рф в Україні рф фактично втратила енергетичний ринок Європи, основним імпортером її енергоресурсів став Китай. Підписані угоди між «Роснефть» та КННК дозволили забезпечити середню ціну на російський газ у 288 дол. за 1 тис. куб. м.

Планується, що в наступному, 2025 році середня ціна на російський газ для КНР становитиме 261 дол. за 1 тис. куб. м., в 2026 році – 247,3 дол. за 1 тис. куб. м. та 235,4 дол. за 1 тис. куб. м. у 2027 році. Необхідно враховувати, що аналогічні показники для напрямку Турція (Європа) прогнозуються на рівні 330 дол. за 1 тис. куб. м. на 2026-2027 роки.

Через відмінності в ціноутворенні Китай платить за російський трубопровідний газ менше, ніж європейські клієнти «Газпрому», що залишилися. У середньому за 2024 рік вона різниця становитиме 17,7%. Прогнозується, що у 2025 році різниця у вартості газу зросте до 23,2%, а у 2026-2027 роки до 29%.

Крім того, планується будівництво ділянки газопроводу «Сахалін-Хабаровськ-Владивосток». Нова ділянка газопроводу дозволить збільшити експорт газу в КНР на 10 млрд. куб. м. в рік. Планові терміни введення ділянки в експлуатацію – січень 2027 року. Фінансування будівництва відбудуватиметься за рахунок «Газпрому».

Економічна співпраця між країнами протікає і у сільськогосподарській сфері. Обіг сільськогосподарської продукції між КНР та рф становить 2,9 млрд. дол. В 2015 році Китай та росія домовилися про відкриття китайського ринку для російської зернової продукції. Фонд розвитку Далекого Сходу і Байкальського регіону росії та Китайський Азіатсько-Тихоокеанський продовольчий фонд у квітні 2016 року підписали угоду про створення китайсько-російського фонду агропромислового розвитку на Далекому Сході. Так, ще з 2019 року активно збільшувалось постачання російської сільськогосподарської продукції з росії в Китай (на 12,2%). Проте, існує необхідність в розширенні логістичної інфраструктури рф. За допомогою залізниці у першому півріччі 2024 році було перевезено 160 млн. тон вантажів, що на 40% більше за аналогічний період 2023 року. При цьому, можливість російської залізниці дозволяє збільшити перевезення до рівня 450 млн. тон щорічно. Перевезення через сухопутні пункти пропуску між рф та КНР збільшились на 18% в порівнянні з попереднім роком [37].

Необхідно зазначити, що протягом 2022-2024 років, незважаючи на повномасштабну війну рф в Україні, товарообіг між Приморським краєм рф та прикордонними провінціями КНР зріс на 35%. В номінальному вираженні Далекий Схід рф та провінції КНР отримали товарообіг у сумі 27 млрд. дол., що в 2 рази більше ніж у 2020 році. Зріс товарообіг і у Примор'я, до 10 млрд. дол. [38]. Також, підприємці з Китаю стали активно нарощувати інвестиції в Територію випереджувального розвитку. Виключенням не став і Вільний порт Владивостоку. Основними сферами, в які інвестували китайські представники були: сільське господарство, лісове господарство, будівництво, харчова промисловість, транспорт, зв'язок та інші.

З 2020 року було побудовано та введено в експлуатацію новий автомобільний міст між містами Хейхе, КНР та Благовещенском, рф. У залізниці сфері збудовано міст на ділянці руху «Тунцзян-Нижнеленинское». Виключенням не став і морський коридор. Порти Далекого Сходу рф значно наростили об'єми контейнерних

перевезень. Основними маршрутами морських перевезень є «Ціндао-Владивосток» та «Цюаньчжоу-Владивосток» [38].

Необхідно відмітити китайсько-російську міждержавну взаємодію в рамках ШОС. Це дозволило відкрити нові можливості з кооперації у різних сферах, незважаючи на те, що ШОС планувалася як організація, що вирішувала в основному питання регіональної безпеки. Діяльність ШОС не спрямована на постійне розширення, або створення альянсу, який міг би протистояти будь-якій третій стороні. Великими учасниками, ШОС сприймається як організація, з урахуванням якої можна здійснювати культурний обмін. Спочатку створення ШОС було аргументовано необхідністю стабілізації геополітичної обстановки у регіоні, стимулювання економіки та культурного розвитку.

Економічна взаємодія в рамках ШОС сприяє формуванню умов для ведення торгівельної та інвестиційної діяльності для спрощення процедури переміщення товарів, капіталів, послуг та технологій [39; 40]. У 2003 році була прийнята програма багатостороннього торгово-економічного співробітництва держав-членів ШОС. Було створено план заходів з виконання Програми та механізм реалізації плану. Ці документи означали першочергові напрями, серед яких були енергетика, туризм, сільське господарство, екологічні проблеми, банківська і транспортна сфери. Через деякий час вдалося розпочати взаємодію бізнес-структур держав-членів ШОС. Цьому сприяли неурядові економічні структури, що входять до ШОС, такі як Міжбанківське об'єднання ШОС та Ділова рада ШОС.

Особливу увагу привертає проєкт КНР – ініціатива «Один пояс – один шлях» (Новий Шовковий шлях), яка з'явилася в 2013 році. Сьогодні Новий шовковий шлях відіграє значну роль у розвитку економічної та зовнішньої політики КНР. Для реалізації Нового Шовкового шляху КНР розвиває логістику, будівництво нових доріг, що у свою чергу потребує колосального обсягу інвестицій, ресурсів та людського капіталу. Сам проєкт передбачає створення транспортної системи, що включає у собі залізниці, траси, повітряний транспорт, морські шляхи. Також,

передбачається електрифікація шляху. Новий шовковий шлях передбачає прокладання шляху через території Центральної Азії, росії та ірану.

Цей проєкт може послужити вагомим поштовхом для розвитку економіки не лише КНР, а й країн, якими він проходить. Для рф він гармонізує зі «Стратегією просторового розвитку рф на період до 2025 року». Завдання зазначеної стратегії полягає у сталому розвитку держави, усунення чи скорочення відмінностей в рівні життя між регіонами всередині країни, а також забезпечення національної безпеки.

В рамках китайської ініціативи «Новий Шовковий шлях» буде прокладений через території московської, нижегородської, володимирської, ульянівської та самарської областей. Також він проходитиме через території Чуваської Республіки, Республіки Мордовія, Республіки Татарстан. У цих регіонах Новий Шовковий шлях дозволить вирішити проблеми міжрегіональної соціально-економічної відмінності регіонів та підвищити рівень благополуччя людей.

У 2014 році з метою розвитку інфраструктури за маршрутом Нового шовкового шляху створили Фонд Шовкового шляху. В 2015 році з метою втілення в життя ініціативи Нового Шовкового шляху започаткували інвестиційний фонд Silk Road Company, Азіатський банк інфраструктурних інвестицій, де рф отримала привілейоване становище. Інвестиції цього фонду є безпосереднім ресурсом для реалізації всіх поставлених завдань, що входять до рамок ініціатива «Один пояс – один шлях».

Впровадження ініціативи «Один пояс – один шлях» безпосередньо вплине на туризм у рф. У 2015 році, міста через які планується провести Новий Шовковий шлях підписали «Кайфенську декларацію», у якій вказується різноманітність туристичних можливостей регіонів. Декларація закликає до співробітництва, а саме до створення єдиної платформи для взаємодії у туристичній сфері між містами «Поясу та шляху».

Туризм у рф реабілітує розкидані країною «пам'ятки» покинутих садиб та інших природних заповідників. Ця перспектива може бути привабливою через

можливі інвестиції китайських компаній. Китай інвестує у подібні проекти через націленість КНР на збереження екології у регіоні. Занедбані садиби є екологічно недоглянутими територіями. Новий Шовковий шлях може допомогти рф побудувати нові та модернізувати старі туристичні об'єкти та всю інфраструктуру, що відноситься до неї [41].

В економічному плані для рф вигідна зміна маршрутів Нового Шовкового шляху. Планується виділити 560 млн. рублів на модернізацію Транссибірський маршрут. Після завершення будівництва додаткових шляхів БАМ рф зможе збільшити обсяги щорічного експорту вугілля на 45 млн. тонн, проте це не допоможе розвантажити магістраль для перевезень китайських контейнерів [42].

У транспортній сфері почав реалізовуватись великий проєкт «Європа-Західний Китай». Це автомагістраль, що перетинає територію трьох країн – КНР, Казахстану та рф. Магістраль дає широкий спектр можливостей для євроінтеграції, вона створюватиме конкуренцію для морських та залізничних перевезень, що пов'язують Китай та Європу. Сьогодні траса знаходиться на стадії будівництва [41; 43].

Проте, збільшення санкційного тиску відчутно гальмує розвиток китайсько-російського економічного співробітництва. На сьогодні росія відчуває суттєві проблеми з розрахунками і фінансовими транзакціями. Так, найбільша в рф гірничодобувна компанія «Норильський никель» планує реалізувати власні проєкти в КНР. Китайські банки посилили контроль за проведенням платежів з рф після того, як в грудні 2023 року США оголосили про готовність введення вторинних санкцій проти фінансових установ, а в червні 2024 року зазначені заходи були відчутно розширені. В результаті розпочались проблеми з отриманням коштів за поставлену в КНР продукцію.

Таким чином, китайсько-російські відносини в економічній сфері активно розвиваються протягом XXI століття, а сукупний товарообіг збільшився за 25 років

у 25 разів. Для рф КНР є основним торговим партнером, що дозволяє країні виживати в умовах санкційних обмежень із сторони Заходу.

2.3. Китайсько-російські відносини у гуманітарній сфері

З початку XXI ст. політика «м'якої сили» почала розглядатися КНР як одна з основних складових могутності держави. До появи терміну «м'яка сила» у політичній сфері дослідники використовували такі терміни, як «мирне піднесення Китаю», «Пекінський консенсус» [44].

У відносинах КНР та рф на початку першого та другого десятиліття виділяється гуманітарна спрямованість співробітництва. Ці зв'язки та їх обсяги постійно збільшуються, торкаючись різних сфер. Крім офіційних каналів взаємодії, широко поширена культурна дипломатія, а також народна дипломатія [45]. До цієї співпраці можна віднести взаємодію університетів, співробітництво між культурними центрами, школами, співпрацю наукових організацій тощо.

Відносини між КНР та рф можна охарактеризувати як позитивні, але лише на рівні урядів. У суспільстві така співпраця розвинена гірше, ніж могло бути. На виправлення ситуації, що склалася, якраз спрямована співпраця у гуманітарній сфері, яка в період головування Ху Цзіньтао активізувалась. Було задіяно культурну, освітню, медичну сфери, а також засоби масової інформації (ЗМІ) [10].

Теорія гармонійного світу Ху Цзіньтао, висунута в 2005 році, дала можливість КНР проводити політику, націлену на співпрацю у гуманітарній сфері із зарубіжними країнами. Концепція гармонійного світу передбачає розвиток КНР шляхом співробітництва з країнами в умовах загального прагнення до кооперації держав, націлених на вирішення питань насамперед шляхом переговорів для реалізації мирного та гармонійного співіснування народів [46].

У листопаді 2005 року російська та китайська сторони підписали угоду між урядом рф та Урядом КНР про вивчення російської мови у Китаї та китайської мови у рф. Також, відбулося підписання договору про взаємини у сфері телерадіомовлення між міністерством рф у справах друку, телерадіомовлення та засобів масових комунікацій (нині ліквідоване) та Головним державним управлінням КНР у справах телебачення, кінематографії та радіомовлення. У 2006 році Держрада КНР прийняла програму-план розвитку культури країни на XI п'ятирічку. План був орієнтований на просування китайської традиційної культури як усередині країни, так і за її межами.

Завдання, яке ставилось перед керівництвом КПК, полягало в розвіюванні міфів про китайську загрозу та підняття привабливості КНР за рахунок «м'якої сили». Вище зазначене завдання закріпилося на XVII з'їзді КПК (2007), у ході якого була віддана установка на збільшення «м'якої сили» культури. На цьому з'їзді Ху Цзіньтао визначив важливість культури, як чинника формування державної сили [10]. Виходячи з заяви Ху Цзіньтао, можна зробити висновок, що просування культури Китай розглядає як шлях до зміцнення впливу та могутності, формування образу країни насамперед за кордоном та у міжнародних відносинах.

Рік Китаю в росії стартував у 2007 році. Ху Цзіньтао на початку року прибув до рф та спільно з президентом росії взяв участь у відкритті року Китаю в росії. Також у 2007 році було підписано «Меморандум про взаєморозуміння між федеральним агентством з науки та інновацій (рф) та Міністерством науки і техніки КНР про співпрацю в галузі реалізації спільних проєктів за пріоритетними напрямками розвитку науки, технологій та техніки».

У 2010 році відбулося відкриття російського та Китайського культурних центрів у Китаї та в рф відповідно. Відкриття таких центрів стало можливим після підписання у вересні 2010 року «Договору про взаємну установу культурних центрів». Культурні центри націлені на проведення заходів, спрямованих на ознайомлення громадян з культурами росії та Китаю.

У 2011 році відзначалося десятиліття від дня підписання «Договору про добросусідство, дружбу та співробітництво між КНР та рф». На честь ювілею у КНР проходили заходи не лише у сфері культури, а також спорту та туризму.

Основою подальшого гуманітарного співробітництва двох держав послужив підписаний у грудні 2012 року у Москві в рамках китайсько-російської комісії з гуманітарного співробітництва «Меморандум про реалізацію плану дій щодо розвитку російсько-китайського співробітництва у гуманітарній сфері», зазначений меморандум діяв до кінця 2020 року.

Країни також проводять гуманітарну політику в рамках ШОС. На прикладі рф гуманітарну співпрацю можна простежити у сфері освіти. У рамках ШОС рф вважає за необхідне так само зважати на інтереси КНР. Китай, своєю чергою, своєю «м'яку силу» направив на країни Заходу, поставляючи туди своїх студентів і поширюючи там свою культуру. Великий акцент у зовнішній політиці КНР віддає використанню «м'якої сили».

Китай, відповідно до концепції «Спільноти єдиної долі людства» розраховує досягти розвитку людства та переплетення інтересів усіх країн завдяки концентрації на дипломатії, безпеці, економіці, екології та культурній сфері. Говорячи про гуманітарне співробітництво, Китай готовий взаємодіяти в цій сфері з іншими країнами за умови взаємної поваги, мирного та гармонійного співіснування, відмови від переваги однієї цивілізації від іншої та визнання цієї ідеї неспроможною.

Сі Цзіньпін у 2012 році на виставці «Шлях до відродження» у Китайському національному музеї озвучив гасло про китайську мрію. В основі цього гасла лежить ідея про відродження колишньої величі китайської нації. Сі Цзіньпін заявив, що китайська мрія – це свого роду зібрання багатовікових ідей і сподівань китайців, націлених на побудову справедливого товариства, в якому китайці житимуть без потреби, а сам Китай займатиме місце на міжнародній арені відповідне досягненням у культурній, економічній та політичній сферах. На першій сесії Всекитайських

зборів народних представників дванадцятого скликання, яка відбувалася у березні 2013 року, Сі Цзіньпін відзначив новий напрямок для розвитку КНР, а саме реалізація «Китайської мрії». Лідер Китаю зазначив, що для досягнення «Китайської мрії» насамперед необхідно втілити ідею сильної держави, рухатися китайським шляхом, поширювати дух, збиратися з силами [47].

Гуманітарне співробітництво КНР та рф у період головування Сі Цзіньпіна почалося з оголошення років туризму Китаю в росії та росії в Китаї. Сталося це ще у 2012 році, але всі заходи були проведені у 2013 році. Проводились такі заходи, як поїздка 100 тис. китайських туристів із провінції Гуандун до рф. В загальному, результатом вжитих заходів стало зростання туристичних поїздок до країн, яке склало на той момент 3,3 млн. осіб за 2012 рік.

У травні 2014 р. відбулося засідання китайсько-російської комісії з гуманітарного співробітництва. Було ухвалено рішення про розширення співробітництва у сфері кінематографу. На території рф у 2016 році було проведено фестиваль, присвячений китайському кінематографу та у 2017 році «Фестиваль китайського кіно в росії – 2017». Росія та КНР підписали «Програму гуманітарних спільних дій між Китаєм та росією». Були поставлені цілі та основні завдання двостороннього культурного співробітництва.

Китайська ініціатива Новий Шовковий шлях носить і гуманітарний вимір співпраці. У 2016 році Міністерство освіти КНР ухвалило план дій у сфері освіти «Один пояс – один шлях». За цим планом КНР сконцентрується на таких завданнях, як зміцнення та розвиток двосторонніх зв'язків між системами освіти, створення механізмів, що забезпечують реалізацію спільних проєктів, поглиблення співробітництва у галузі навчання.

Новий Шовковий шлях планується зробити маршрутом гуманітарних обмінів. У спільній заяві від 2019 року першочерговим завданням у китайсько-російських гуманітарних відносинах є збереження дружніх відносин між країнами, зміцнення зв'язків між народами, сприяння освіті.

Китайська сторона вважає, що територія, на якій розташовуватиметься Новий Шовковий шлях, буде густо заселена за рахунок поліпшення в цих місцях економічної обстановки. Густозаселені райони, у свою чергу, сприятимуть культурному обміну між людьми. Китайська сторона вважає, що Шлях сприятиме забезпеченню взаємного проникнення релігії та ідей, що може позначитися на світовій історії. Основним завданням КНР є збільшення свого впливу в регіонах Південно-Східної та Середньої Азії.

Росія, у свою чергу, переслідує власні цілі. Для поглиблення подальшої гуманітарної співпраці рф з КНР планується зміцнювати культурні обміни між регіонами шляхом взаємодії різноманітних культурних установ.

Отже, гуманітарна сфера дозволяє КНР проводити експансійну політику на території рф. По факту відбувається створення та розвиток китайської субкультури на територіях рф, де представлені китайські економічні інтереси.

Висновки до 2 розділу

1. Виявлено, що китайсько-російські відносини у XXI столітті динамічно розвивались в сторону поглиблення співробітництва у різних сферах. Такий стан речей пояснюється тим, що росія пішла на безпрецедентний крок та повернула в склад КНР частину спірних територій вздовж державного кордону по р. Амур. Фактично було усунуто основний негативний фактор, який впливав на поглиблення міждержавних відносин. Крім того, враховуючи складну економічну ситуацію в росії, Китай ефективно проводив зовнішню політику з нав'язування завідома не вигідних умов в міждержавних договорах. При цьому, КНР не йшла на серйозне зближення з рф, шляхом укладання союзницьких договорів, тримаючи «дистанцію».

2. Визначено, що з початку ХХІ століття економічна сфера китайсько-російських відносин мала виключно позитивну динаміку. Товарообіг між країнами за 25 років зріс з 8 млрд. дол. у 2000 році до 200 млрд. дол. у 2024, фактично у 25 разів. При цьому КНР став основним торгівельним партнером рф з 2011 року. Особливістю економічної співпраці зазначених країн є специфіка товарообороту, який з російської сторони в основному представляє сировину (нафта, газ, ліс, сільськогосподарська продукція), а з китайської продукцію з високою добавленою вартістю (електроніка, програмне забезпечення, автомобільна продукція та інше). Отже, економічна сфера китайсько-російських відносин розвинута нерівномірно та має значну економічні вигоди в основному для китайської сторони.

3. Розглянуто гуманітарну сферу китайсько-російських відносин. В її основі лежить активне просуванням китайської культурної експансії на російській території. Відбувається взаємодія і в науково-технічній площині, яка в основному зумовлена прагненням КНР в отриманні доступу до передових технологій в різних сферах діяльності. Китай на регулярній основі здійснює підготовку своїх молодих спеціалістів у провідних вищих навчальних закладах росії. Активно розвивається туристична сфера, особливо в прикордонних з Китаєм російських регіонах. Необхідно зауважити, що гуманітарна сфера в основному дає переваги для китайської сторони, в той час як вплив рф на КНР практично невідчутний.

РОЗДІЛ 3. КИТАЙСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ НА РІЗНИХ РІВНЯХ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ

Дослідження міждержавних відносин може відбуватися на основі аналізу різноманітних сфер взаємодії. Проте, необхідно враховувати, що як для рф, так і для КНР міждержавні відносини можуть описуватися не лише сферами, а й рівнями, на яких такі дії відбуваються. Крім міждержавних відносин, можна виділити відносини на рівні регіонів та провінцій, що теж, як і міждержавні, активно розвиваються. Зазначений рівень є міжрегіональним, але не єдиним.

На відміну від СРСР, рф заохочує адміністративні суб'єкти федерації розвивати міждержавні зв'язки також на адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівні. Якщо міжмуніципальний рівень є зрозумілим з точки зору адміністративних суб'єктів, які в ньому задіяні (міста, райони міст), то адміністративно-територіальний має свою особливість. Адміністративно-територіальний рівень описує міждержавну взаємодію різних за значимістю адміністративних суб'єктів держави, наприклад між російською областю та китайським містом. Необхідність таких договорів пояснюється нерівномірністю торгово-економічних потенціалів країн. Так, економічний розвиток окремо взятого міста в Китаї може прирівнюватися до регіону рф. Тому, опис та аналіз китайсько-російських відносин на рівні держав, регіонів та міст дасть повнішу картину наявних закономірностей та тенденцій розвитку.

3.1. Становлення китайсько-російських відносин на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівнях

Значну роль розвитку міжрегіонального, адміністративно-територіального і міжмуніципального двостороннього співробітництва рф та КНР у 1990-х роках відіграла система взаємодії на рівні регіонів-побратимів та міст-побратимів. У процесі розвитку міжрегіонального побратимського співробітництва, крім основних напрямків у сфері гуманітарних зв'язків, активно розвивалися торгово-економічні відносини та взаємодія у сфері туризму.

Історія «побратимського» руху у світі пов'язана зі створенням у 1957 році Всесвітньої федерації міст-побратимів. У КНР процес розвитку міжрегіонального побратимського співробітництва регулювався протягом усього часу з боку урядових органів влади, а основні виконавчі функції із зарубіжними країнами реалізовувала Китайська асоціація дружби, створена 3 травня 1954 року [48]. Активну діяльність у напрямку встановлення міжрегіонального, адміністративно-територіального та міжмуніципального співробітництва на рівні міст-побратимів та регіонів-побратимів китайська сторона почала здійснювати з 1973 року. До початку 1990-х років було утворено більше сотні пар міст-побратимів та регіонів-побратимів між КНР та різними країнами світу. З ініціативи Китайської асоціації дружби із зарубіжними країнами у березні 1992 року було утворено Китайське міжнародне товариство поріднених міст [49].

Першими китайськими провінціями та містами, що приєдналися до Всесвітньої федерації міст-побратимів, стали Шанхай, Гуанчжоу та провінція Хунань. У 1999 році Китайська асоціація дружби із зарубіжними країнами та Китайське міжнародне товариство поріднених міст увійшли до складу Всесвітньої федерації міст-побратимів.

Політика Китаю щодо формування системи міжрегіонального, адміністративно-територіального та міжмуніципального побратимського співробітництва з різними країнами від 1973 року по теперішній час поступово залучила понад 400 китайських міст, всі провінції, автономні райони КНР, крім провінції Тайвань та спеціальні адміністративні райони Гонконг та Макао. Сьогодні регіональні відділення Китайської асоціації дружби із зарубіжними країнами та Китайського міжнародного товариства поріднених міст присутні у всіх провінціях, містах та повітах Китаю [50]. Під керівництвом голови Асоціації Лінь Сунтяня та керівника Китайського товариства міст-побратимів Лі Сяоліня щорічно проводиться планомірна робота зі встановлення нових зв'язків і підтримки колишніх ліній побратимства з усім світом.

Аналіз нормативно-правових документів Китайської асоціації дружби із зарубіжними країнами та Китайського міжнародного товариства поріднених міст показує, що основними цілями та завданнями політики Китаю щодо розвитку міжрегіонального та міжмуніципального побратимського співробітництва із зарубіжними країнами є:

координація механізму підтримки зв'язків із країнами світу;

чітке регулювання діяльності китайських місцевих органів влади у процесі встановлення та розвитку побратимського співробітництва із зарубіжними країнами на основі принципів рівності та взаємної вигоди;

організація участі китайських делегацій у міжнародних обмінах та створення інформаційної платформи для контактів між китайськими та закордонними містами і регіонами;

подолання труднощів та проблем під час роботи міжнародних міст-побратимів [49].

Китайська політика щодо розвитку міжрегіонального побратимського співробітництва узгоджена з цілями та завданнями соціально-економічного регіонального розвитку основних великих регіонів КНР: Північно-Східного,

Східного, Західного та Центрального Китаю. На початку ХХІ ст. просторовий розвиток Китаю відповідав цілям модернізації та трансформації соціально-економічного становища китайських макрорегіонів відповідно до стратегії скоординованого регіонального розвитку [51].

Політика щодо підтримки міжрегіональної побратимської співпраці з країнами світу враховувала потенціал, сучасний стан та проблеми регіональної інфраструктури кожного китайського міста-побратима і регіону-побратима, відповідно, і підбір пари в зарубіжних країнах було суворо регламентовано. Особливу увагу приділялося подібним культурно-історичним, виробничо-економічним, природно-географічним, геополітичним, етнічним чинникам розвитку китайських і російських міст при встановленні побратимських зв'язків. Отже, система китайської міжрегіонального побратимського співробітництва – це механізм взаємодії із зарубіжними країнами, за рахунок якого на основі взаємодоповнення за окремими напрямками двосторонніх зв'язків вирішуються внутрішні проблеми китайських міст-побратимів та регіонів-побратимів.

Наприкінці ХХ століття китайсько-російське міжрегіональне співробітництво було пов'язано з використанням важливого компонента народної дипломатії – інституту побратимських зв'язків. З одного боку, покращення китайсько-російських відносин, нормативно-правове оформлення принципів добросусідського партнерства Китаю та росії, а з іншого боку, підписання 50 угод про розвиток побратимських зв'язків між містами та регіонами двох сусідніх країн дозволило з кінця 1980-х та впродовж 1990-х років розвивати міжмуніципальне та міжрегіональне партнерство, зміцнюючи торговельно-економічні, культурні та освітні зв'язки [52].

Першою парою міст-побратимів, які підписали угоду про співробітництво 15 грудня 1988 р. були Шанхай і Ленінград (Санкт-Петербург). У цих міст був значний досвід підтримки міжрегіональних радянсько-китайських зв'язків ще з 1950–1960-х років. У рамках відновлення дружніх міжрегіональних відносин у 1986 р. саме в

Шанхаї та Ленінграді було відкрито Генеральні консульства, що сприятливо позначилося на відродженні китайсько-російських відносин та запуску нового формату взаємодії – побратимського співробітництва. Відновлення міжпартійних китайсько-радянських зв'язків у 1989 році, а також візит президента СРСР М.С. Горбачова до Китаю сприятливо вплинули на використання потенціалу побратимських зв'язків у китайсько-радянських відносинах [53].

З 1989 року починається активна підготовка та ведуться взаємні переговори між десятком китайських та радянських міст для подальшого підписання угод про співробітництво по лінії побратимства. 12 серпня 1990 року на офіційному рівні було встановлено побратимські зв'язки між китайським містом Шеньян та містом Іркутськ. 1990 рік також є періодом започаткування міжрегіональної побратимської співпраці між окремими регіонами двох країн. 11 вересня 1990 року було підписано першу угоду про розвиток співробітництва між китайсько-радянськими регіонами-побратимами – між автономним районом Внутрішня Монголія та Читинською областю, 19 листопада 1990 року – між провінцією Цзилінь та Приморським краєм. Варто зазначити, що першими регіонами-побратимами, які підписали угоду про співпрацю, виступали прикордонні території обох держав, оскільки перспективи розвитку побратимських зв'язків були пов'язані не лише з культурною взаємодією, а й насамперед із торговельно-економічним партнерством китайського та радянського прикордоння.

Після розпаду СРСР 1991 року настає нова епоха відносин між двома країнами. 27 грудня 1991 року КНР заявила про визнання рф правонаступницею СРСР. Ці події активізували китайсько-російську міжрегіональну побратимську співпрацю. У 1991 році містами-побратимами стають Харбін та Свердловськ (Єкатеринбург), Цзилінь та Находка. Єкатеринбург став одним із двох російських міст, яке не було прикордонним, але яке встановило побратимські зв'язки з КНР [54]. На думку китайських експертів, «Свердловська область була одним із лідерів міжрегіонального співпраці з КНР» [55]. Ключовими напрямками співпраці перших

китайсько-російських міст-побратимів виступали сільське господарство, економіка та торгівля, охорона здоров'я та освіта.

У першій половині 1990-х років відбулися взаємні візити лідерів КНР та рф, а також були підписані важливі міждержавні угоди, що регулюють різноманітні напрями співробітництва. 1992 року розвиток побратимських зв'язків був одним із найрезультативніших, оскільки в період з квітня по жовтень 1992 року було підписано угоди про співпрацю між 11 парами міст-побратимів КНР та рф. У цьому ж році були офіційно встановлені побратимські зв'язки на рівні регіонів-побратимів між провінцією Хебей та Ленінградською областю. У 1993 році розвиток китайсько-російських міжрегіональних побратимських зв'язків продовжився і було підписано 6 угод між містами-побратимами та 2 угоди між регіонами-побратимами.

Усього за 1994 рік було встановлено 7 угод між китайськими та російськими містами-побратимами. Між регіонами-побратимами було укладено угоду 20 березня 1994 року на рівні провінції Ляонін та Іркутської області, а також 1 червня 1994 року між китайським містом Деян підписало угоду з Володимирською областю [49].

У другій половині 1990-х років система китайсько-російського міжрегіонального співробітництва значно розширилася. З кожним роком підписувалися нові угоди між містами-побратимами та регіонами-побратимами. Розвивалася торгово-економічна, культурно-освітня співпраця між численними містами та регіонами КНР та рф.

Перехід від простої нормалізації міждержавних відносин до добросусідського партнерства у першій половині 1990-х років заклав міцний фундамент подальшого розвитку міжрегіональної китайсько-російської взаємодії. 1995 рік увійшов до історії міжрегіональної взаємодії підписанням угоди про встановлення побратимських зв'язків між столицями двох дружніх держав – Пекіном та Москвою, а також підписанням угод між стратегічно важливими прикордонними регіонами КНР та рф. Це надало важливого значення розширення системи

міжрегіонального співробітництва двох держав та закріпило перспективні напрями розвитку столиць двох держав, а також китайсько-російського прикордоння [56].

Китайсько-російський побратимський рух, що зародився в 1988 р., мав значний потенціал у посиленні міжрегіонального співробітництва, надавав можливості для обміну народно-господарським досвідом, визначав подальший розвиток економіки та різних сфер суспільної життя міст-побратимів та регіонів-побратимів КНР та рф.

Аналіз процесу встановлення китайсько-російських побратимських міжрегіональних зв'язків у період з 1988 по 1999 роки показує, що особливу активність у розвитку цього виду співробітництва в КНР виявляв Північно-Східний регіон, оскільки 22 міста та 3 провінції (Хейлунцзян, Ляонін та Цзилінь) підписали угоди про подальший розвиток відносин з порідненими регіонами та містами рф. Усі провінції північного сходу КНР стали двічі регіонами-побратимами російських областей і країв, а Харбін виступив містом-побратимом російських міст Єкатеринбурга та Хабаровська [57; 58].

Провідна роль розвитку міжрегіонального співробітництва з росією належала також Північному Китаю (Автономному району Внутрішня Монголія, провінціям Хебей, Шаньсі, містам центрального підпорядкування Пекіну та Тяньцзіню).

Система міжрегіонального побратимського співробітництва сприймалася китайським урядом як певна можливість використання торгово-економічного потенціалу Північно-Східного та Північного регіонів КНР у співпраці з росією, крім того, значний вплив мало прикордонне становище цих китайських регіонів, оскільки у реалізації міжрегіональних проєктів особливе значення відводилося транспортної доступності.

Вирішення проблем нерівномірності регіонального розвитку КНР, що посилювалися в 1990-ті роки, та відставання у темпах економічного зростання Північно-Східного Китаю від східних прибережних регіонів сприяли розвитку побратимських зв'язків у просуванні політики відкритості в північному напрямі та

отримання переваг від укладання нових угод про співробітництво з містами та регіонами росії. З російського боку провідна роль відводилася столицям адміністративних суб'єктів рф, переважно європейської частини росії. Слід зазначити, що основні міста Далекосхідного регіону також підтримали побратимський рух і виступили як міста-побратими та регіони-побратими Північно-Східного та Північного Китаю. Практично всі столиці областей та країв росії встановлювали міжрегіональні побратимські зв'язки, намагаючись залучати китайську сторону у різних напрямках співробітництва, не обмежуючись культурною взаємодією [59].

При цьому географічний фактор в інтенсивності міжрегіонального співробітництва в період з 1988 по 1999 не грав особливої ролі. Складна економічна ситуація у всій рф в 1990-ті роки спонукала російські міста та регіони до розвитку торговельно-економічних зв'язків з КНР, тому глави адміністрацій розглядали побратимські зв'язки з Китаєм не тільки в класичному сприйнятті побратимства – як історико-культурну взаємодію, а найбільше як нову можливість укладання торговельно-економічних угод. Тому інститут побратимства наприкінці ХХ століття в історії китайсько-російських відносин перетворився на сучасну прагматичну форму партнерства регіонів та міст двох країн-сусідів.

Якщо китайсько-російське міжрегіональне співробітництво з боку КНР розглядалося як механізм використання потенціалу Північно-Східного і Північного Китаю і вирішення внутрішніх проблем нерівномірності просторового розвитку, то китайсько-російське міжрегіональне співробітництво з боку рф було спрямоване на забезпечення російського населення групою товарів широкого споживання, вироблених у північно-східних та північних районах Китаю. Крім того, значну роль відіграв історичний фактор у розширенні побратимських зв'язків по лінії північний схід КНР – регіони та міста рф. Китайський уряд намагався використати досвід китайсько-радянського співробітництва 1950-х років, коли посилення позицій північного сходу Китаю та формування провідних промислових баз на даній

території досягалося за рахунок повноцінного науково-технічного та торговельно-економічного співробітництва з СРСР.

Необхідно враховувати, що міста-побратими укладали типові договори та угоди щодо співробітництва в основному в економічній та гуманітарній сферах. Так співпраця міст-побратимів здійснювалась у вигляді обміну делегацій, спортивними і художніми колективами, виставками регіональних товарів, літератури, кінофільмів, фотоматеріалів, інформацією про досвід ведення міського господарства, спільними проєктами у сфері навчання ведення бізнесу, в тому числі з використанням дистанційних методів навчання, обміну студентами та викладачами. Також, в рамках договорів з побратимства передбачено обмін дитячими і молодіжними делегаціями, активізація наукового співробітництва, здійснюються спільні проєкти у сфері вищої освіти, культури та спорту. Регулярно направляються представники для участі у святкуванні державних свят, фестивалів, турнірах, що проводяться в містах-побратимах.

3.2. Розвиток китайсько-російських відносин на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівнях з 2000 по 2010 рік

У XXI столітті Китай та росія продовжили розширювати співпрацю на усіх рівнях. Підписання 16 липня 2001 року Договору про добросусідство, дружбу та співробітництво між КНР та РФ визначило початок нового етапу у розвитку відносин двох країн.

Розвиток китайсько-російських міжрегіональних відносин у першому десятилітті XXI століття було закріплено ще 26 угодами між містами-побратимами та 11 угодами між регіонами-побратимами. Система міжрегіональної побратимської взаємодії була спрямована на вирішення різних цілей у галузі розвитку китайських і російських міст та регіонів у сферах торговельно-

економічного, культурно-освітнього співробітництва, розширюючи контакти у галузі науки, спорту, охорони здоров'я. Стратегічне значення в міжрегіональному співробітництві двох країн відводилося насамперед прикордонним територіям Китаю та росії, а також близько розташованим до КНР російським регіонам, які не мають спільного кордону з Китаєм.

З 2006 року починає здійснюватися інноваційний напрямом китайсько-російських відносин – засідання спільних міжпарламентських комісій, створених державною думою та радою федерації рф спільно з ВСНП. В рамках засідань міжпарламентських комісій рада федерації рф виступає в ролі зацікавленого державного органу, що тримає на контролі напрямок міжрегіонального співробітництва. Відповідно, зі сторони КНР аналогічним питанням опікується ВСНП. Тому, робота спільних міжпарламентських комісій дозволяє поглибити співробітництва на міжрегіональному рівні.

Першою спробою систематизації та офіційного оформлення намірів, цілей, завдань співробітництва регіонів двох країн у конкретний план було представлено у вигляді програми спільної діяльності та прийнято у 2009 році [60; 61; 62].

Аналіз процесу встановлення китайсько-російських міжрегіональних побратимських зв'язків у період з 2000 по 2010 рік показує, що особливу активність у розвитку цього виду співробітництва в КНР виявляв не лише Північно-Східний регіон, а й Центральний регіон. Серед північно-східних провінцій та міст у підтримці міжрегіонального співробітництва з рф було особливо зацікавлене місто Харбін, що мало 4 пари побратимських зв'язків із російськими містами. Також, до системи китайсько-російського побратимського міжрегіонального співробітництва додалися такі міста Північно-Східного Китаю як Сянфань, Цитайхе, Хеган.

Якщо 1990-ті роки міста та провінції Центрального регіону майже не виявляли підвищений інтерес до розвитку міжрегіонального співробітництва з росією по лінії побратимства, то в 2000-ні роки міста однієї з центральних провінцій Хенань, а саме провідні міста Кайфен, Лоян, Суючан, Піндіньшань стали лідерами

в розвитку китайсько-російських міжрегіональних зв'язків, поряд з північно-східними китайськими містами [63].

Поступово до системи міжрегіонального співробітництва по лінії побратимства з росією включалися південні, західні та північно-західні міста та провінції Китаю, хоча ці приклади були поодинокими випадками і не мали таких масштабів співпраці, як на північному сході КНР. Збереження пріоритетних позицій північного сходу КНР у розвитку побратимських зв'язків з росією та розширення числа учасників системи міжрегіонального співробітництва з боку північно-східних районів та міст до 37 до 2010 року свідчили про вплив на розвиток Північно-Східного регіону Китаю співробітництва, що розширюється з кожним роком, з різними містами та регіонами росії. При цьому значна роль, як і раніше, відводилася потенціалу північно-східних провінцій Хейлуцзян, Цзилінь і Ляонін в галузі торговельно-економічного співробітництва, а також географічної близькості до території рф. З російського боку провідна роль, як і раніше, відводилася містам адміністративних суб'єктів рф переважно європейської частини рф. Лише 3 міста Далекого Сходу рф (Благовещенськ, Біробіджан та Артем) увійшли до системи китайсько-російської міжрегіональної побратимської взаємодії у 2000-х роках [64].

Основу відносин китайських та російських міст побратимів, як і в 1990-ті роки, становило торговельно-економічне співробітництво. Але саме у 2000-ті роки активізується співпраця у освітній сфері між регіонами двох країн. Було відкрито понад 20 Інститутів Конфуція в основних містах-побратимах росії, яким відводилася значна роль здійсненні культурно-освітніх зв'язків, популяризації китайської мови та культури серед російського населення.

3.3. Розвиток китайсько-російських відносин на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівнях з 2010 по 2024 рік

У 2010-ті роки міжрегіональні китайсько-російські відносини характеризувалися розширенням та подальшим нормативно-правовим оформленням системи взаємодії міст-побратимів та регіонів-побратимів двох країн. У період з 2011 до 2014 року проводиться значна підготовча робота зі створення спеціалізованих комісій, підкомісій, що регулюють різні напрями співпраці Китаю та росії. Одним із основних механізмів співпраці між Китаєм та росією була діяльність китайсько-російської комісії з підготовки регулярних зустрічей глав урядів, а також 12 галузевих підкомісій.

За період з 2011 по 2014 рік було підписано нові угоди про встановлення побратимських зв'язків, залучаючи до системи китайсько-російського побратимства нові міста та регіони. Система китайських та російських регіонів-побратимів за зазначені чотири роки також розширилася. Китайська провінція Гуандун встановила побратимські відносини з Хабаровським краєм у 2012 році. У 2014 році китайська провінція Аньхой встановила побратимські відносини з Нижегородською областю, а провінція Хейлунцзян із Сахалінською областю [65; 66].

Розвиток китайсько-російських міжрегіональних відносин, у тому числі за активної участі міст-побратимів та регіонів-побратимів, вплинув на важливу подію, що сталася у 2014 році. Між міністерством регіонального розвитку рф та Державним комітетом КНР з розвитку та реформ 20 травня 2014 року укладено Меморандум щодо взаєморозуміння у галузі міжрегіонального та прикордонного співробітництва [67].

За друге десятиліття ХХІ століття було підписано 27 угод про співпрацю між містами-побратимами та 6 угод між регіонами-побратимами КНР. Аналіз процесу

встановлення китайсько-російських побратимських міжрегіональних зв'язків у період з 2010 до 2024 року показує, що особливу активність у розвитку цього виду співробітництва у КНР виявляв не лише Північно-Східний регіон, а й Східний регіон. У систему китайсько-російського побратимського міжрегіонального співробітництва було включено такі міста північного сходу Китаю, як Ічунь, Шуан'яшань.

Якщо 1990-2000-ті роки міста та провінції Східного регіону майже не виявляли підвищеного інтересу до розвитку міжрегіонального співробітництва з росією по лінії побратимства, то у 2010-ті роки провідні міста Чанчжоу, Чжецзян, Хуайань, Цзяньїнь стали лідерами у розвитку китайсько-російських міжрегіональних зв'язків, поряд із північно-східними китайськими містами. У систему міжрегіонального співробітництва по лінії побратимства з росією у 2010-ті роки включалися міста південної китайської провінції Гуандун, хоча ці приклади були поодинокими випадками і не мали таких масштабів співробітництва, як у північному сході КНР. З російського боку провідна роль, як і раніше, відводилася містам адміністративних суб'єктів рф переважно європейської частини росії.

У систему міжрегіонального побратимського співробітництва в 2010-х роках вступають такі міста Далекого Сходу росії як Мурманськ і Магадан, а відносини по лінії регіонів-побратимів починає підтримувати Сахалінська область. Основу відносин китайських та російських міст-побратимів та регіонів-побратимів, як і в 1990–2000-ті роки, становило торговельно-економічне співробітництво. Але саме у 2010-ті роки активізується співпраця у галузі туризму між регіонами двох країн.

У другій половині 2010-х років розпочинається активна підготовка до реалізації тематичних років. У 2018 та 2019 році проведено роки китайсько-російського міжрегіонального співробітництва, спрямовані на зміцнення взаємовигідних зв'язків між двома країнами [68]. Також, у 2018 році підписана Програма розвитку російсько-китайського співробітництва у торговельно-економічній та інвестиційній сферах на Далекому Сході рф (на 2018-2024 роки). У

2018 році міністерство економічного розвитку росії та Міністерство комерції Китаю уклали Меморандум щодо співпраці у галузі торгівлі послугами, цього ж року було підписано план розвитку сільського господарства Далекого Сходу, Байкальського регіону росії та Північно-Східного Китаю. Національну програму соціально-економічного розвитку Далекого Сходу на період до 2024 року і на перспективу до 2035 року було прийнято у 2020 році [69].

Певний інтерес до інституту побратимських зв'язків з боку урядових органів Китаю та росії було виявлено у 2021 році, коли керівник Канцелярії з міжнародного військового співробітництва Центральної військової ради КНР Ці Говей та керівник головного управління міжнародного військового співробітництва міністерства оборони росії підписали Меморандум про встановлення побратимських відносин.

Політика КНР щодо розвитку міжрегіонального побратимського співробітництва з російськими містами та регіонами контролюється з боку китайських урядових органів та реалізується в рамках діяльності Китайської асоціації дружби із зарубіжними країнами та Китайського міжнародного товариства поріднених міст. Підтримка цього виду міжрегіональної, адміністративно-територіальної та міжмуніципальної взаємодії з боку Китаю вибудовується на основі принципів рівності та взаємної вигоди, а також відповідає стратегії скоординованого регіонального розвитку КНР [70].

Аналіз відкритих джерел даних дозволив скласти перелік підписаних китайсько-російських договорів та угод які були укладені на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжрегіональному рівні. Зазначений перелік наведено в Додатку Б.

Таким чином, оцінюючи роль міст-побратимів та регіонів-побратимів у розвитку китайсько-російського міжрегіонального співробітництва у період з 1988 року (рік встановлення перших побратимських зв'язків) до сьогодні, необхідно зазначити, що підписано 122 угоди, серед них 31 угоду між регіонами-побратимами

та 91 угоду між містами-побратимами. Міжрегіональне співробітництво продовжує відігравати важливу роль у поглибленні співпраця між КНР і рф.

Висновки до 3 розділу

1. Визначено, що активна взаємодія між КНР та рф здійснюється не лише у різних сферах діяльності, а й на різних рівнях адміністративних суб'єктів відносин. З часу розвалу СРСР Китай проводить політику розширення міжрегіонального, адміністративно-територіального та міжмуніципального співробітництва з рф. Підхід до такого співробітництва має вектор спрямованості на розвиток економічної та гуманітарної сфери. При цьому, КНР підходить по питань міжрегіонального співробітництва з врахуванням економічного потенціалу російських регіонів та міст, а рф в основному враховує географічний чинник.

2. З приходом до влади в рф в. путіна, розвиток китайсько-російського співробітництва продовжився. Так, за перше десятиліття XXI століття було підписано 26 угод між містами-побратимами та 11 угод між регіонами-побратимами. Система міжрегіональної побратимської взаємодії була спрямована на вирішення різних цілей у галузі розвитку китайських і російських міст та регіонів у сферах торговельно-економічного, культурно-освітнього співробітництва, розширюючи контакти у галузі науки, спорту, охорони здоров'я.

3. У другому десятилітті XXI століття підписано 27 угод між містами-побратимами та 6 угод між регіонами-побратимами. Аналіз процесу встановлення китайсько-російських побратимських міжрегіональних зв'язків за вказаний період дозволяє стверджувати, що активність у цього виду співробітництва у КНР виявляв не лише Північно-Східний регіон, а й Східний регіон, а зі сторони рф – Далекий Схід.

РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА КИТАЙСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН У ХХІ СТОЛІТТІ

Під час проведення аналізу досліджувались питання розвитку китайсько-російських відносин у різних сферах та за участю різних рівнів адміністративних суб'єктів укладання нормативно-правових документів. Зазначений аналіз дозволив дослідити процес розвитку та поточного стану китайсько-російських відносин.

Сформований аналіз дає загальну картину стану китайсько-російських відносин, проте для їх більш детального дослідження необхідно визначити основні закономірності у розвитку відносин та провести її кількісний аналіз. Існує ряд методів, що дозволяють здійснити кількісний аналіз та оцінку міждержавних відносин на основі використання відповідних шкал.

4.1. Визначення закономірностей у розвитку міждержавних відносин

Визначення закономірностей у розвитку міждержавних відносин, передбачає виявлення нормативно-правової бази у відкритих джерелах інформації та її класифікація за сферами і рівнями співпраці, які розглядалися в попередніх розділах. Така нормативно-правова база має формуватися відповідно до хронологічної послідовності подій.

Під час формування бази даних договорів враховується, що КНР та РФ підписували таємні міждержавні договори, виявлення яких не представляється можливим. Відповідно таємні договори не братимуться до уваги під час формування бази даних. Також, необхідно ввести класифікацію важливості міждержавних нормативно-правових документів та визначити ступінь їх впливу на міждержавні відносини.

Передбачається, що за результатами пошуку нормативно-правових документів та їх узагальнення буде розроблено графічні матеріали із зазначенням кількості документів та часу їх прийняття. Базу даних нормативно-правових документів логічно розділити на дві основні частини: міждержавний рівень та міжрегіональний рівень. В свою чергу міждержавний рівень буде поділено на три підгрупи: політична сфера; економічна сфера та гуманітарна сфера. Міжрегіональний рівень розділимо на: міжрегіональний, адміністративно-територіальний та міжмуніципальний рівні.

До міжрегіонального рівня відносяться нормативно-правові документи, що уклалися між краями, областями, республіками російської федерації та провінціями і автономними регіонами Китаю. Адміністративно-територіальний рівень – між нерівнозначними адміністративними суб'єктами (наприклад, регіонами та містами). Міжмуніципальний рівень визначає договори між містами та/або районами міст.

4.1.1. Закономірності розвитку китайсько-російських відносин на міждержавному рівні

Для класифікації міжнародних договорів використаємо визначення, які надаються у Віденських конвенціях 1969 та 1986 років. Вони визначають міжнародний договір як угоду між державами в письмовій формі, регульовану міжнародним правом, незалежно від того, міститься така угода в одному документі, у двох або кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування (стаття 2) [71; 72].

Назви договорів не мають загальновизнаної класифікації, проте використовуються наступні загально прийняті поняття:

пакт (договір із найважливіших політичних питань);

договір (основоположний акт із найістотніших питань міжнародних зносин);
 угода (договір між державами з конкретних питань, здебільшого менш важливих, ніж договір);

конвенція (угода зі спеціальних міжнародних питань економічного, технічного, гуманітарного та військового характеру);

протокол (угода, що укладається з питань менш важливих, ніж договір, угода і конвенція);

статут (договір, який визначає цілі, структуру й функції міжнародної організації);

modus vivendi (тимчасова угода з питань, що вимагають негайного врегулювання);

нота (форма укладання угоди з політичних, дипломатичних та культурних питань);

регламент (додаткова, угода до багатостороннього договору) [72].

На сьогоднішній час основними нормативно-правовими документами, які були укладені між РФ та КНР є договори, угоди та протоколи. Тому під час виявлення закономірностей в розвитку китайсько-російських міждержавних відносин пропонується обмежитися визначеними вище формами.

Результати проведеного пошуку нормативно-правових документів дозволили розробити відповідну базу даних, яка відповідає переліку, що наведений в Додатку А.

На основі Додатку А розроблено графічні матеріали (рис. 4.1, 4.2). Визначено ключові роки, відносно яких здійснюватиметься аналіз. Для наочності ключові роки виділені червоною штрих-пунктирною лінією. Так, до ключових років відносяться:

- 1 – прихід на посаду президента РФ В. Путіна (2000);
- 2 – всесвітня економічна криза (2008);
- 3 – Китай стає другою економікою світу (2010);
- 4 – прихід на посаду глави КНР Сі Цзіньпіна (2012);

5 – анексія АР Крим (2014);

6 – пандемія SARS-CoV-2 (2020);

7 – початок повномасштабної війни в Україні (2022).

Отже, відповідно до наведених графічних матеріалів можемо припустити про існування наступних закономірностей у китайсько-російських відносинах на міждержавному рівні:

1. Основними сферами взаємодії між рф та КНР є економічна (21 документ). Кількість підписаних міждержавних документів в економічній сфері вказує на те, що цей напрямок взаємовідносин розвивається в сталому ритмі. Жодна із історичних подій не мала суттєвого впливу на характер розвитку економічної сфери. Характерною особливістю є те, що незважаючи на накладання санкційних обмежень на рф країнами Заходу в 2014 та 2022 році, на розвитку економічної сфери це не позначилось. За характером домовленостей основними напрямками співпраці в економічній сфері є торгівля енергетичними ресурсами, сировиною та сільськогосподарськими товарами. В енергетичній сфері виділяється нафтогазовий (експорт енергоносіїв), енергетичний (будівля генеруючих потужностей – атомних електростанцій) та вугільний сектори.

2. Гуманітарна сфера (14 документів) те ж має суттєвий вплив на китайсько-російські міждержавні відносини. Активний період розвитку даної сфери проходив з 2000 до 2009 року, на що припав період економічного зростання в рф. Проте, після всесвітньої економічної кризи у 2008 році активність у гуманітарній сфері почала зменшуватися та приймати більш сталий характер. Лише з 2018 року активність в розвитку даної сфери гуманітарних відносин пішла на підйом. Наслідками ведення активної діяльності в гуманітарній сфері були заходи з проведення взаємних років національних мов в країнах, відкриття культурних та наукових центрів.

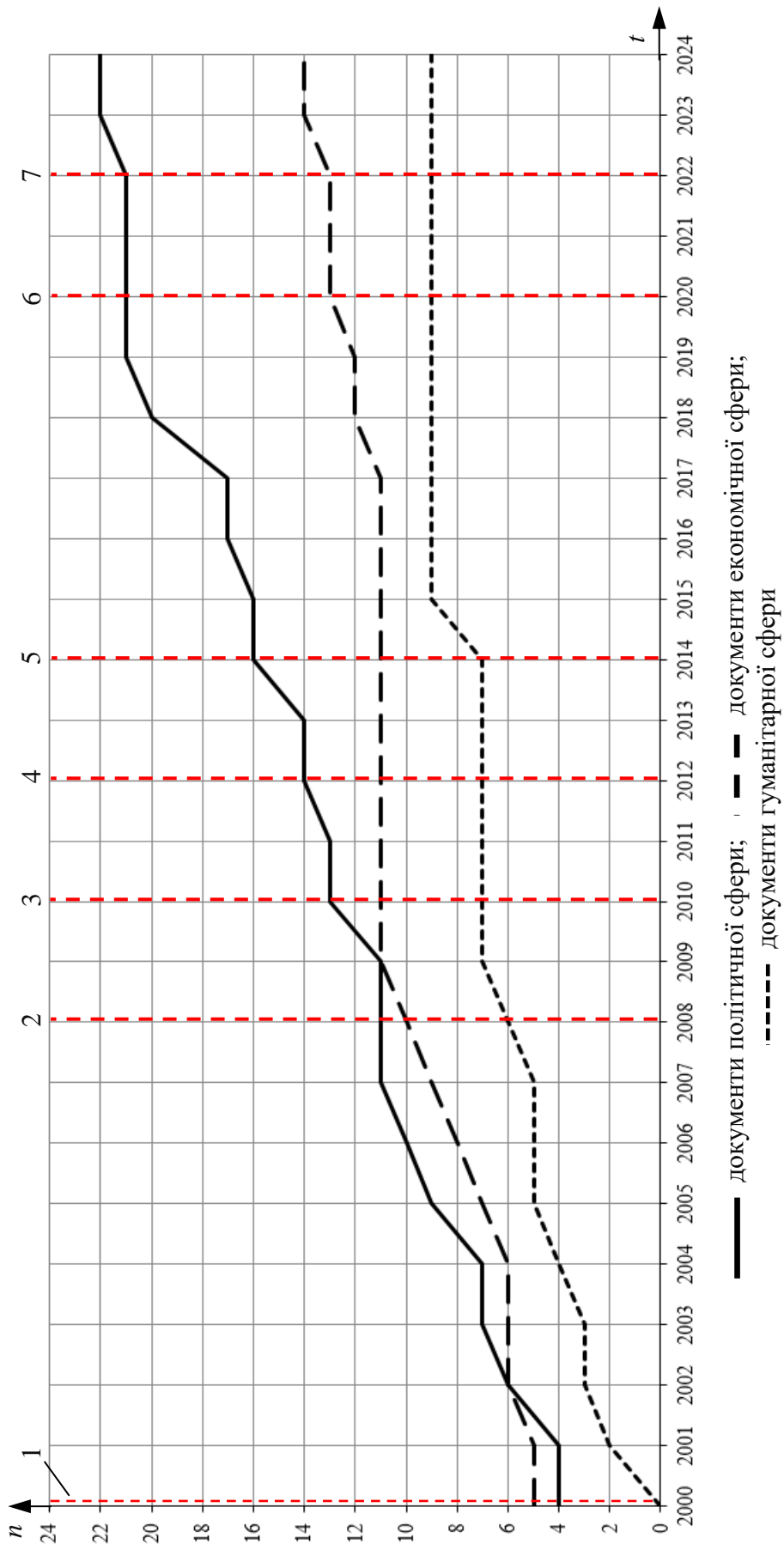

Рис. 4.1. Китайсько-російські міждержавні нормативно-правові документи, які підписані в ХХІ столітті (наводиться загальна кількість документів на кожний рік) (розроблено здобувачем)

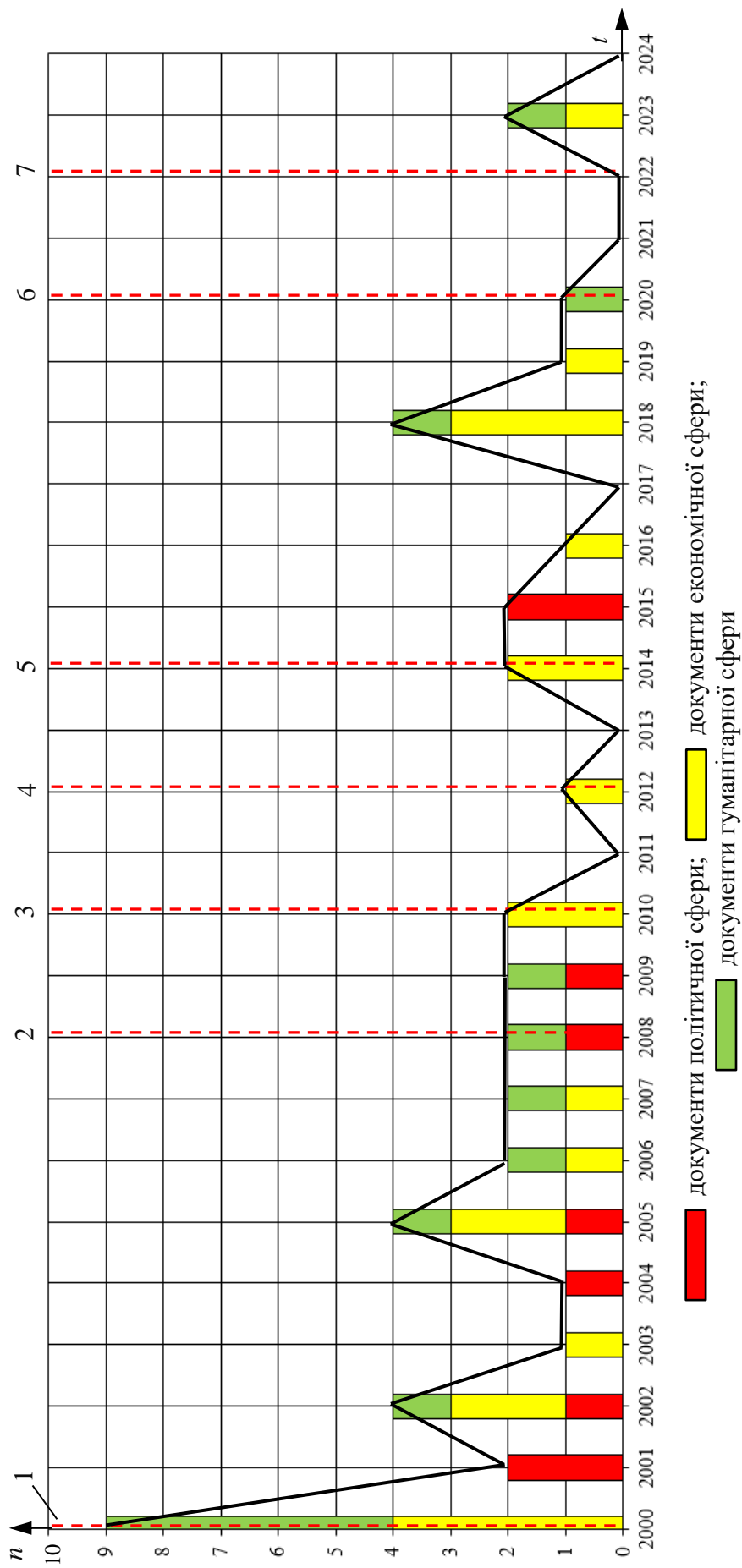

Рис. 4.2. Китайсько-російські міждержавні нормативно-правові документи, які підписані в ХХІ столітті (кількість за кожен рік) (розроблено здобувачем)

Характерними особливостями нормативно-правових документів в гуманітарній сфері китайсько-російських міждержавних відносин є їх спрямованість на розвиток наукової та культурної складової, а також спрощення умов перетину державного кордону між рф та Китаєм.

3. Розвиток політичної сфери є менш активним (9 документів). Більшість документів між рф та Китаєм була підписана з 2000 по 2005 рік, що співпадає з першим періодом на посаді президента рф в. путіна. Основним договором, що було прийнято в політичній сфері став Договір про російсько-китайський кордон у східній його частині. Де-факто рф віддала КНР території, які остання вважала спірними. Після зазначеної події активність в політичній сфері була зафіксована лише у 2009 році, після всесвітньої фінансової кризи, та у 2014 році, під час анексії АР Крим. В інші періоди часу суттєвих змін у політичній сфері китайсько-російських міждержавних відносин не відбувалося.

4. Сталий розвиток міждержавних відносин в економічній сфері після 2010 року може бути пояснений тим, що Китай став 2-ою економікою світу. Зазначена подія поставило перед КНР нові виклики та загрози, оскільки з 2010 року країна де-факто стала самим потужним суперником США на міжнародній арені. Наслідком стало подальше поглиблення економічних відносин Китаю із зовнішнім світом та пошуку шляхів здешевлення собівартості вироблених товарів. В цій ситуації саме рф могла забезпечити КНР дешевою сировиною та енергоресурсами для виготовлення експортної продукції.

5. Найбільш активний період часу у розвитку китайсько-російських міждержавних відносин відповідає першій каденції в. путіна на посту президента рф. За цей період підписано 22 різнопланових документа та вирішено основні протиріччя у міждержавних відносинах, в більшості випадків на користь КНР.

4.1.2. Закономірності розвитку китайсько-російських відносин на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівнях

Китайсько-російські відносини активно розвиваються на всіх без винятку рівнях адміністративних суб'єктів зазначених держав. У відкритих джерелах інформації наведено відомості про значну кількість нормативно-правових документів щодо співробітництва між адміністративними суб'єктами рф та КНР. Такі нормативно-правові документи умовно їх можна розділити на наступні рівні: міжрегіональний, адміністративно-територіальний та міжмуніципальний рівні [73].

За результатами пошуку сформовано базу даних нормативно-правових документів, які були укладені між адміністративними суб'єктами. Зазначена база даних відповідає переліку наведеному в Додатку Б.

На основі Додатку Б розроблено графічні матеріали (рис. 4.3, 4.4). По аналогії з попереднім підрозділом визначено ключові роки відносно яких здійснюватиметься аналіз. Відповідно до графічних матеріалів можемо припустити про існування таких закономірностей:

1. Основними рівнем взаємодії між адміністративними суб'єктами рф та КНР є міжмуніципальних рівень (62 документа). Так, сталий розвиток побратимських взаємовідносин між містами рф та КНР тривав з 2000 по 2010 рік, після чого його активність почала зростати аж до початку пандемії SARS-CoV-2 у 2020 році. Даний факт може бути пояснений впливом двох подій, а саме, по-перше в 2010 році Китай став 2-ю економікою світу, що вимагало пришвидшення економічного росту, по-друге в 2012 році було відмінено закон КНР, відповідно до якого громадянам країни зняли обмеження на кількість дітей в одній родині, що сприяло інтенсивній міграції в сусідні країни. Також, в 2010-х роках розпочалася практика здачі російських сільськогосподарських земель в оренду підприємцям із Китаю.

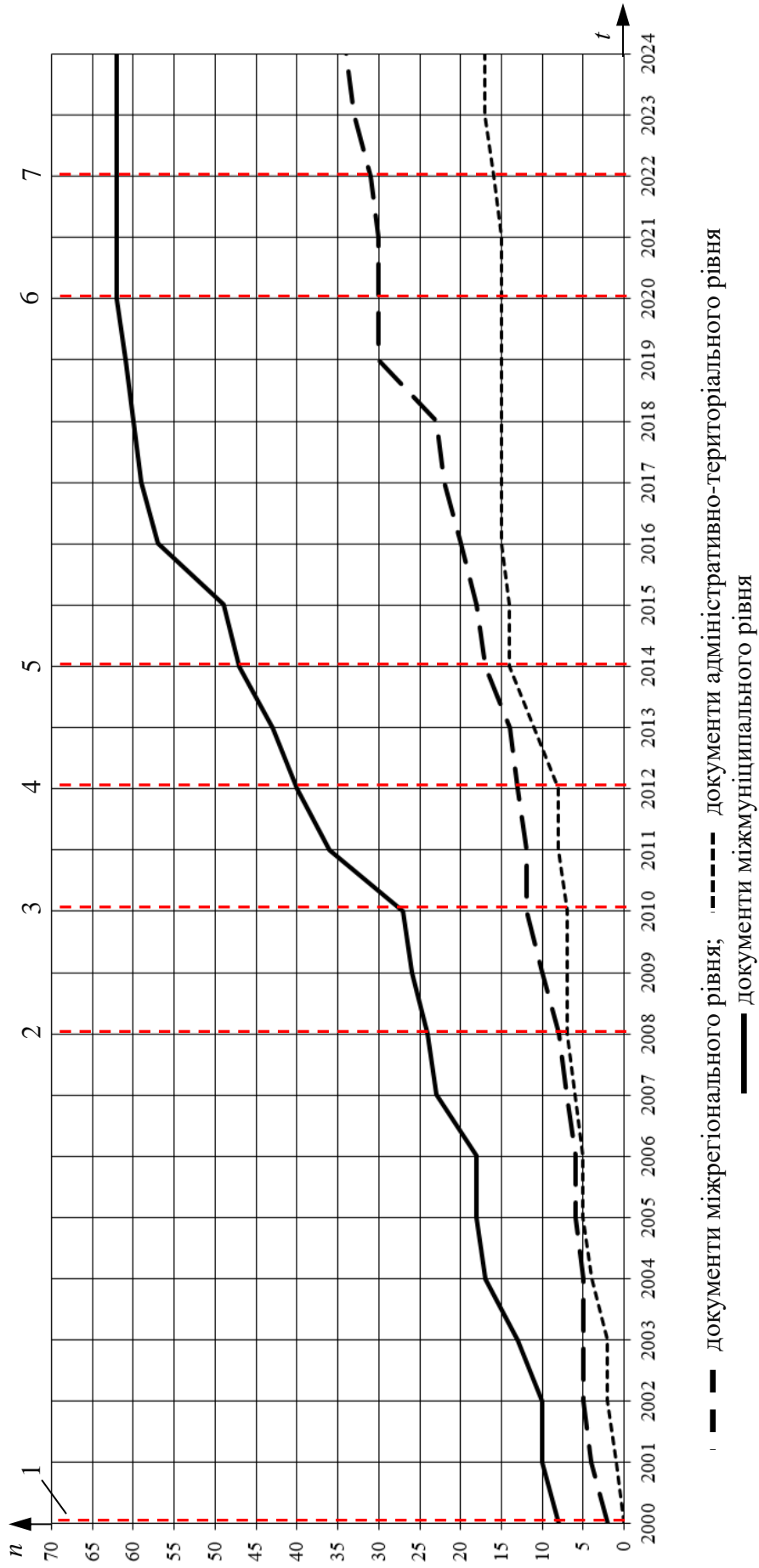

Рис. 4.3. Договори укладені між адміністративними суб'єктами росії та Китаю
 (наводиться загальна кількість документів на кожний рік)
 (розроблено здобувачем)

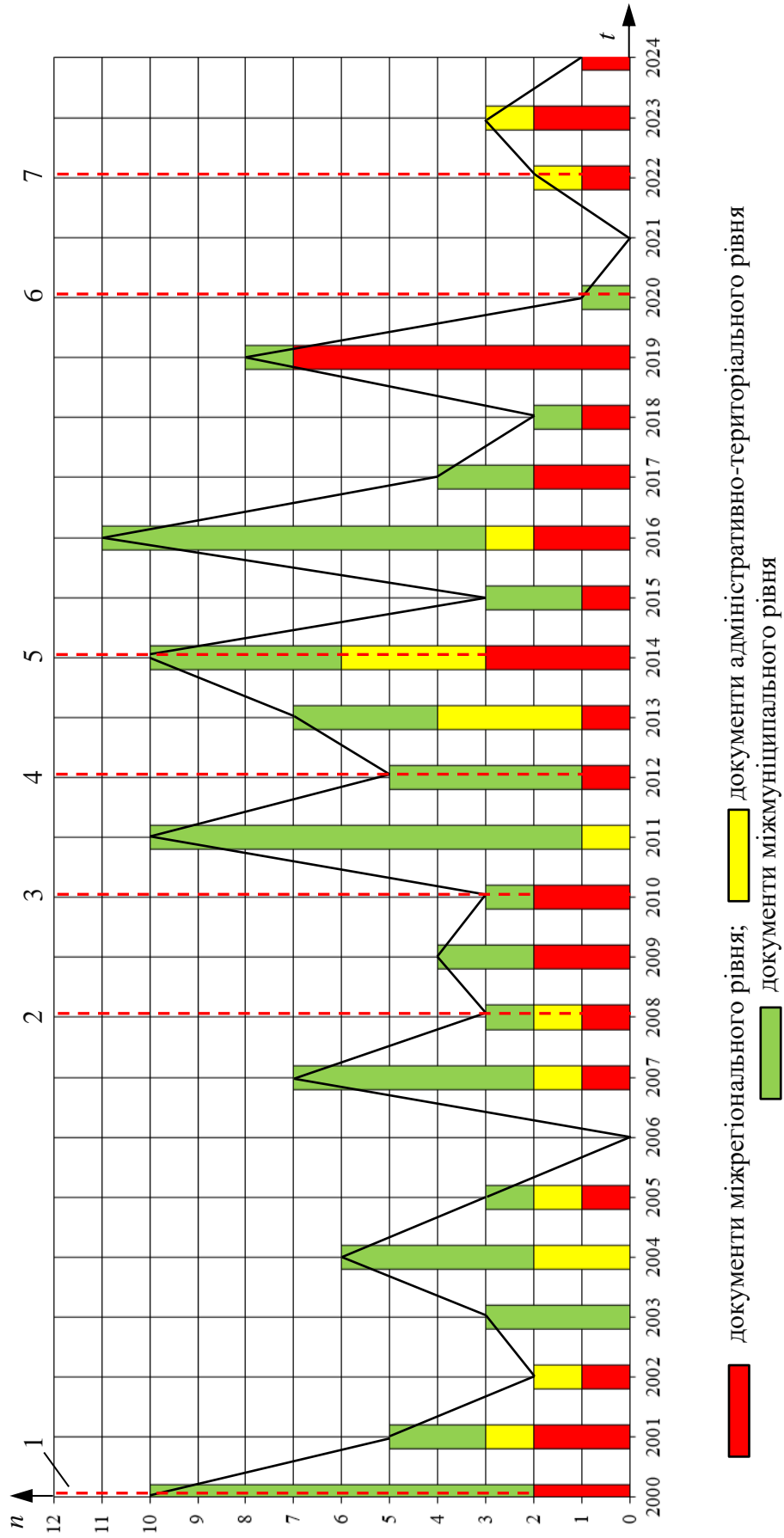

Рис. 4.4. Договори укладені між адміністративними суб'єктами росії та Китаю (кількість за кожен рік) (розроблено здобувачем)

2. Другим за кількістю підписаних документів є міжрегіональний рівень (35 документів). Активний період його розвитку припадає на проміжок часу з 2012 по 2020 роки, що відповідає приходу до влади в КНР Сі Цзіньпіна у 2013 році та проголошення політики «Нового Шовкового шляху». Відповідно, з метою забезпечення проведення такої політики керівництво Китаю інтенсифікувало укладення договорів з регіонами рф, що дозволило створити передумови для успішної реалізації проєкту «Нового Шовкового шляху».

3. Адміністративно-територіальний рівень забезпечив підписання 17 документів. Його відмінністю від інших рівнів є нерівнозначність суб'єктів, які підписували договори. Так, наприклад підписання здійснювалось між республікою рф та містом в КНР. Підписання договорів між адміністративно-територіальними суб'єктами держав дозволяв враховувати подібність у рівні економічного розвитку підписантів. Активно угоди цього рівня укладались у 2012 році з приходом до влади у КНР Сі Цзіньпіна та у 2022 році з початком повномасштабної війни в Україні.

4. Також, необхідно відмітити, що укладання договорів між рф та КНР, незалежно від рівня адміністративних суб'єктів, активно відбувалося з 2007 по 2020 роки. Враховуючи, що саме в 1990-х роках такий вид міждержавного співробітництва дозволяв регіонам рф триматися на плаву, можна припустити, що аналогічні події повторилися після 2007 року. Саме прихід світової економічної кризи спровокував новий етап активізації підписання міжрегіональних китайсько-російських договорів.

Отже, китайсько-російські відносини характеризуються рядом закономірностей у їх розвитку. Врахування таких закономірностей дозволяє проводити прогнозування розвитку відносин зазначених країн з вищою точністю.

4.2. Кількісний аналіз китайсько-російських відносин у XXI столітті

Одним із способів проведення кількісного аналізу китайсько-російських відносин у XXI столітті є використання методів івент-аналізу. Саме, в рамках івент-аналізу можливо провести систематизацію взаємодії між суб'єктами міжнародних відносин у контексті певної шкали [74].

На сьогодні науковцями розроблено та використовується два основних підходи до шкалювання міжнародних відносин, а саме метод Дж. Гольдштейна та метод Я. Сюетуна. Розглянемо їх більш детально.

Фахівці з міжнародних відносин часто використовують метод Дж. Гольдштейна, який використовує шкалу оцінки рівня співробітництва-суперництва [75]. Особливістю шкали оцінки рівня співробітництва-суперництва по методу Дж. Гольдштейна від іншої шкали, що використовується в проекті «Дослідження взаємодії світових подій» (WEIS), є те, що кожна подія має більш широку класифікацію в залежності від рівня конфліктності та може отримувати бал від -10 до +10 (табл. 4.1) [76].

Таблиця 4.1

Шкала оцінок за методом Дж. Гольдштейна

Код події	Подія	Значення
223	Військове вторгнення, боєзйткнення, наступ	-10.0
211	Захват позицій чи майна	-9.2
222	Невійськове руйнування/збитки	-8.7
221	Руйнівні дії без травм	-8.3
182	Мобілізація військових сил, демонстрація військової сили, нарощування військової могутності	-7.6
195	Розрив дипломатичних відносин	-7.0
173	Загроза силою	-7.0
174	Ультиматум – загроза, що передбачає застосування санкцій в обмежений час	-6.3
172	Загроза, яка передбачає застосування невоєнних санкцій	-5.8
193	Зменшення чи припинення допомоги; дії щодо покарання або позбавлення	-5.6

181	Невоєнна демонстрація сили	-5.2
201	Висилання громадян держави з країни	-5.0
202	Закриття/виключення з організацій/різних груп (освіти)	-4.9
150	Вимога, наполягання на дотриманні певних норм (правил)	-4.9
171	Загроза, яка не передбачає застосування санкцій	-4.4
212	Затримання/арешт громадян держави	-4.4
192	Зниження міждержавної активності	-4.1
112	Відмова, опір, відмова у дозволі	-4.0
111	Відхилення речень; відхилення протесту, вимога, небезпека.	-4.0
194	Припинення переговорів	-3.8
122	Денонсувати, наклеп, образа	-3.4
160	Попередження	-3.0
132	Офіційна скарга чи протест	-2.4
121	Критика, звинувачення, відсутність угоди	-2.2
191	Скасування, відкладення запланованих зустрічей	-2.2
131	Подання скарги (неформально)	-1.9
063	Надання притулку	-1.1
142	Заперечення причетності, дії, певної ролі або позиції	-1.1
141	Заперечення звинувачення	-0.9
023	Виступ із коментарем щодо будь-якої ситуації	-0.2
102	Настійний заклик чи пропозиція певних кроків/політики	-0.1
021	Явне зменшення коментарів	-0.1
094	Запит дії; заклик	-0.1
025	Пояснення чи затвердження політики; встановлення своїх майбутніх інтересів (позицій)	0.0
091	Запит інформації	0.1
011	Поступка, заклик до порядку	0.6
012	Поступка позицій, відступ	0.6
031	Зустріч; оправлення ноти	1.0
095	Просити, благати, закликати до чогось	1.2
101	Робити пропозицію	1.5
061	Висловити жаль; вибачитися	1.8
032	Візит	1.9
066	Звільнення/повернення людей/власності	1.9
013	Припускати, що скоєно провину; вибачитися; скасовувати заяви	2.0
062	Запрошення до країни	2.5
054	Запевняти, заспокоювати	2.8
033	Приймати візит	2.8
065	Зупинення санкцій; перемир'я	2.9
082	Угода на майбутні контакти, зустрічі, переговори	3.0
092	Запитувати політичну підтримку	3.4
093	Запитувати матеріальну підтримку	3.4
041	Хвалити, вітати, висловлювати співчуття	3.4
042	Схвалювати політику; словесна підтримка	3.6
053	Обіцянка підтримки у майбутньому	4.5
051	Обіцянка політичної допомоги	4.5
052	Обіцянка матеріальної підтримки	5.2

064	Надання привілеїв; дипломатичне визнання; взаємини де-факто	5.4
073	Надання різної допомоги	6.5
081	Домогтися суттєвої угоди	6.5
071	Збільшити економічну допомогу; купувати, продавати, давати кредити...	7.4
072	Збільшити військову допомогу	8.3

Іншим відомим методом кількісної оцінки міжнародних відносин є метод Я. Сюетуна, що був розроблений під його керівництвом в Інституті сучасних міжнародних відносин Університету Цінхуа. Особливістю зазначеного методу є більш досконала оціночна шкала, згідно з якою відносини між державами діляться на кілька категорій: «ворожі», «не вороги і не друзі» (тобто нейтральні) та «дружні» (рис. 4.5) [77].

Рис. 4.5. Шкала оцінювання міжнародних відносин за методом Сюетуна [77]

Кожна категорія ділиться на два підпункти, в результаті виходить 6 рівнів, представлених на відрізку від -9 до +9. Кожен рівень ділиться на 10 ступенів, кожний з яких дорівнює 0,1 шкали (мінімальна одиниця виміру). Детально типи подій у межах цієї шкали представлені у Додатку В.

Враховуючи, що оцінка міжнародних відносин за методом Сюетуна є більш точною (має ширший спектр категорій і подій), проведемо розрахунки щодо визначення значення оцінки китайсько-російських відносин у ХХІ столітті за даною шкалою. Для цього розробимо алгоритм розрахунку узагальненого показника китайсько-російських відносин, який дозволить врахувати основні сфери міждержавної взаємодії та різні рівні адміністративних суб'єктів, що приймали в них участь.

4.2.1. Розроблення алгоритму розрахунку узагальненого показника китайсько-російських відносин

Обробку даних кваліфікаційної роботи можливо провести за допомогою використання методів статистичного оцінювання рядів даних. Необхідно враховувати, що міждержавні нормативно-правові документи можуть заключати також адміністративні суб'єкти на регіональному, адміністративно-територіальному та муніципальному рівнях. Тому, з метою врахування вище описаних особливостей необхідно розробити та провести оцінку відповідних вагових коефіцієнтів.

Реалізація розрахунків алгоритму передбачає в роботі будуть враховані наступні нормативно-правові документи які:

реалізують міждержавне співробітництво у визначених сферах (політичній, економічній та гуманітарній);

укладені у визначений період часу з 2000 по 2024 рік;

укладені різними адміністративними суб'єктами рф та КНР (державними, регіональними, адміністративно-територіальними та муніципальними).

Алгоритм зваженої кількісної оцінки міждержавних відносин схематично зображено на рис. 4.б.

На етапі «Визначення основних сфер міждержавного співробітництва» проводиться аналіз інформації щодо міждержавного співробітництва серед визначених країн. За результатами аналізу визначаються основні сфери міждержавного співробітництва країн, які планується досліджувати.

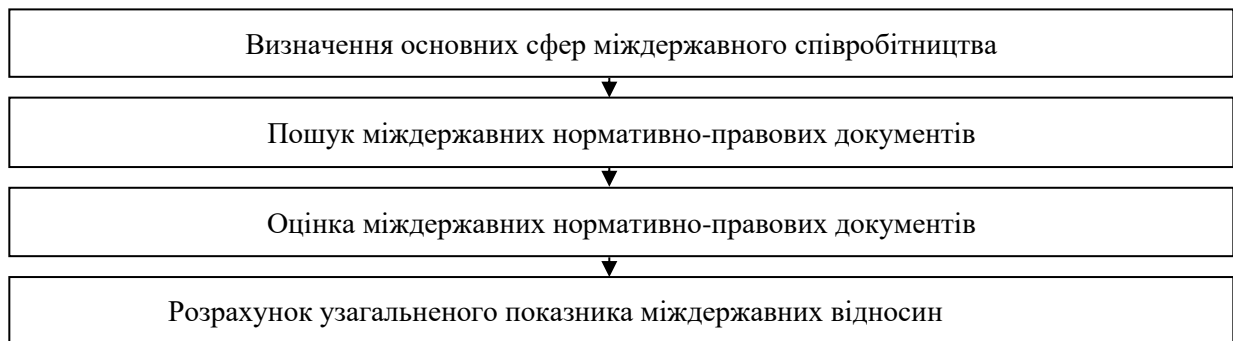

Рис. 4.6. Схема алгоритму зваженої кількісної оцінки міждержавних відносин (розроблено здобувачем)

Розглянемо вище зазначені етапи алгоритму детальніше.

На етапі «Пошук міждержавних нормативно-правових документів» за допомогою відкритих джерел інформації здійснюється пошук наявних нормативно-правових документів, які були підписані у визначений період часу. При цьому нормативно-правові документи класифікуються за рівнями адміністративних суб'єктів, які їх підписували (міждержавний, міжрегіональний, адміністративно-територіальний та міжмуніципальний). Результати пошуку та класифікації подаються у табличному вигляді (Додаток Г).

На етапі «Оцінка міждержавних нормативно-правових документів» для кожного міждержавного нормативно-правового документу проводиться оцінка відповідно до шкали Сюетуна (Додаток Г).

На етапі «Розрахунок узагальненого показника міждержавних відносин» здійснюються математичні розрахунки. Такі розрахунки відбуваються для кожного окремого рівня адміністративних суб'єктів міждержавних відносин із визначенням значень середньоарифметичного значення та середньоквадратичного відхилення. Кількість отриманих результатів оцінки відповідатиме кількості рівнів адміністративних суб'єктів міждержавних відносин. На основі отриманих оцінок розраховується узагальнений показник міждержавних відносин. Під час розрахунку узагальненого показника міждержавних відносин враховується ступінь важливості

документів за допомогою вагових коефіцієнтів рівнів адміністративних суб'єктів міждержавних відносин.

4.2.2. Розрахунок узагальненого показника китайсько-російських відносин

Для розрахунку узагальненого показника проведемо формалізацію основного завдання кваліфікаційної роботи. З цією метою використаємо сучасні математичні методи опису важкоформульованих задач. Також, необхідно розробити систему вагових коефіцієнтів, що дозволять врахувати нерівнозначний вплив нормативно-правових документів в залежності від рівня адміністративних суб'єктів, які їх підписували.

Розрахунок узагальненого показника дозволить визначити реальний стан китайсько-російських відносин, що враховує їх співпрацю в трьох основних сферах діяльності (політичній, економічній та гуманітарній) та всі рівні адміністративних суб'єктів, які підписували такі договори і угоди.

Формалізовано, основне завдання на кваліфікаційну роботу можна представити наступним чином:

$$\left\{ \begin{array}{l} A = A(a_{\text{п}}; a_{\text{е}}; a_{\text{г}}) \\ D = D(d_{\text{д}}; d_{\text{р}}; d_{\text{ат}}; d_{\text{м}}) \\ X = X(x_{\text{д}}; x_{\text{р}}; x_{\text{ат}}; x_{\text{м}}): X \in [-9; 9] \\ M = M(m_{\text{д}}; m_{\text{р}}; m_{\text{ат}}; m_{\text{м}}): M \in [-9; 9] \\ \sigma = \sigma(\sigma_{\text{д}}; \sigma_{\text{р}}; \sigma_{\text{ат}}; \sigma_{\text{м}}): \sigma \in [-9; 9] \\ \theta = f(M; \sigma; W): \theta \in [-9; 9] \end{array} \right. \quad (4.1)$$

де A – аналіз китайсько-російських відносин у XXI столітті; $a_{\text{п}}$, $a_{\text{е}}$, $a_{\text{г}}$ – аналіз політичної, економічної та гуманітарної сфер відповідно; D – нормативно-правові документи; $d_{\text{д}}$, $d_{\text{р}}$, $d_{\text{ат}}$, $d_{\text{м}}$ – нормативно-правові документи укладені на

міждержавному, міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівнях відповідно; X – значення оцінки нормативно-правових документів; x_d, x_p, x_{AT}, x_M – значення оцінки нормативно-правових документів укладених на визначених рівнях; M – середньоарифметичне значення оцінки нормативно-правових документів; M_d, M_p, M_{AT}, M_M – середньоарифметичне значення оцінки нормативно-правових документів укладених на визначених рівнях; σ – середньоквадратичне відхилення значення оцінки нормативно-правових документів; $\sigma_d, \sigma_p, \sigma_{AT}, \sigma_M$ – середньоквадратичне відхилення значення оцінки нормативно-правових документів укладених на визначених рівнях; θ – узагальнений показник китайсько-російських відносин у XXI столітті; W – ваговий коефіцієнт.

Узагальнений показник міждержавних відносин θ представимо у вигляді суми добутку значень оцінки нормативно-правових документів на їх вагові коефіцієнти. В якості значень оцінки нормативно-правових документів розглядається: середньоарифметичне значення оцінки нормативно-правових документів та його середньоквадратичне відхилення. В даному випадку узагальнений показник міждержавних відносин θ розраховується наступним чином:

$$\theta = \sum_{j=1}^b (M_j \pm \sigma_j) W_j; \sum_{j=1}^b W_j = 1, \quad (4.2)$$

де M_j – середньоарифметичне значення оцінки j -го рівня адміністративного суб'єкта міждержавних відносин; σ_j – середньоквадратичне відхилення j -го рівня адміністративного суб'єкта міждержавних відносин; W_j – ваговий коефіцієнт j -го рівня адміністративного суб'єкта міждержавних відносин; b – кількість рівнів адміністративного суб'єктів міждержавних відносин.

Враховуючи, що рівні адміністративних суб'єктів міждержавних відносин поділяються на міждержавний, міжрегіональний, адміністративно-територіальний та міжмуніципальний, визначення середньоарифметичного значення оцінки

нормативно-правових документів (для кожного з рівнів) буде проводитись відповідно до виразу:

$$M = \frac{\sum_{i=1}^N x_i}{N}, \quad (4.3)$$

де x_i – значення оцінки нормативно-правового документу; N – розмір вибірки.

Визначення середньоквадратичного відхилення значень оцінки нормативно-правових документів (для кожного з рівнів) відбувається за допомогою рівняння:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (x_i - M)^2}, \quad (4.4)$$

Порядок розрахунку вагових коефіцієнтів для визначених рівнів адміністративних суб'єктів міждержавних відносин здійснюватимемо на основі методу Сааті [78]. Для визначення вагових коефіцієнтів рівнів W_j проведено експертну оцінку пріоритетності рівнів адміністративних суб'єктів міждержавних відносин. Значення вагових коефіцієнтів розраховуються відповідно до рівняння:

$$W_j = \frac{\Omega_j}{\sum_{j=1}^b \Omega_j} 100, \quad (4.5)$$

де Ω_j – сумарна оцінка вагового коефіцієнта j -го рівня адміністративного суб'єкту міждержавних відносин.

Результати оцінки вагових коефіцієнтів подано в табл. 4.2.

Необхідно врахувати, що в залежності від рівня адміністративних суб'єктів міждержавних відносин, підписані нормативно-правові документи матимуть різний вплив на загальну оцінку. Тобто, документи міждержавного рівня є більш важливими, ніж документи підписані на рівні регіонів чи муніципалітетів. Порядок

проведення математичних розрахунків для визначення узагальненого показника міждержавних відносин представлено на рис. 4.7.

Таблиця 4.2.

Оцінювання вагових коефіцієнтів

Рівень адміністративного суб'єкта міждержавних відносин	Міждержавний	Міжрегіональний	Адміністративно-територіальний	Міжмуніципальний	Сумарна оцінка вагового коефіцієнта Ω_j	W_j
Міждержавний	1	1,5	1,5	1,5	5,5	0,34
Міжрегіональний	0,5	1	1,5	1,5	4,5	0,28
Адміністративно-територіальний	0,5	0,5	1	1,5	3,5	0,22
Міжмуніципальний	0,5	0,5	0,5	1	2,5	0,16

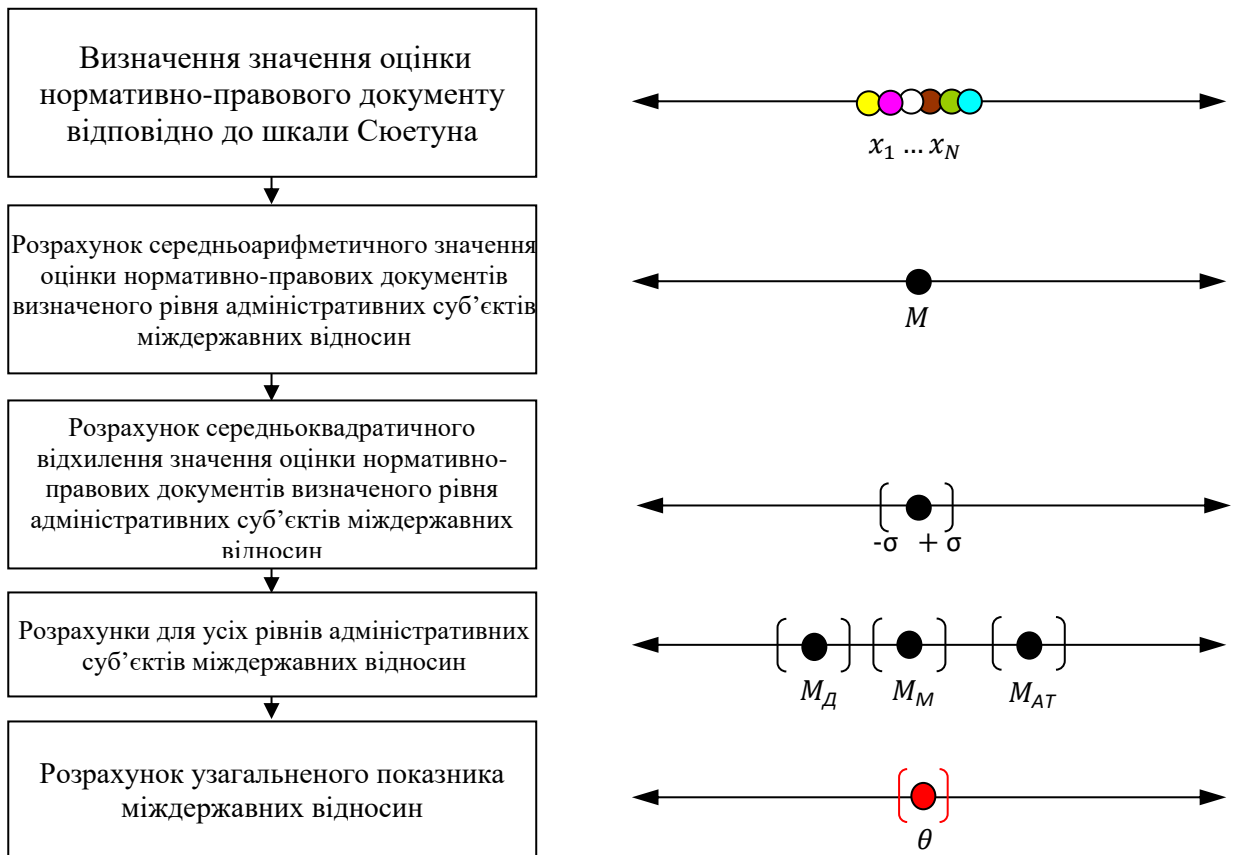

Рис. 4.7. Порядок проведення розрахунків узагальненого показника міждержавних відносин (розроблено здобувачем)

На основі даних з Додатку Г було проведено математичні розрахунки значень оцінки для визначених рівнів адміністративних суб'єктів міждержавних відносин та узагальненого показника міждержавних відносин. В таблиці 4.3. представлено результати розрахунків.

Таблиця 4.3.

Оцінка рівнів адміністративних суб'єктів

Рівень адміністративного суб'єкта міждержавних відносин	Міждержавний	Міжрегіональний	Адміністративно-територіальний	Міжмуніципальний
Значення оцінки	$1,14 \pm 1,83$	$1,24 \pm 0,52$	$1,49 \pm 1,49$	$0,42 \pm 0,44$

Для наочності результати розрахунків представлені у вигляді шкали типу «голка» (рис. 4.8).

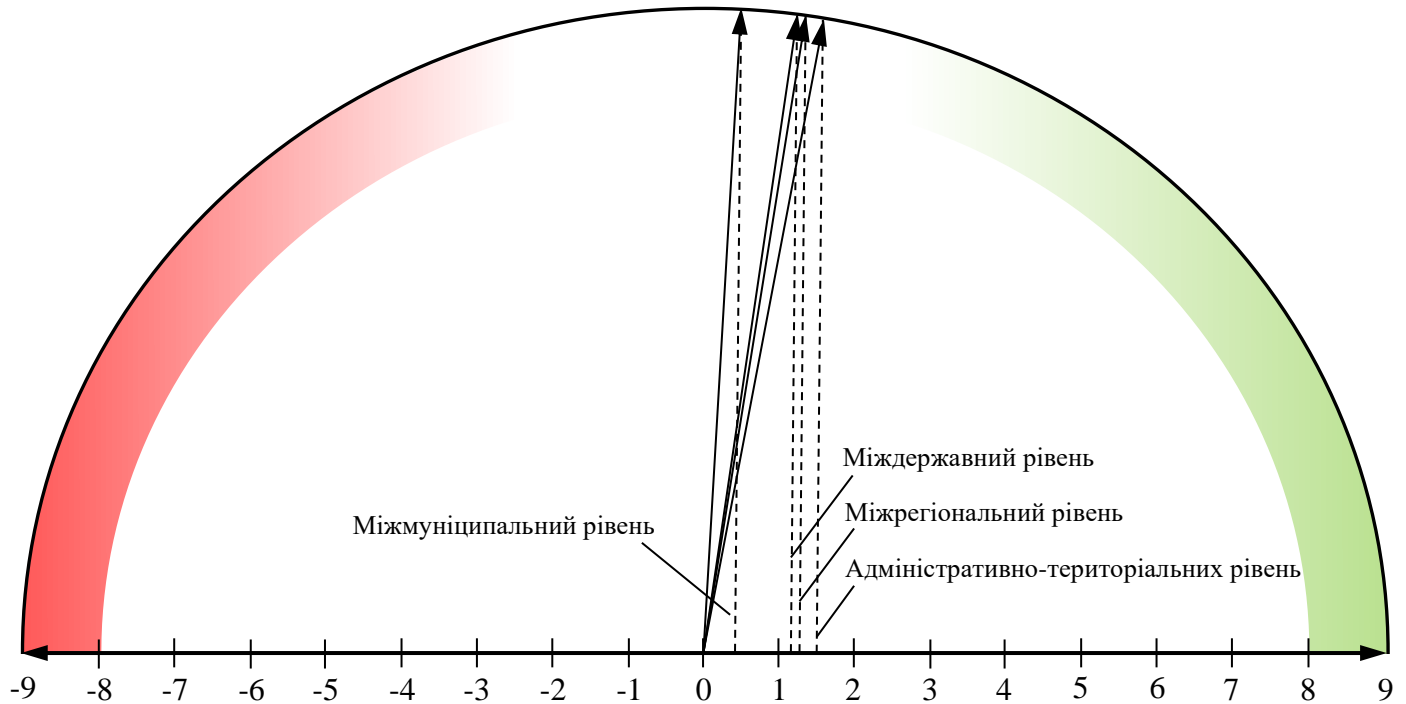

Рис. 4.8. Оцінка китайсько-російських міждержавних відносин
(розроблено здобувачем)

Відповідно до рис. 4.8, значення оцінки китайсько-російських відносин для всіх чотирьох рівнів адміністративних суб'єктів перебувають в області «Не вороги і не друзі» підгрупі «Звичайні відносини».

Проведемо розрахунок узагальненого показника китайсько-російських відносин у XXI столітті на основі рівняння (4.2) та даних табл. 4.3.

$$\theta = (M_1 \pm \sigma_1)W_1 + (M_2 \pm \sigma_2)W_2 + (M_3 \pm \sigma_3)W_3 + (M_4 \pm \sigma_4)W_4 = \mathbf{1,14 \pm 1,17}.$$

Таким чином, узагальнений показник китайсько-російських відносин у XXI столітті складає **1,14**.

Отже, проведені розрахунки підтвердили висновки, що було отримано в попередньому розділі кваліфікаційної роботи. Незважаючи на події в світі КНР проводить виключно політику експансії на територію рф в економічній та гуманітарній сфері. Фактично рф є сировинним придатком Китаю. З огляду на наявну тенденцію, та враховуючи віддаленість рф від країн Заходу, росія втрачає власну суб'єктність на світовій арені в рахунок збільшення суб'єктності Китаю. Можливим сценарієм розвитку подій є поступове перетворення рф на ще одну КНДР, але з не порівняно високим рівнем сировинної бази.

Висновки до 4 розділу

1. Розроблено базу даних нормативно-правових документів з китайсько-російських міждержавних відносин у XXI столітті. На основі бази даних побудовано графіки із зміни кількості нормативно-правових документів в період з 2000 року по теперішній час. Також, на допомогою розроблених графіків визначено основні закономірності у розвитку китайсько-російських відносин. Встановлено, що основною сферою співробітництва двох країн є економічна. Крім того,

визначено, що в періоди світових потрясінь (криз, пандемій, війн) міждержавні відносини рф та КНР ставали більш активними. Міждержавна взаємодія на міжрегіональному рівні є пріоритетним напрямком, та активно розвивається в періоди часу, коли рф протистоїть викликам та загрозам ззовні.

2. Проведено кількісний аналіз китайсько-російських міждержавних відносин у XXI столітті. Проаналізовано існуючі методи івент-аналізу та визначено метод Сюетуна, як такий, що береться за основу для проведення кількісного оцінювання міждержавних відносин. Розроблено алгоритм розрахунку узагальненого показника китайсько-російських відносин, що передбачає проведення математичних розрахунків для різних рівні адміністративних суб'єктів. Розроблено порядок розрахунку вагових коефіцієнтів для кожного з рівнів адміністративних суб'єктів міждержавних відносин. За розробленим алгоритмом проведено математичні розрахунки та визначено, що китайсько-російські відносини у XXI столітті перебувають в межах значень, які відповідають категорії «не вороги і не друзі», підкатегорія «звичайні відносини».

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено дослідження щодо розвитку китайсько-російських відносин у XXI столітті, що враховують політичну, економічну та гуманітарну сферу, а також різні рівні адміністративних суб'єктів таких відносин.

Результати досліджень, виконаних в кваліфікаційній роботі дозволили отримати наступні висновки:

1. Китай та росія мають значний досвід розвитку співпраці у політичній сфері. Керівництво КНР розглядає рф як повноправного спадкоємця СРСР, що обумовлене особливостями будови політичної системи росія. Так, росія з приходом до влади в. путіна, почала впроваджувати (відроджувати) центристську модель управління державою, яка була характерна для СРСР. Розвиток Китайської політичної системи базувався на врахуванні помилок СРСР та рф, що дозволило впровадити більш сталу політичну модель управління країною. Зазначені особливості сприяють більш тісним китайсько-російським відносинам. Це підтверджується високою періодичністю зустрічей вищого політичного керівництва рф та КНР, а також їх близькими особистісними стосунками. В економічній сфері китайсько-російські відносини мають виключно позитивну динаміку. З 2000 року по теперішній час товарообіг між країнами у 25 разів. Китай зміг стати основним торговельним партнером рф. Також, можна стверджувати про нерівномірність в торгово-економічній співпраці та її поглибленням. Гуманітарна сфера характеризується активним просуванням китайської культурної експансії на російській території. Відбувається нарощування взаємодії в науково-технічній площині, що зумовлено прагненням КНР в отриманні доступу до передових технологій в різних сферах діяльності. Здійснює регулярний обмін студентами. Активно розвивається туристична сфера, особливо в прикордонних з Китаєм

російських регіонах. Гуманітарна сфера дає більше переваг для китайської сторони, ніж для російської.

2. Китайсько-російські відносини динамічно розвивались на різних рівнях адміністративних суб'єктів. Основними рівнями можна визначити наступні: міждержавний, міжрегіональний, адміністративно-територіальний та міжмуніципальний. На міждержавному рівні основною подією стало повернення під юрисдикцію та контроль КНР спірних територій вздовж державного кордону по р. Амур. Зазначений договір дозволив усунути основний негативний фактор у китайсько-російських відносинах. Крім того, відзначається ефективність проведення зовнішньої політики Китаю стосовно росії, що підтверджується укладання договорів на постання енергоресурсів за цінами, які нижче ринкових. Основою для ведення успішної зовнішньої політики КНР з рф була складна економічна ситуація в росії. Характерною особливістю у відносинах Китаю та росії на міждержавному рівні є відсутністю укладання союзницьких договорів. Зазначена обставина дозволила КНР тримати стосунки з рф на відстані, при цьому отримуючи суттєвий економічний зиск. Крім того, КНР використовувала співробітництво між країнами на міжрегіональному, адміністративно-територіальному та міжмуніципальному рівні. Такий підхід дозволив активно просувати китайські економічні інтереси в російських регіонах, здійснюючи акцент на промислово-розвинутих територіях рф. Міжмуніципальний рівень дозволив проводити Китаю вдалу зовнішню політику у гуманітарній сфері використовуючи для цього програми з обміну студентами та науковими фахівцями. Крім того, розвивалась культурна експансія Китаю в російських містах із фактичним створення закритої місцевої субкультури.

3. Розроблено базу даних міждержавних нормативно-правових документів. На основі бази даних представлено графічні залежності зміни кількості нормативно-правових документів в період з 2000 року по теперішній час. Встановлено, що характерними рисами китайсько-російських відносин є наявність

явних закономірностей у їх розвитку. Так, визначено, що за першої каденції на посту президента рф в. путіна було підписано найбільшу кількість міждержавних нормативно-правових документів, що дозволило усунути розбіжності в стосунках росії і Китаю та закласти основи для розвитку економічного та гуманітарного співробітництва. Серед усіх підписаних документів, найбільша кількість стосувалась торгово-економічних відносин, далі за кількістю була гуманітарна сфера. Міждержавні документи, що стосувались політичної сфери в основному підписувались на початку XXI століття. Встановлено, що світові потрясіння (кризи, пандемії та війни) в основному приводили до підвищення інтенсивності у китайсько-російських відносинах. Особливістю відносин країн на міжрегіональному рівні є їх висока інтенсивність з 2014 року, що може свідчити про намагання обходу міжнародних санкційних обмежень рф.

4. Визначено, що серед загально відомих методів івент-аналізу для кількісної аналізу та оцінки китайсько-російського співробітництва доцільно використовувати метод Сюетуна. Зазначений метод передбачає застосування деталізованої шкали для широкого спектру можливих міжнародних подій. Врахування метода Сюетуна вплинуло на формат бази даних міждержавних нормативно-правових документів з додаванням ще однієї досліджуваної величини.

5. Розроблено алгоритм розрахунку узагальненого показника китайсько-російських відносин. Алгоритм враховує відомості з бази даних бази міждержавних нормативно-правових документів та значення оцінок, що отримані за допомогою метода Сюетуна. Розроблений алгоритм дозволяє враховувати результати діяльності країн в основних сферах (політичні, економічні та гуманітарні) та на різних рівнях адміністративних суб'єктів. Також, за допомогою алгоритму можливо визначити значення оцінки китайсько-російських відносин окремо для кожного рівня адміністративних суб'єктів. В алгоритмі враховано, що узагальнений показник залежить від рівня адміністративних суб'єктів, тобто договори для міждержавного рівня мають вагомніше значення ніж договори укладені на

міжрегіональному рівні. З цією метою введено додатковий показник – вагові коефіцієнти.

6. Результати проведення розрахунку узагальненого показника китайсько-російських відносин дозволили отримати кількісні значення відносин між КНР та РФ. Відповідно до отриманих даних для кожного з рівнів адміністративних суб'єктів визначено, що всі вони лежать у межах, які відповідають значенням від 0,42 до 1,49. Тобто, розрахункові значення оцінки китайсько-російських відносин належать категорії «не вороги і не друзі», підкатегорії «звичайні відносини» відповідно до шкали за методом Сюетуна. Розрахункові значення узагальненого показника китайсько-російських відносин становлять **1,14**, а їх середньоквадратичне відхилення **1,17**, що також відповідає категорії «не вороги і не друзі», підкатегорії «звичайні відносини» відповідно до шкали за методом Сюетуна.

Таким чином, в рамках кваліфікаційної роботи усі наукові підзавдання виконані в повному обсязі, а поставлена мета дослідження, комплексне вивчення китайсько-російських відносин у XXI столітті з врахуванням основних сфер взаємодії країн та існуючих китайсько-російських міждержавних нормативно-правових документів, в тому числі укладених між різними адміністративними суб'єктами держав, досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевчук О. Китай між США та Росією: геостратегічні відносини. Миколаїв : ТОВ «Фірма «Іліон», 2008. 297 с.
2. Pillich S. M. De-internationalization of cross-border investments from a de-globalization perspective: a systematic literature review and structuring of the field. *Management Review Quarterly*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1007/s11301-024-00414-3> (date of access: 17.11.2024).
3. What Are the Weaknesses of the China-Russia Relationship? *China Power*. URL: <https://chinapower.csis.org/china-russia-relationship-weaknesses-mistrust/> (date of access: 16.11.2024).
4. Zhang J. Russia turns to China to develop its Far East. *Gisreportsonline*. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/russia-far-east/> (date of access: 14.11.2024).
5. Дроботюк О. Еволюція моделі економічного розвитку КНР. *Strategic Group Media*. URL: <https://sg-sofia.com.ua/evoluziya-modeli-ekonomichnogo-rozvitku-krn>.
6. Yang W., Huang R., Li D. China's high-quality economic development: a study of regional variations and spatial evolution. *Economic Change and Restructuring*. 2024. Vol. 57, no. 2. URL: <https://doi.org/10.1007/s10644-024-09676-z> (date of access: 17.11.2024).
7. The revenge of energy security / E. Downs et al. 105th ed. The national bureau of Asian research, 2023. 66 p.
8. Kramer E. China's Hunger Fuels Exports in Remote Russia. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2010/06/10/business/global/10ruble.html> (date of access: 01.11.2024).
9. The Development of Russian-Chinese Relations: Prospects for Cooperation in Crisis. / O. Grigorenko et al. *International Journal of Economics and Financial Issues*. 2016. No. 6. P. 256–260.

10. Duarte P. A. B., Gupta A., Delvaje B. C. Multilateralism and Soft Power Made-in-China: (re)Adjusting Role Conception to Meet International Expectations. *East Asia*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1007/s12140-024-09424-0> (date of access: 17.11.2024).

11. Шевчук О. В. Стратегія "м'якої сили" КНР на початку ХХІ століття. *Політологія*. 2011. Т. 162, № 150. С. 96–100.

12. Alexeeva O. Chinese Migration in the Russian Far East. *China Perspectives*. 2008. Vol. 2008, no. 3. P. 20–32. URL: <https://doi.org/10.4000/chinaperspectives.4033> (date of access: 17.11.2024).

13. Seele P., Jia C. D., Helbing D. The new silk road and its potential for sustainable development: how open digital participation could make BRI a role model for sustainable businesses and markets. *Asian Journal of Sustainability and Social Responsibility*. 2019. Vol. 4, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s41180-018-0021-3> (date of access: 17.11.2024).

14. Malle S. Russia and China in the 21st century. Moving towards cooperative behaviour. *Journal of Eurasian Studies*. 2017. Vol. 8, no. 2. P. 136–150. URL: <https://doi.org/10.1016/j.euras.2017.02.003> (date of access: 17.11.2024).

15. Bifulchi G. Russia's Far East and China. *Geopolitical Report*. 2024. Vol. 1, no. 41.

16. Hale H. *Patronal Politics. Eurasian Regime Dynamics in Comparative Perspective*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 312 p.

17. Bardhan P. The Chinese governance system: Its strengths and weaknesses in a comparative development perspective. *China Economic Review*. 2020. Vol. 61. P. 101430. URL: <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2020.101430> (date of access: 29.07.2024).

18. Suisheng Z. Implications of Xi's Power Concentration for Chinese Foreign Policy. United States Institute of Peace. URL: <https://www.usip.org/publications/2023/12/implications-xis-power-concentration-chinese-foreign-policy> (date of access: 04.09.2024).

19. China: Phone Search Program Tramples Uyghur Rights. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/news/2023/05/04/china-phone-search-program-tramples-uyghur-rights> (date of access: 15.08.2024).

20. Kupchan C. Bipolarity is Back: Why It Matters. *The Washington Quarterly*. 2021. Vol. 44, no. 4. P. 123–139. URL: <https://doi.org/10.1080/01636660x.2021.2020457> (date of access: 17.11.2024).

21. Alexeeva O., Lasserre F. The Evolution of Sino-Russian Relations as Seen from Moscow: The Limits of Strategic Rapprochement. *China Perspectives*. 2018. Vol. 2018, no. 3. P. 69–77. URL: <https://doi.org/10.4000/chinaperspectives.8197> (date of access: 17.11.2024).

22. Sharma R. China “Invasion Threat” Gives Sleepless Nights To Russia; Moscow Held Wargames For Six Years – Leaked Docs. *EurAsian Times*. URL: <https://www.eurasiantimes.com/nchina-invasion-threat-gives-sleepless-night-to-russia/> (date of access: 15.11.2024).

23. Fong C., Maizland L. China and Russia: Exploring Ties Between Two Authoritarian Powers. Council on Foreign Relations. URL: <https://www.cfr.org/backgrounders/china-russia-relationship-xi-putin-taiwan-ukraine> (date of access: 15.11.2024).

24. Role of the People’s Republic of China in the Activities of the Shanghai Cooperation Organisation / V. V. Perskaya et al. *East Asia*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1007/s12140-021-09373-y> (date of access: 17.11.2024).

25. *Russia-China Economic Relations Since the Full-Scale Invasion of Ukraine*. 2nd ed. Stockholm : The Stockholm Centre for Eastern European Studies., 2023. 45 p.

26. Шевчук О. Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування та тенденції розвитку. Миколаїв: вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. 2010.

27. Bērziņa-Čerenkova U. A. The People’s Republic of China and the Russian Federation as strategic allies. Riga : NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2020. 31 p.

28. Berkofsky A. “The Chinese Dream” and Chinese Foreign and Security Policies—Rosy Rhetoric versus Harsh Realities. *Asia-Pacific Review*. 2016. Vol. 23, no. 2. P. 109–128. URL: <https://doi.org/10.1080/13439006.2016.1244963> (date of access: 17.11.2024).
29. Yu M. M. *The 1969 Sino-Soviet Border Conflicts As A Key Turning Point Of The Cold War*. Stanford : Hoover Institution or Stanford University., 2022. 28 p.
30. The state of China–Russia cooperation over natural gas. *Strategic Comments*. 2023. Vol. 29, no. 1. P. viii–xi. URL: <https://doi.org/10.1080/13567888.2023.2185374> (date of access: 17.11.2024).
31. Bogusz M. Together against the West. Putin in China. *Centre for Eastern Studies*. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2024-05-21/together-against-west-putin-china> (date of access: 15.11.2024).
32. Тиравський В. У Китаї стався розкол між вченими через різні оцінки наслідків російсько-української війни. *Foreign Ukraine*. URL: <https://foreignukraines.com/2024/08/24/in-china-there-was-a-split-among-scientists-due-to-different-assessments-of-the-consequences-of-the-russian-ukrainian-war/> (дата звернення: 15.11.2024).
33. Kluge J. Russia-China economic relations: Moscow’s road to economic dependence. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. 2024. URL: <https://doi.org/10.18449/2024RP06>. (date of access: 17.11.2024).
34. Левицький Д. Шлюб з розрахунку. Росія все більше перетворюється на сировинний придаток Китаю. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/comment/shlyub-rozrahunku-rosiya-bilshe-peretvoryuetsya-1691502376.html> (дата звернення: 15.11.2024).
35. Kaczmarek M. Fragmented cooperation: The role of state-owned and private companies in Sino-Russian energy collaboration. *Asian Perspective*. 2023. Vol. 3, no. 47. P. 393–413.
36. Lo B., Lukas E. *Partnership without substance: Sino-Russian relations in Central and Eastern Europe*. Center for European Policy Analysis. 2021.

37. China Statistical Yearbook. Beijing : National Bureau of Statistics of China, 2023. 587 p.
38. Dynamic spillover effects between EU economic sanctions against Russia, oil prices, and share prices of energy companies in third countries: evidence from China and the USA / M. Li et al. *Environmental Science and Pollution Research*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1007/s11356-024-32250-z> (date of access: 17.11.2024).
39. Kumar S. S. The Shanghai Cooperation Organisation (SCO). *Indian Foreign Affairs Journal*. 2022. No. 17. P. 205–221.
40. Qiang X., Cao J. China's Initiatives and the Development of the SCO. Center for International Relations and Sustainable Development. 2024. No. 25.
41. Kuzmina V. M., Podturkin D. S. Priorities of Economic Cooperation Between the Russian Federation and the People's Republic of China in Modern Conditions. *Proceedings of the Southwest State University. Series: Economics, Sociology and Management*. 2022. Vol. 12, no. 1. P. 10–22. URL: <https://doi.org/10.21869/2223-1552-2022-12-1-10-22> (date of access: 17.11.2024).
42. Howe C., Chu M. M., Lv A. China's coal imports from Russia fall 21% in March. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/china/chinas-coal-imports-russia-fall-21-march-2024-04-20/> (date of access: 11.11.2024).
43. Grady W. India and China may increase crude oil imports from Russia. *Lloydslist*. URL: <https://www.lloydslist.com/LL1140324/India-and-China-may-increase-crude-oil-imports-from-Russia> (date of access: 08.11.2024).
44. Wilson J. L. Soft Power: A Comparison of Discourse and Practice in Russia and China. *SSRN Electronic Journal*. 2012. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2134457> (date of access: 17.11.2024).
45. Zhu Y. China's 'new cultural diplomacy' in international broadcasting: branding the nation through CGTN Documentary. *International Journal of Cultural Policy*. 2022. P. 1–13. URL: <https://doi.org/10.1080/10286632.2021.2022651> (date of access: 17.11.2024).

46. Coco O. Contemporary China and the “Harmonious” World Order in the Age of Globalization. *The Chinese Journal of Global Governance*. 2020. Vol. 6, no. 1. P. 11–17.

47. Chávez Mazuelos J. A. The Chinese Dream of National Rejuvenation and Foreign Policy under Xi Jinping. *Agenda Internacional*. 2022. Vol. 29, no. 40. P. 31–55. URL: <https://doi.org/10.18800/agenda.202201.002> (date of access: 17.11.2024).

48. China Foreign Friendship Association. CPAFFC. URL: <https://www.cpaffc.org.cn/index/index/index/lang/1.html> (date of access: 14.11.2024). (In Chinese).

49. China International Sister Cities Society. XSBN. URL: https://www.xsbn.gov.cn/wsqw/53131.news.detail.dhtml?news_id=884280 (date of access: 15.11.2024).

50. A press conference was held in Beijing to establish a specialized committee of the China Sister Cities International Relations Association. *Sohu.com*. URL: https://www.sohu.com/a/358324715_100123282 (date of access: 15.11.2024).

51. Hu R. Research on regional economic cooperation between Northeast China and the Russian Far East. Beijing : Social Sciences Literature Publishing House, 2014. 185 p.

52. Tian C. Russian Economic Diplomacy and the Model of Sino-Russian Cooperation. Beijing : Social Sciences Literature Publishing House, 2014. 379 p.

53. Ge X. A study of the impact of Russia’s regional economic policy on Sino-Russian interregional cooperation. Harbin : Harbin University Press, 2020. 314 p. (In Chinese).

54. Tao Y., Nie P. History of humanitarian interaction between China and Russia from the 17th century to the present. Beijing : Science, 2019. 620 p.

55. Cultural cooperation between the Sverdlovsk region and Heilongjiang province from the end of the 20th century to the present. *Fx361.com*. URL: <https://www.fx361.com/page/2019/0627/5258296.shtml> (date of access: 15.11.2024).

56. Zhu X. Interaction and cooperation between the East of Russia and China in the development of energy resources. Changchun : Changchun Publishing House, 2009. 248 p.
57. Zheng Y., Pang C. Russian Energy Diplomacy and Sino-Russian Oil and Gas Cooperation. Beijing : World Knowledge, 2003. 315 p. (In Chinese).
58. Yan W. Research on Russia's Energy Strategy and Sino-Russian Energy Cooperation. Shenyang : Northeastern University Press, 2013. 395 p.
59. Xie W. Energy cooperation between China, Russia and the countries of Central Asia from a geopolitical point of view. Beijing : Xinhua Publishing House, 2013. 368 p. (In Chinese).
60. Sino-Russian oil and gas cooperation: current situation and new thoughts / G. Bai et al. Beijing : Oil industry, 2013. 421 p.
61. The Fourth Meeting of the National Council of the China International Twin Cities Society ended. China News. URL: <https://www.chinanews.com.cn/news/2005/2005-09-12/8/624840.shtml> (date of access: 15.11.2024).
62. Yu C. Study of Russia's foreign energy policy. Beijing : Social Sciences Literature Publishing House, 2012. 212 p. (In Chinese).
63. Lo L. The rise of China and the decline of Russia. Zhejiang : Zhejiang University Press, 2012. 58 p. (In Chinese).
64. Sun F. Image of China in Russia. Beijing : People's Publishing House, 2010. 97 p.
65. Zhong Y., Zhang G. Soviet Union – Russia: the development of science, technology and education. Beijing : Education, 2003. 544 p. (In Chinese).
66. The Fifth Meeting of the National Council of China International Twin Cities Society. Gov.cn. URL: http://www.gov.cn/gzdt/2014-08/24/content_2209837.htm (date of access: 15.11.2024).

67. Lio C. *Thirty Years of International Relations of Henan Sister Cities*. Henan : Henan People's Press, 2011. 47 p.
68. Jin L. *Foreign relations of cities and soft power of the state*. Beijing : World Knowledge, 2020. 178 p.
69. Gu X., Li J., Zhu X. *Study of International Relations of Beijing and Twin Cities*. Beijing : Tourism Education, 2020. 311 p. (In Chinese).
70. Mi J. *Retrospective and Perspective of Financial Reform in Russia*. Beijing : Social Sciences Literature Publishing House, 2012. 115 p.
71. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2005. – ISBN 966-749-200-1.
72. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : Указ Президії Верховної Ради УРСР № 2077-XI від 14.04.86. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text. (дата звернення: 01.11.2024).
73. Кононенко С. Міжнародні відносини та їх системи. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1. С. 186–194.
74. Laurance E. *Events data and policy analysis: Improving the potential for applying academic research to foreign and defense policy problems*. Amsterdam : Kluwer Academic Publishers, 1990. 34 p.
75. Goldstein J. A Conflict-Cooperation Scale for WEIS Events Data. *Journal of Conflict Resolution*. 1992. Vol. 2, no. 36. P. 369–377.
76. Geller D., Singer D. *Nations at War: A Scientific Study of International Conflict*. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 258 p.
77. *Manual*. Tsinghua : Institute of Modern International Relations, 2012. URL: <http://www.imir.tsinghua.edu.cn/publish/iis/7522/20120522140122561915769/1.pdf> (date of access: 15.11.2024).

78. Saaty R. W. The analytic hierarchy process—what it is and how it is used. *Mathematical Modelling*. 1987. Vol. 9, no. 3-5. P. 161–176. URL: [https://doi.org/10.1016/0270-0255\(87\)90473-8](https://doi.org/10.1016/0270-0255(87)90473-8) (date of access: 17.11.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Перелік китайсько-російських міждержавних нормативно-правових документів укладені у політичні, економічні та гуманітарній сферах

№	Дата	Назва документу
<i>Політична сфера</i>		
1.	15.02.2001	Угода між урядом росії та Урядом КНР про спільне будівництво прикордонного мостового переходу через річку Аргунь в районі Олочі-Шивей
2.	16.07.2001	Договір про добросусідство, дружбу та співробітництво між рф і КНР
3.	25.04.2002	Консульський договір між рф і КНР
4.	14.10.2004	Додаткова угода між рф і КНР про російсько-китайський державний кордон на його східній частині
5.	2005	Угода між рф і КНР про передачу острова Тарабаров, західної частини Великого Уссурійського та деяких дрібних островів
6.	16.04.2008	Угода між урядом рф і Урядом КНР про передачу китайській стороні будівель та споруд, розташованих на китайській території островів Хейсяцзидао (Великий Уссурійський)
7.	23.09.2009	Програма співробітництва регіонів Далекого Сходу та східного Сибіру рф і Північно-Східного Китаю
8.	03.09.2015	Угода між урядом рф і Урядом КНР про заснування генерального представництва росії в м. Ухань та генерального консульства КНР у м. Казань
9.	03.09.2015	Угода між урядом рф та Урядом КНР про заснування генерального представництва росії у м. Харбін та генерального представництва КНР у м. Владивосток
<i>Економічна сфера</i>		
1.	18.07.2000	Угода між урядом рф і Урядом КНР про продовження співробітництва в енергетичній сфері
2.	18.07.2000	Угода між урядом рф і Урядом КНР про співпрацю у спорудженні та експлуатації в Китаї експериментального реактора на швидких нейтронах
3.	03.11.2000	Торгівельна угода між урядом рф і Урядом КНР на 2001-2005 роки
4.	03.11.2000	Угода між урядом рф і Урядом КНР про співробітництво у спільному освоєнні лісових ресурсів
5.	10.05.2002	Угода між урядом рф і Урядом КНР про постачання з росії в КНР продукції військового призначення, надання технічного сприяння та умов розрахунків

6.	23.09.2003	Програма багатосторонньої торговельно-економічної співпраці держав-членів ШОС
7.	01.07.2005	Угода між урядом рф і Урядом КНР про остаточне врегулювання заборгованості колишнього СРСР і росії перед КНР
8.	26.10.2005	Угода про міжбанківське співробітництво (об'єднання) у рамках ШОС
9.	09.11.2006	Угода між урядом рф і Урядом КНР про заохочення та взаємний захист капіталовкладень
10.	06.11.2007	Протокол до угоди між урядом рф і Урядом КНР про співробітництво у спорудженні на території КНР газоцентрифужного заводу зі збагачення урану для атомної енергетики від 18 грудня 1992 р.
11.	23.03.2010	Протокол до угоди між урядом рф і Урядом КНР про співробітництво у спорудженні біля КНР атомної електростанції та наданні росією КНР державного кредиту від 18 грудня 1992 р.
12.	15.06.2010	Угода між урядом рф і Урядом КНР про відкриття відділення торговельного представництва росії в КНР у м. Шанхай
13.	06.12.2012	Протокол між урядом рф та Урядом КНР про співпрацю у спорудженні на території КНР енергоблоків № 3 та № 4 Тяньванської атомної електростанції
14.	21.05.2014	Угода про міжрегіональне співробітництво рф та КНР
15.	21.05.2014	Угода про розширення та поглиблення коопераційних зв'язків між компаніями росії та Китаю
16.	25.06.2016	Доповнення до угоди між урядом рф та Урядом КНР про співробітництво у спорудженні на території КНР атомної електростанції та надання росією КНР державного кредиту
17.	08.06.2018	Протокол між урядом рф та Урядом КНР про співпрацю у серійному спорудженні на території КНР енергоблоків атомної електростанції «Сюйдапу»
18.	30.10.2018	Програма розвитку китайсько-російського співробітництва в торгово-економічній та інвестиційній сфері на Далекому Сході рф на 2018-2024 роки
19.	07.11.2018	План розвитку сільського господарства Далекого Сходу та Байкальського регіону росії та Північно-Східного Китаю.
20.	25.10.2019	Угода про торгово-економічне співробітництво між ЄАЕС та КНР
21.	31.01.2023	Угода між урядами рф та КНР про співпрацю у сфері постачання природного газу з росії до Китаю за далекосхідним маршрутом
<i>Гуманітарна сфера</i>		
1.	29.02.2000	Угода між урядом рф та Урядом КНР про взаємні поїздки громадян
2.	29.02.2000	Угода між урядом рф та Урядом КНР про безвізові групові туристичні поїздки
3.	06.2000	Угода про розширення наукового обміну та співробітництва
4.	07.2000	Угода про співробітництво та розширення наукового обміну
5.	03.11.2000	Угода між урядом рф та Урядом КНР про тимчасову трудову діяльність громадян росії в КНР та громадян КНР у росії
6.	02.12.2002	Договір між російською федерацією та Китайською Народною Республікою про передачу засуджених
7.	03.11.2005	Угода між урядом російської федерації та Урядом Китайської Народної Республіки про вивчення російської мови в Китайській Народній Республіці та китайської мови у російській федерації

8.	2006	Угода між урядами державами-членами ШОС про співпрацю у галузі освіти
9.	28.04.2007	Угода між урядом рф та Урядом КНР про здійснення ремонтно-відновлювальних робіт на радянських військових похованнях та меморіалах та перенесення цих поховань та меморіалів (у формі обміну нотами)
10.	29.01.2008	Угода між урядом російської федерації та Урядом Китайської Народної Республіки про раціональне використання та охорону транскордонних вод
11.	13.10.2009	Угода між урядом російської федерації та Урядом Китайської Народної Республіки про взаємне відкриття культурних центрів
12.	19.04.2018	Угода про стратегічне співробітництво з новим районом розвитку Сісянь (Китайсько-російський парк високих технологій «Інноваційний Шовковий шлях»)
13.	22.09.2020	Угода між урядом російської федерації та Урядом Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі спільного виробництва телевізійних програм
14.	21.03.2023	Угода між урядом рф та Урядом КНР про співпрацю в галузі спільного виробництва телевізійних програм

Додаток Б

Перелік китайсько-російських нормативно-правових документів укладених між адміністративними суб'єктами країн

№	Дата	Назва документу
<i>Міжрегіональний рівень</i>		
1.	08.08.2000	Угода між урядом Калузької області російської федерації та Народним Урядом Провінції Шеньсі Китайської Народної Республіки про торгово-економічне та культурне співробітництво
2.	30.08.2000	Угода між адміністрацією Приморського краю (рф) та Народним урядом провінції Хейлунцзян (КНР) про торгово-економічне співробітництво
3.	17.07.2001	Угода про встановлення поріднених відносин між адміністрацією Ульяновської області (рф) та Народним урядом провінції Шаньсі (КНР)
4.	29.10.2001	Меморандум про дружню співпрацю між Хабаровським краєм (рф) та провінцією Хейлунцзян (КНР)
5.	04.12.2002	Угода між урядом Саратовської області (російська федерація) та Народним урядом провінції Хубей (Китайська Народна Республіка) про співпрацю в торгово-економічній, науково-технічній та інших сферах
6.	03.2005	Угода між адміністрацією Ярославської області (рф) та Народним урядом провінції Цзянсі (КНР) про торгово-економічне співробітництво
7.	10.12.2007	Угода про торгово-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво між урядом Республіки Тива російської федерації та Народним Урядом Автономного району Внутрішня Монголія Китайської Народної Республіки
8.	15.05.2008	Угода про торгово-економічне та науково-технічне співробітництво між Урядом Татарстану (рф) та Урядом провінції Шаньдун (КНР)
9.	25.06.2009	Угода між урядом Амурської області російської федерації та Народним Урядом провінції Хейлунцзян Китайської Народної Республіки про економічне, науково-технічне та культурне співробітництво
10.	11.09.2009	Меморандум про співпрацю в галузі охорони навколишнього середовища та освоєння острова Великий Уссурійський між Урядом Хабаровського краю (рф) та Народним Урядом провінції Хейлунцзян (КНР)
11.	12.10.2009	Програма співпраці між регіонами Далекого Сходу та Східного Сибіру рф та Північного Сходу КНР до 2018 р.
12.	24.05.2010	Угода про встановлення побратимських відносин між урядом Єврейської автономної області російської федерації та Народним урядом провінції Хейлунцзян Китайської Народної Республіки
13.	16.06.2010	Угода між урядом Забайкальського краю російської федерації та Народним Урядом провінції Хейлунцзян Китайської Народної Республіки про торгово-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво
14.	26.11.2012	Угода про встановлення дружніх зв'язків між урядом Хабаровського краю (рф) та Народним Урядом провінції Гуандун (КНР)

15.	09.10.2013	Угода між урядом Московської області (російська федерація) та Народним Урядом провінції Цзянсу (Китайська Народна Республіка)
16.	23.06.2014	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки (російська федерація) та Народним Урядом провінції Сичуань (Китайська Народна Республіка) про співпрацю в торгово-економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах
17.	25.07.2014	Угода про торгово-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво між урядом Нижегородської області (рф) та Народним урядом провінції Аньхой (КНР)
18.	07.2014	Рамкова угода про встановлення побратимських відносин між урядом Сахалінської області (рф) та Народним урядом провінції Хейлунцзян (КНР)
19.	28.12.2015	Угода між урядом Забайкальського краю російської федерації та народним Урядом автономного району Внутрішня Монголія Китайської Народної Республіки про створення механізму регулярних зустрічей керівників регіонів
20.	07.06.2016	Угода між урядом Хабаровського краю (рф) та Народним Урядом провінції Цзилінь (КНР) про торгово-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво
21.	19.07.2016	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки (російська федерація) та Народним урядом провінції Аньхой (Китайська Народна Республіка) про співпрацю в торгово-економічній, науково-технічній та гуманітарній областях
22.	16.06.2017	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки (російська федерація) та Народним урядом провінції Хубей (Китайська Народна Республіка) про співпрацю в торгово-економічній, науково-технічній та гуманітарній областях
23.	26.09.2017	Угода між урядом Нижегородської області (російська федерація) та Народним урядом провінції Хунань (Китайська Народна Республіка) про торгово-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво
24.	10.07.2018	Угода між урядом Калузької області (російська федерація) та Народним Урядом провінції Хейлунцзян (Китайська Народна Республіка) про торгово-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво
25.	30.03.2019	Угода між урядом Красноярського краю (російська федерація) та Народним Урядом провінції Хейлунцзян (Китайська Народна Республіка) про здійснення міжнародних та зовнішньоекономічних зв'язків у торгово-економічній, науково-технічній, культурній та гуманітарній сферах
26.	23.05.2019	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки (російська федерація) та Народним урядом провінції Хубей (Китайська Народна Республіка) про співпрацю в торгово-економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах
27.	23.05.2019	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки (російська федерація) та Народним урядом провінції Цзянсі (Китайська Народна Республіка) про здійснення міжнародних та зовнішньоекономічних зв'язків у торгово-економічній, науково-технічній, культурній та гуманітарній сферах

28.	24.06.2019	Угода про реалізацію пріоритетного інвестиційного проекту «Створення агропромислового комплексу «Сичуань-Чувашія» на території Чуваської Республіки»
29.	04.09.2019	Угода між урядом Нижегородської області (російська федерація) та Народним урядом провінції Хубей (Китайська Народна Республіка) про торгово-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво
30.	05.09.2019	Угода про торгово-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво між урядом Красноярського краю (російська федерація) та Народним Урядом Автономного району Внутрішня Монголія (Китайська Народна Республіка)
31.	31.07.2019	Угода між урядом Республіки Тива російської федерації та Урядом Сінцзян-Уйгурського автономного району Китайської Народної Республіки про торгово-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво
32.	08.09.2022	Угода про встановлення побратимських зв'язків між адміністрацією муніципальної освіти «Виборзький район» Ленінградської області (російська федерація) та Народним урядом міста Сюйчжоу провінції Цзянсу (Китайська Народна Республіка)
33.	09.11.2023	Угода між Урядом Пензенської області (російська федерація) та Народним урядом провінції Шеньсі (Китайська Народна Республіка) про здійснення міжнародних та зовнішньоекономічних зв'язків у торгово-економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах
34.	22.12.2023	Угода про встановлення дружніх відносин між урядом Московської області (російська федерація) та Народним Урядом провінції Шаньдун (Китайська Народна Республіка)
35.	06.06.2024	Угода про встановлення побратимських відносин із Народним урядом провінції Ляонін КНР
<i>Адміністративно-територіальний рівень</i>		
1.	17.07.2001	Угода між адміністрацією Костромської області (рф) та Народним урядом міста Сянфан (КНР) про торгово-економічне співробітництво
2.	09.08.2002	Меморандум про встановлення відносин дружнього обміну та торгово-економічного співробітництва між Яньбянь-Корейським автономним округом (КНР) та містом Владивосток (рф)
3.	04.02.2004	Угода з Народним урядом м. Ічунь провінції Хейлунцзян (КНР) про відкриття представництва м. Ічунь у Єврейській автономній області
4.	05.02.2004	Угода з Народним урядом Цземуси провінції Хейлунцзян (КНР) про відкриття представництва м. Цземуси в Єврейській автономній області
5.	2005	Угода про створення Міжнародного комітету із співробітництва між Хабаровськом та Харбіном
6.	2007	Угода між адміністрацією міста Барнаул (рф) та Народним урядом автономного округу Чанзі-Хуейськ (КНР) про торгово-економічне співробітництво
7.	2008	Угода між адміністрацією Самарської області (рф) та Народним урядом міста Шеньчжень (КНР) про торгово-економічне співробітництво
8.	18.05.2011	Угода про встановлення побратимських відносин між міським округом Владивостока (рф) та Яньбянь-Корейським автономним округом (провінція Цзилін, КНР)

9.	02.06.2013	Протокол намірів про прикордонну співпрацю з повітом Жаохе провінції Хейлунцзян (КНР) та муніципальним районом імені Лазо Хабаровського краю (рф)
10.	02.06.2013	Угода про співробітництво адміністрації Смідовичського муніципального району (ЄАО) з Головним управлінням лісової промисловості провінції Хейлунцзян (КНР)
11.	08.06.2013	Угода з Народним урядом м. Хеган провінції Хейлунцзян (КНР) про відкриття представництва м. Хеган у Єврейській автономній області
12.	04.06.2014	Угода про встановлення побратимських відносин між Новосибірським районом Новосибірської області та містом Цзісі (КНР)
13.	17.06.2014	Угода про встановлення побратимських зв'язків між муніципальною освітою Смідовичського муніципального району (ЄАО) та містом Хайлінь провінції Хейлунцзян (КНР)
14.	23.06.2014	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки російської федерації та Народним Урядом міста Чунцин Китайської Народної Республіки
15.	18.05.2016	Угода між Ванінським районом та містом Фуюань провінції Хейлунцзян (КНР) про встановлення дружніх зв'язків
16.	08.09.2022	Угода про встановлення побратимських зв'язків між адміністрацією муніципальної освіти «Виборзький район» Ленінградської області (російська федерація) та Народним урядом міста Сюйчжоу провінції Цзянсу (Китайська Народна Республіка)
17.	24.10.2023	Угода про встановлення побратимських відносин між міським округом «Місто Білгород» (рф) та містом Дечжоу провінції Шаньдун (КНР)
Міжмуніципальний рівень		
1.	2000	Угода між міським урядом Томська та урядом міста Ляоян про спільне створення зразкової зони щодо поширення високих та нових технологій на території Ляояна
2.	24.02.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Тачен (КНР) та Рубцовськ (рф)
3.	25.04.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Лоян (КНР) та Тольятті (рф)
4.	27.09.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чанчуть (КНР) та Улан-Уде (рф)
5.	17.10.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Мянбян (КНР) та Обнінськ (рф)
6.	28.11.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Пиндиншань (КНР) та Сизрань (рф)
7.	06.12.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хух-Хото (КНР) та Улан-Уде (рф)
8.	15.12.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Сяньян (КНР) та Калуга (рф)
9.	30.10.2001	Угода про встановлення побратимських відносин між містом Біробіджан (ЄАО) та містом Хеган (провінція Хейлунцзян, КНР)
10.	2001	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хейхе (КНР) та Якутськ (рф)
11.	27.09.2003	Угода про встановлення відносин всебічного співробітництва між містами Владивосток (рф) та Чанчунь (КНР)

12.	16.10.2003	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Гуанчжоу (КНР) та Казань (рф)
13.	2003	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хеган (КНР) та Біробіджан (рф)
14.	14.09.2004	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Цитайхе (КНР) та Артем (рф)
15.	11.10.2004	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чжанцзяган (КНР) та Вязьма (рф)
16.	27.10.2004	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Лхаса (КНР) та Еліста (рф)
17.	11.2004	Угода про встановлення побратимських відносин між районом Юйчжун (м. Чунцін) (КНР) та м. Володимир (рф)
18.	29.09.2005	Угода про Союз міст із розвиненим машинобудуванням Північно-Східної Азії
19.	2007	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Циндао (КНР) та Санкт-Петербург (рф)
20.	2007	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Цзібо (КНР) та Братськ (рф)
21.	2007	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Сюйчан (КНР) та Кінель (рф)
22.	2007	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чжаньцзян (КНР) та Серпухов (рф)
23.	2007	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Харбін (КНР) та Якутськ (рф)
24.	2008	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Харбін (КНР) та Краснодар (рф)
25.	2009	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хейхе (КНР) та Благовещенськ (рф)
26.	2009	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Кайфен (КНР) та Омськ (рф)
27.	2010	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Шіян (КНР) та Енгельс (рф)
28.	22.02.2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містом Хабаровськ (рф) та містом Санья провінції Хайнань (КНР)
29.	18.05.2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містом Біробіджан (ЄАО) та містом Ічунь (провінція Хейлунцзян, КНР)
30.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Ічунь (КНР) та Біробіджан (рф)
31.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Цзяньїнь (КНР) та Володимир (рф)
32.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Гуоань (КНР) та Калінінград (рф)
33.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Ліньцан (КНР) та Дубна (рф)
34.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Карамай (КНР) та Іскітім (рф)
35.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Шеньян (КНР) та Уфа (рф)

36.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Ченду (КНР) та Волгоград (рф)
37.	2012	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чжухай (КНР) та Жуковський (рф)
38.	2012	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хуайань (КНР) та Магнітогорськ (рф)
39.	2012	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чженцзян (КНР) та Ставрополь (рф)
40.	2012	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Шанжао (КНР) та Суздаль (рф)
41.	2013	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Фукаан (КНР) та Бердськ (рф)
42.	2013	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Шуан'яшань (КНР) та Магадан (рф)
43.	2013	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Шеньян (КНР) та Новосибірськ (рф)
44.	2014	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Гуандун (КНР) та Санкт-Петербург (рф)
45.	2014	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Алтай (КНР) та Новоалтайськ (рф)
46.	2014	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чанчжоу (КНР) та Ставрополь (рф)
47.	2014	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Вейнань (КНР) та Комсомольськ-на-Амурі (рф)
48.	2015	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Бінчжоу (КНР) та Калуга (рф)
49.	2015	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Ціікар (КНР) та Уфа (рф)
50.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Біцзе (КНР) та Звенигород (рф)
51.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Харбін (КНР) та Мурманськ (рф)
52.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Сянтань (КНР) та Ульяновськ (рф)
53.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хефей (КНР) та Уфа (рф)
54.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Наньчан (КНР) та Уфа (рф)
55.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між районом Футянь м. Шеньчжень та м. Тольятті
56.	24.03.2016	Угода про встановлення побратимських зв'язків між містом Комсомольськом-на-Амурі (Хабарівський край рф) та містом Вейнань (провінція Шеньсі, КНР)
57.	05.2016	Угода про співпрацю між зоною нових та високих технологій м. Яньтай та технопарком «Строгіно»
58.	15.06.2017	Угода про встановлення побратимських відносин між містом Владивостоком (рф) та містом Харбіном (КНР)

59.	16.06.2017	Угода про встановлення побратимських відносин між містом Іжевськ російської федерації та містом Ухань Китайської Народної Республіки.
60.	22.01.2018	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Лінцань (провінція Юньнань, КНР) та м. Дубна московської області (рф)
61.	31.05.2019	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Нижній Новгород (рф) та Хефей (КНР).
62.	2020	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Цюйцзін (КНР) та Волгоград (рф)

Додаток В

Шкала оцінки міжнародних подій за методом Сюетуна

+	Позитивні події	-	Негативні події
+9	<ul style="list-style-type: none"> - створення конфедеративних відносин; - підписання договорів щодо національної оборонної або дипломатичної інтеграції; - оголошення війни ворожій державі союзника; - за своєю ініціативи повернення раніше захопленої території іншої сторони 	-9	<ul style="list-style-type: none"> - вихід з конфедерації та перехід до незалежної політики; - розрив договору з національної оборони або дипломатичної інтеграції; - оголошення війни чи початок неоголошеної війни; - примус протилежного боку до поступок на територію
+7,5	<ul style="list-style-type: none"> - встановлення дипломатичних відносин; - створення двостороннього оборонного союзу; - відправка військ протилежному боці для допомоги уряду в справі придушення внутрішніх заколотів; - підписання договору з економічної чи валютної інтеграції 	-7,5	<ul style="list-style-type: none"> - оголошення про розрив дипломатичних відносин; - вихід із двостороннього військового спілки; - надання заступництва уряду у вигнанні протилежної сторони; - вихід із договори щодо економічної інтеграції
+6	<ul style="list-style-type: none"> - нормалізація дипломатичних відносин; - підписання двостороннього договору про добросусідство та дружбу; - оголошення перемир'я; - підписання угоди про припинення воєнних дій або за своєю ініціативою вихід з війни з протилежною стороною; - повне зняття політичної та військової блокади 	-6	<ul style="list-style-type: none"> - зниження рівня відносин з дипломатичного на неофіційний; - надання (вперше) неурядовим силам протилежної сторони військової бази; - ескалація війни чи відправка військових сил для участі у війні, яку ведуть велика кількість держави проти протилежної сторони; - здійснення повної політичної, військової та економічної блокади
+4,5	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення дипломатичних відносин з рівня тимчасових повірених до рівня послів; - встановлення відносин стратегічного партнерства; - досягнення угоди щодо демілітаризації кордонів; - створення двостороннього митного союзу 	-4,5	<ul style="list-style-type: none"> - дипломатичні відносини знижуються з рівня послів до рівня тимчасових повірених; - вперше офіційно заявляється про загрозу безпеці, що йде від протилежної сторони; - офіційно оголошуються нові прикордонні та територіальні претензії; - вихід із двостороннього митного союзу
+3	<ul style="list-style-type: none"> - після відкликання посла відновлюється взаємне призначення послів; 	-3	<ul style="list-style-type: none"> - офіційно відгукуються послы;

	<ul style="list-style-type: none"> - після державотворення держави вперше відвідує цю державу; - оголошується про припинення ворожих військових дій; - повністю знімається економічна блокада 		<ul style="list-style-type: none"> - перші військові сутички або перше повітряне бомбардування місцевості перед початком війни; - великомасштабні військові дії чи нова широкомасштабна операція під час війни; - здійснення повної економічної блокади
+2,5	<ul style="list-style-type: none"> - встановлення нестратегічних але партнерських відносин; - підписання тимчасової угоди про припинення вогню; - зняття ембарго на постачання зброї; - підписання двосторонньої угоди про вільну торгівлю 	-2,5	<ul style="list-style-type: none"> - створення двостороннього військового союзу для протидії протилежній стороні; - виникнення повторних військових сутичок; - здійснення ембарго на постачання зброї; - розірвання двосторонньої угоди про вільну торгівлю
+2	<ul style="list-style-type: none"> - створення механізмів регулярних зустрічей лідерів держав; - за своєю ініціативою вихід із багатосторонніх військових союзів спрямованих проти протилежної сторони або вступ до багатосторонніх військових союзів протилежної сторони; - оголошення про припинення військової допомоги антиурядовим силам протилежної сторони; - підписання важливих угод про військове співробітництво або спільної розробки озброєнь та військової техніки; - зняття економічного ембарго або широкомасштабних санкцій 	-2	<ul style="list-style-type: none"> - висилка дипломатів високого рангу чи загроза відкликання посла; - вступ до багатосторонніх військових союзів, що спрямовані проти протилежної сторони або вихід із багатосторонніх військових союзів протилежної сторони; - надання широкомасштабної військової підтримки антиурядовим силам протилежної сторони; - розрив угоди про військово-технічне співробітництво або виведення особового складу з території протилежної сторони; - заморожування активів; - введення економічного ембарго або широкомасштабних економічних санкцій
+1,5	<ul style="list-style-type: none"> - офіційні візити глав держав та урядів; - державні візити; - заява уряду про тверду підтримку протилежної сторони; - великомасштабні спільні військові навчання; - великомасштабне виведення військ з пограниччя; - підписання двосторонньої угоди в сфері економічного співробітництва 	-1,5	<ul style="list-style-type: none"> - призупинення або скасування візитів глав держав та урядів; - заява уряду про протест або попередження; - проведення великомасштабних військових навчань для демонстрації протилежній стороні; - розміщення великомасштабної військової бази на прикордонні з протилежною стороною; - розрив двосторонньої угоди у сфері економічного співробітництва

+1	<ul style="list-style-type: none"> - робочі візити глави держави та уряду; - внесення пропозицій щодо підтримки базових політичних установок протилежної сторони; - здійснення зустрічей на рівні послів; - уряд видає суворе попередження ворожій державі протилежної сторони; - спільні військові навчання обмеженого масштабу 	-1	<ul style="list-style-type: none"> - скасування візитів глав держави та урядів; - внесення пропозицій з протидії базовим політичним настановам протилежної сторони; - відмова від зустрічей на рівні послів; - уряд видає суворе попередження; - невігідне протилежній стороні розміщення військ
+0,8	<ul style="list-style-type: none"> - візити членів уряду: державних керівників, міністра закордонних справ; - уряд висловлює свою підтримку проведенню внутрішньої політики протилежною стороною; - укладаються прикордонних угод, а також угоди з питань безпеки; - відновлюються контакти по військовій лінії 	-0,8	<ul style="list-style-type: none"> - відкладаються візити членів уряду: державних керівників, міністра закордонних справ; - органи адміністративної влади втручаються у внутрішні справи протилежної сторони; - відбувається прикордонний конфлікт чи військовий конфлікт низької інтенсивності; - припиняються контакти по військовій лінії або припиняються переговори на високому рівні з військових питань
+0,6	<ul style="list-style-type: none"> - видання спільної заяви чи комюніке; - відновлення діалогу чи механізму співробітництва у сфері політики та безпеки; - оголошення про врегулювання торгових конфліктів; - внесення пропозицій щодо зняття ембарго на постачання озброєнь протилежній стороні 	-0,6	<ul style="list-style-type: none"> - пред'явлення звинувачень протилежній стороні на міжнародних конференціях такими фразами як «крайнє обурення», «рішуче засудження»; - випуск спільних комюніке про спільне протистояння протилежній стороні; - призупинення діалогу з політичних питань та питань безпеки; - провокування торгових конфліктів із порушенням кримінальних справ чи запровадженням реторсії
+0,5	<ul style="list-style-type: none"> - проведення переговорів з актуальних питань чи візит великої ескадри у порт протилежної сторони; - передача військових технологій протилежній стороні; - скорочення кількості військ на кордоні з протилежною стороною; - скасування заборони на в'їзд громадян у протилежний бік (наприклад, журналістів) 	-0,5	<ul style="list-style-type: none"> - проведення жорстких переговорів послом (а також дипломатичним корпусом та представниками міністерства); - проведення загрозливих протилежній стороні військових навчань; - перешкоджання іншим державам у справі продажу озброєнь протилежній стороні; - незначні військові заходи чи обмежений військовий конфлікт;

			- заборона на в'їзд громадян протилежної сторони (наприклад, журналістів)
+0,4	<ul style="list-style-type: none"> - підтримка протилежної сторони з питань міжнародної діяльності чи політики за допомогою дипломатичних заяв; - активна участь у підтримці іншими державами міжнародних ініціатив протилежної сторони; - продаж зброї протилежній стороні 	-0,4	<ul style="list-style-type: none"> - у дипломатичній заяві даються заперечення щодо міжнародних дій та політики протилежної сторони, висловлюється таке: «сильне невдоволення і рішучий опір», «різке осуд» і «різкий протест»; - активну участь у міжнародних ініціативах інших держав спрямованих проти протилежної сторони; - між воюючими державами не вперше відбувається локальне повітряне бомбардування
+0,3	<ul style="list-style-type: none"> - у дипломатичній заяві твердо підтримується політика протилежної сторони чи проводяться телефонні розмови глав держав; - звичайні військові зв'язки (наприклад, візити військових кораблів); - проводиться діалог та консультації з політичної безпеки; - продовжуються нормальні торгові відносини (наприклад, надається принцип найбільшого сприяння); - проводяться широкомасштабні заходи щодо культурного обміну 	-0,3	<ul style="list-style-type: none"> - у дипломатичній заяві йдеться про «різке невдоволення»; - критикується не вигідна для двох держав політика протилежної держави; - перериваються звичайні військові зв'язки (наприклад, візити військових кораблів); - уповільнюється двосторонній діалог з лінії політичної безпеки; - обмежуються культурні обміни; - вводяться обмеження на постачання техніки подвійного призначення, а також експорт матеріальних цінностей
+0,2	<ul style="list-style-type: none"> - у дипломатичній заяві міститься висока оцінка політики протилежної сторони або тривають телефонні розмови глав МЗС; - послаблюється економічне ембарго чи усуваються економічні санкції на окремі позиції; - врегульовуються значні цивільні суперечки; - у великомасштабних народних заходах, які проводять організації, підтримується протилежна держава 	-0,2	<ul style="list-style-type: none"> - у дипломатичній заяві йдеться про «велике співчуття», «неможливість за будь-що прийняти», «незгоду», «серйозну заклопотаність»; - продовжується економічне ембарго чи економічні санкції на окремі позиції; - відбуваються ділові розбіжності чи значні громадянські суперечки; - у великомасштабних народних заходах, які проводять урядові організації, висловлюється незгода з позицією протилежної держави
+0,1	<ul style="list-style-type: none"> - у дипломатичній заяві висловлюється привітання або керівники надсилають листи з привітаннями; - підтверджується підтримка важливих позицій протилежної сторони; 	-0,1	<ul style="list-style-type: none"> - у дипломатичній заяві висловлюється занепокоєння та жаль; - підтверджується незгода з важливими позиціями протилежної сторони;

	<p>- уряд робить внески, підписує прості економічні угоди</p>	<ul style="list-style-type: none"> - міністерство торгівлі чи торговельно-економічний орган заявляє про «рішуче заперечення»; - розриваються прості економічні угоди; - відкладається підписання великих спільних проєктів щодо економічного співробітництва; - утворюється не вигідна для протилежної сторони торговельна політика; - вносяться вимоги щодо зміни торговельно-економічних угод; - на окремі підприємства накладаються антидемпінгові санкції
--	---	---

**Оцінка китайсько-російських нормативно-правових документів
на основі методу Суєтуна**

№	Дата	Назва документу	Оцінка
<i>Міждержавний рівень</i>			
1.	29.02.2000	Угода між урядом рф та Урядом КНР про взаємні поїздки громадян	0,5
2.	29.02.2000	Угода між урядом рф та Урядом КНР про безвізові групові туристичні поїздки	0,5
3.	06.2000	Угода про розширення наукового обміну та співробітництва	0,3
4.	07.2000	Угода про співробітництво та розширення наукового обміну	0,3
5.	18.07.2000	Угода між урядом рф і Урядом КНР про продовження співробітництва в енергетичній сфері	0,1
6.	18.07.2000	Угода між урядом рф і Урядом КНР про співпрацю у спорудженні та експлуатації в Китаї експериментального реактора на швидких нейтронах	0,3
7.	03.11.2000	Торгівельна угода між урядом рф і Урядом КНР на 2001-2005 роки	0,3
8.	03.11.2000	Угода між урядом рф і Урядом КНР про співробітництво у спільному освоєнні лісових ресурсів	0,3
9.	03.11.2000	Угода між урядом рф та Урядом КНР про тимчасову трудову діяльність громадян росії в КНР та громадян КНР у росії	0,2
10.	15.02.2001	Угода між урядом росії та Урядом КНР про спільне будівництво прикордонного мостового переходу через річку Аргунь в районі Олочі-Шивей	0,8
11.	16.07.2001	Договір про добросусідство, дружбу та співробітництво між рф і КНР	6
12.	25.04.2002	Консульський договір між рф і КНР	4,5
13.	10.05.2002	Угода між урядом рф і Урядом КНР про постачання з росії в КНР продукції військового призначення, надання технічного сприяння та умов розрахунків	0,5
14.	02.12.2002	Договір між російською федерацією та Китайською Народною Республікою про передачу засуджених	0,1
15.	23.09.2003	Програма багатосторонньої торговельно-економічної співпраці держав-членів ШОС	1,5
16.	14.10.2004	Додаткова угода між рф і КНР про російсько-китайський державний кордон на його східній частині	0,8
17.	2005	Угода між рф і КНР про передачу острова Тарабаров, західної частини Великого Уссурійського та деяких дрібних островів	9
18.	01.07.2005	Угода між урядом рф і Урядом КНР про остаточне врегулювання заборгованості колишнього СРСР і росії перед КНР	1,5
19.	26.10.2005	Угода про міжбанківське співробітництво (об'єднання) у рамках ШОС	0,1

20.	03.11.2005	Угода між урядом російської федерації та Урядом Китайської Народної Республіки про вивчення російської мови в Китайській Народній Республіці та китайської мови у російській федерації	0,3
21.	2006	Угода між урядами державами-членами ШОС про співпрацю у галузі освіти	0,3
22.	09.11.2006	Угода між урядом рф і Урядом КНР про заохочення та взаємний захист капіталовкладень	0,1
23.	28.04.2007	Угода між урядом рф та Урядом КНР про здійснення ремонтно-відновлювальних робіт на радянських військових похованнях та меморіалах та перенесення цих поховань та меморіалів (у формі обміну нотами)	0,2
24.	06.11.2007	Протокол до угоди між урядом рф і Урядом КНР про співробітництво у спорудженні на території КНР газоцентрифужного заводу зі збагачення урану для атомної енергетики від 18 грудня 1992 р.	0,5
25.	29.01.2008	Угода між урядом російської федерації та Урядом Китайської Народної Республіки про раціональне використання та охорону транскордонних вод	0,1
26.	16.04.2008	Угода між урядом рф і Урядом КНР про передачу китайській стороні будівель та споруд, розташованих на китайській території островів Хейсяцзидао (Великий Уссурійський)	0,8
27.	23.09.2009	Програма співробітництва регіонів Далекого Сходу та східного Сибіру рф і Північно-Східного Китаю	1,5
28.	13.10.2009	Угода між урядом російської федерації та Урядом Китайської Народної Республіки про взаємне відкриття культурних центрів	0,3
29.	23.03.2010	Протокол до угоди між урядом рф і Урядом КНР про співробітництво у спорудженні біля КНР атомної електростанції та наданні росією КНР державного кредиту від 18 грудня 1992 р.	0,1
30.	15.06.2010	Угода між урядом рф і Урядом КНР про відкриття відділення торговельного представництва росії в КНР у м. Шанхай	0,3
31.	06.12.2012	Протокол між урядом рф та Урядом КНР про співпрацю у спорудженні на території КНР енергоблоків № 3 та № 4 Тяньванської атомної електростанції	0,1
32.	21.05.2014	Угода про міжрегіональне співробітництво рф та КНР	0,3
33.	21.05.2014	Угода про розширення та поглиблення коопераційних зв'язків між компаніями росії та Китаю	0,1
34.	03.09.2015	Угода між урядом рф і Урядом КНР про заснування генерального представництва росії в м. Ухань та генерального консульства КНР у м. Казань	4,5
35.	03.09.2015	Угода між урядом рф та Урядом КНР про заснування генерального представництва росії у м. Харбін та генерального представництва КНР у м. Владивосток	4,5
36.	25.06.2016	Доповнення до угоди між урядом рф та Урядом КНР про співробітництво у спорудженні на території КНР атомної електростанції та надання росією КНР державного кредиту	0,1
37.	19.04.2018	Угода про стратегічне співробітництво з новим районом розвитку Сісянь (Китайсько-російський парк високих технологій «Інноваційний Шовковий шлях»)	3

38.	08.06.2018	Протокол між урядом рф та Урядом КНР про співпрацю у серійному спорудженні на території КНР енергоблоків атомної електростанції «Сюйдапу»	0,1
39.	30.10.2018	Програма розвитку китайсько-російського співробітництва в торгово-економічній та інвестиційній сфері на Далекому Сході рф на 2018-2024 роки	1,5
40.	07.11.2018	План розвитку сільського господарства Далекого Сходу та Байкальського регіону росії та Північно-Східного Китаю.	1,5
41.	25.10.2019	Угода про торгово-економічне співробітництво між ЄАЕС та КНР	1,5
42.	22.09.2020	Угода між урядом російської федерації та Урядом Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі спільного виробництва телевізійних програм	0,3
43.	31.01.2023	Угода між урядами рф та КНР про співпрацю у сфері постачання природного газу з росії до Китаю за далекосхідним маршрутом	0,1
44.	21.03.2023	Угода між урядом рф та Урядом КНР про співпрацю в галузі спільного виробництва телевізійних програм	0,3
Міжрегіональний рівень			
1.	08.08.2000	Угода між урядом Калузької області російської федерації та Народним Урядом Провінції Шеньсі Китайської Народної Республіки про торгово-економічне та культурне співробітництво	1,5
2.	30.08.2000	Угода між адміністрацією Приморського краю (рф) та Народним урядом провінції Хейлунцзян (КНР) про торгово-економічне співробітництво	1,5
3.	17.07.2001	Угода про встановлення поріднених відносин між адміністрацією Ульяновської області (рф) та Народним урядом провінції Шаньсі (КНР)	0,3
4.	29.10.2001	Меморандум про дружню співпрацю між Хабаровським краєм (рф) та провінцією Хейлунцзян (КНР)	1,5
5.	04.12.2002	Угода між урядом Саратовської області (російська федерація) та Народним урядом провінції Хубей (Китайська Народна Республіка) про співпрацю в торгово-економічній, науково-технічній та інших сферах	1,5
6.	03.2005	Угода між адміністрацією Ярославської області (рф) та Народним урядом провінції Цзянсі (КНР) про торгово-економічне співробітництво	1,5
7.	10.12.2007	Угода про торгово-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво між урядом Республіки Тива російської федерації та Народним Урядом Автономного району Внутрішня Монголія Китайської Народної Республіки	1,5
8.	15.05.2008	Угода про торгово-економічне та науково-технічне співробітництво між Урядом Татарстану (рф) та Урядом провінції Шаньдун (КНР)	1,5
9.	25.06.2009	Угода між урядом Амурської області російської федерації та Народним Урядом провінції Хейлунцзян Китайської Народної Республіки про економічне, науково-технічне та культурне співробітництво	1,5
10.	11.09.2009	Меморандум про співпрацю в галузі охорони навколишнього середовища та освоєння острова Великий Уссурійський між	0,2

		Урядом Хабаровського краю (рф) та Народним Урядом провінції Хейлунцзян (КНР)	
11.	12.10.2009	Програма співпраці між регіонами Далекого Сходу та Східного Сибіру рф та Північного Сходу КНР до 2018 р.	1,5
12.	24.05.2010	Угода про встановлення побратимських відносин між урядом Єврейської автономної області російської федерації та Народним урядом провінції Хейлунцзян Китайської Народної Республіки	0,3
13.	16.06.2010	Угода між урядом Забайкальського краю російської федерації та Народним Урядом провінції Хейлунцзян Китайської Народної Республіки про торгово-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво	1,5
14.	26.11.2012	Угода про встановлення дружніх зв'язків між урядом Хабаровського краю (рф) та Народним Урядом провінції Гуандун (КНР)	0,3
15.	09.10.2013	Угода між урядом Московської області (російська федерація) та Народним Урядом провінції Цзянсу (Китайська Народна Республіка)	1,5
16.	23.06.2014	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки (російська федерація) та Народним Урядом провінції Сичуань (Китайська Народна Республіка) про співпрацю в торгово-економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах	1,5
17.	25.07.2014	Угода про торгово-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво між урядом Нижегородської області (рф) та Народним урядом провінції Аньхой (КНР)	1,5
18.	07.2014	Рамкова угода про встановлення побратимських відносин між урядом Сахалінської області (рф) та Народним урядом провінції Хейлунцзян (КНР)	0,3
19.	28.12.2015	Угода між урядом Забайкальського краю російської федерації та народним Урядом автономного району Внутрішня Монголія Китайської Народної Республіки про створення механізму регулярних зустрічей керівників регіонів	2
20.	07.06.2016	Угода між урядом Хабаровського краю (рф) та Народним Урядом провінції Цзилінь (КНР) про торгово-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво	1,5
21.	19.07.2016	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки (російська федерація) та Народним урядом провінції Аньхой (Китайська Народна Республіка) про співпрацю в торгово-економічній, науково-технічній та гуманітарній областях	1,5
22.	16.06.2017	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки (російська федерація) та Народним урядом провінції Хубей (Китайська Народна Республіка) про співпрацю в торгово-економічній, науково-технічній та гуманітарній областях	1,5
23.	26.09.2017	Угода між урядом Нижегородської області (російська федерація) та Народним урядом провінції Хунань (Китайська Народна Республіка) про торгово-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво	1,5
24.	10.07.2018	Угода між урядом Калузької області (російська федерація) та Народним Урядом провінції Хейлунцзян (Китайська Народна	1,5

		Республіка) про торгово-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво	
25.	30.03.2019	Угода між урядом Красноярського краю (російська федерація) та Народним Урядом провінції Хейлунцзян (Китайська Народна Республіка) про здійснення міжнародних та зовнішньоекономічних зв'язків у торгово-економічній, науково-технічній, культурній та гуманітарній сферах	1,5
26.	23.05.2019	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки (російська федерація) та Народним урядом провінції Хубей (Китайська Народна Республіка) про співпрацю в торгово-економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах	1,5
27.	23.05.2019	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки (російська федерація) та Народним урядом провінції Цзянсі (Китайська Народна Республіка) про здійснення міжнародних та зовнішньоекономічних зв'язків у торгово-економічній, науково-технічній, культурній та гуманітарній сферах	1,5
28.	24.06.2019	Угода про реалізацію пріоритетного інвестиційного проекту «Створення агропромислового комплексу «Сичуань-Чувашія» на території Чуваської Республіки»	1,5
29.	04.09.2019	Угода між урядом Нижегородської області (російська федерація) та Народним урядом провінції Хубей (Китайська Народна Республіка) про торгово-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво	1,5
30.	05.09.2019	Угода про торгово-економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво між урядом Красноярського краю (російська федерація) та Народним Урядом Автономного району Внутрішня Монголія (Китайська Народна Республіка)	1,5
31.	31.07.2019	Угода між урядом Республіки Тива російської федерації та Урядом Сіньцзян-Уйгурського автономного району Китайської Народної Республіки про торгово-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво	1,5
32.	08.09.2022	Угода про встановлення побратимських зв'язків між адміністрацією муніципальної освіти «Виборзький район» Ленінградської області (російська федерація) та Народним урядом міста Сюйчжоу провінції Цзянсу (Китайська Народна Республіка)	0,3
33.	09.11.2023	Угода між Урядом Пензенської області (російська федерація) та Народним урядом провінції Шеньсі (Китайська Народна Республіка) про здійснення міжнародних та зовнішньоекономічних зв'язків у торгово-економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах	1,5
34.	22.12.2023	Угода про встановлення дружніх відносин між урядом Московської області (російська федерація) та Народним Урядом провінції Шаньдун (Китайська Народна Республіка)	0,3
35.	06.06.2024	Угода про встановлення побратимських відносин із Народним урядом провінції Ляонін КНР	0,3

<i>Адміністративно-територіальний рівень</i>			
1.	17.07.2001	Угода між адміністрацією Костромської області (рф) та Народним урядом міста Сянфан (КНР) про торгово-економічне співробітництво	1,5
2.	09.08.2002	Меморандум про встановлення відносин дружнього обміну та торгово-економічного співробітництва між Яньбянь-Корейським автономним округом (КНР) та містом Владивосток (рф)	0,3
3.	04.02.2004	Угода з Народним урядом м. Ічунь провінції Хейлунцзян (КНР) про відкриття представництва м. Ічунь у Єврейській автономній області	4,5
4.	05.02.2004	Угода з Народним урядом Цземуси провінції Хейлунцзян (КНР) про відкриття представництва м. Цземуси в Єврейській автономній області	4,5
5.	2005	Угода про створення Міжнародного комітету із співробітництва між Хабаровськом та Харбіном	1,5
6.	2007	Угода між адміністрацією міста Барнаул (рф) та Народним урядом автономного округу Чанзі-Хуейськ (КНР) про торгово-економічне співробітництво	1,5
7.	2008	Угода між адміністрацією Самарської області (рф) та Народним урядом міста Шеньчжень (КНР) про торгово-економічне співробітництво	1,5
8.	18.05.2011	Угода про встановлення побратимських відносин між міським округом Владивостока (рф) та Яньбянь-Корейським автономним округом (провінція Цзилінь, КНР)	0,3
9.	02.06.2013	Протокол намірів про прикордонну співпрацю з повітом Жаохе провінції Хейлунцзян (КНР) та муніципальним районом імені Лазо Хабаровського краю (рф)	0,8
10.	02.06.2013	Угода про співробітництво адміністрації Смідовичського муніципального району (ЄАО) з Головним управлінням лісової промисловості провінції Хейлунцзян (КНР)	1,5
11.	08.06.2013	Угода з Народним урядом м. Хеган провінції Хейлунцзян (КНР) про відкриття представництва м. Хеган у Єврейській автономній області	4,5
12.	04.06.2014	Угода про встановлення побратимських відносин між Новосибірським районом Новосибірської області та містом Цзісі (КНР)	0,3
13.	17.06.2014	Угода про встановлення побратимських зв'язків між муніципальною освітою Смідовичського муніципального району (ЄАО) та містом Хайлінь провінції Хейлунцзян (КНР)	0,3
14.	23.06.2014	Угода між кабінетом міністрів Чуваської Республіки російської федерації та Народним Урядом міста Чунцин Китайської Народної Республіки	1,5
15.	18.05.2016	Угода між Ванінським районом та містом Фуюань провінції Хейлунцзян (КНР) про встановлення дружніх зв'язків	0,3
16.	08.09.2022	Угода про встановлення побратимських зв'язків між адміністрацією муніципальної освіти «Виборзький район» Ленінградської області (російська федерація) та Народним урядом міста Сюйчжоу провінції Цзянсу (Китайська Народна Республіка)	0,3

17.	24.10.2023	Угода про встановлення побратимських відносин між міським округом «Місто Білгород» (рф) та містом Дечжоу провінції Шаньдун (КНР)	0,3
<i>Міжмуніципальний рівень</i>			
1.	2000	Угода між міським урядом Томська та урядом міста Ляоян про спільне створення зразкової зони щодо поширення високих та нових технологій на території Ляояна	1,5
2.	24.02.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Тачен (КНР) та Рубцовськ (рф)	0,3
3.	25.04.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Лоян (КНР) та Тольятті (рф)	0,3
4.	27.09.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чанчуть (КНР) та Улан-Уде (рф)	0,3
5.	17.10.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Мянъян (КНР) та Обнінськ (рф)	0,3
6.	28.11.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Пиндиншань (КНР) та Сизрань (рф)	0,3
7.	06.12.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хух-Хото (КНР) та Улан-Уде (рф)	0,3
8.	15.12.2000	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Сяньян (КНР) та Калуга (рф)	0,3
9.	30.10.2001	Угода про встановлення побратимських відносин між містом Біробіджан (ЄАО) та містом Хеган (провінція Хейлунцзян, КНР)	0,3
10.	2001	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хейхе (КНР) та Якутськ (рф)	0,3
11.	27.09.2003	Угода про встановлення відносин всебічного співробітництва між містами Владивосток (рф) та Чанчунь (КНР)	1,5
12.	16.10.2003	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Гуанчжоу (КНР) та Казань (рф)	0,3
13.	2003	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хеган (КНР) та Біробіджан (рф)	0,3
14.	14.09.2004	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Цитайхе (КНР) та Артем (рф)	0,3
15.	11.10.2004	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чжанцзяган (КНР) та Вязьма (рф)	0,3
16.	27.10.2004	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Лхаса (КНР) та Еліста (рф)	0,3
17.	11.2004	Угода про встановлення побратимських відносин між районом Юйчжун (м. Чунцін) (КНР) та м. Володимир (рф)	0,3
18.	29.09.2005	Угода про Союз міст із розвиненим машинобудуванням Північно-Східної Азії	1,5
19.	2007	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Циндао (КНР) та Санкт-Петербург (рф)	0,3
20.	2007	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Цзібо (КНР) та Братськ (рф)	0,3
21.	2007	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Суйчан (КНР) та Кінель (рф)	0,3

22.	2007	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чжаньцзян (КНР) та Серпухов (рф)	0,3
23.	2007	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Харбін (КНР) та Якутськ (рф)	0,3
24.	2008	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Харбін (КНР) та Краснодар (рф)	0,3
25.	2009	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хейхе (КНР) та Благовещенськ (рф)	0,3
26.	2009	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Кайфен (КНР) та Омськ (рф)	0,3
27.	2010	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Шіян (КНР) та Енгельс (рф)	0,3
28.	22.02.2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містом Хабаровськ (рф) та містом Санья провінції Хайнань (КНР)	0,3
29.	18.05.2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містом Біробіджан (ЄАО) та містом Ічунь (провінція Хейлунцзян, КНР)	0,3
30.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Ічунь (КНР) та Біробіджан (рф)	0,3
31.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Цзяньїнь (КНР) та Володимир (рф)	0,3
32.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Гуюань (КНР) та Калінінград (рф)	0,3
33.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Ліньцан (КНР) та Дубна (рф)	0,3
34.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Карамай (КНР) та Іскітім (рф)	0,3
35.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Шеньян (КНР) та Уфа (рф)	0,3
36.	2011	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Ченду (КНР) та Волгоград (рф)	0,3
37.	2012	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чжухай (КНР) та Жуковський (рф)	0,3
38.	2012	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хуайань (КНР) та Магнітогорськ (рф)	0,3
39.	2012	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чженцзян (КНР) та Ставрополь (рф)	0,3
40.	2012	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Шанжао (КНР) та Суздаль (рф)	0,3
41.	2013	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Фукан (КНР) та Бердськ (рф)	0,3
42.	2013	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Шуан'яшань (КНР) та Магадан (рф)	0,3
43.	2013	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Шеньян (КНР) та Новосибірськ (рф)	0,3
44.	2014	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Гуандун (КНР) та Санкт-Петербург (рф)	0,3
45.	2014	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Алтай (КНР) та Новоалтайськ (рф)	0,3

46.	2014	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Чанчжоу (КНР) та Ставрополь (рф)	0,3
47.	2014	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Вейнань (КНР) та Комсомольськ-на-Амурі (рф)	0,3
48.	2015	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Бінчжоу (КНР) та Калуга (рф)	0,3
49.	2015	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Ціікар (КНР) та Уфа (рф)	0,3
50.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Біцзе (КНР) та Звенигород (рф)	0,3
51.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Харбін (КНР) та Мурманськ (рф)	0,3
52.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Сянтань (КНР) та Ульяновськ (рф)	0,3
53.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Хефей (КНР) та Уфа (рф)	0,3
54.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Наньчан (КНР) та Уфа (рф)	0,3
55.	2016	Угода про встановлення побратимських відносин між районом Футянь м. Шеньчжень та м. Тольятті	0,3
56.	24.03.2016	Угода про встановлення побратимських зв'язків між містом Комсомольськом-на-Амурі (Хабарівський край рф) та містом Вейнань (провінція Шеньсі, КНР)	03
57.	05.2016	Угода про співпрацю між зоною нових та високих технологій м. Яньтай та технопарком «Строгіно»	1,5
58.	15.06.2017	Угода про встановлення побратимських відносин між містом Владивостоком (рф) та містом Харбіном (КНР)	0,3
59.	16.06.2017	Угода про встановлення побратимських відносин між містом Іжевськ російської федерації та містом Ухань Китайської Народної Республіки.	0,3
60.	22.01.2018	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Лінцань (провінція Юньнань, КНР) та м. Дубна московської області (рф)	0,3
61.	31.05.2019	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Нижній Новгород (рф) та Хефей (КНР).	0,3
62.	2020	Угода про встановлення побратимських відносин між містами Цюйцзін (КНР) та Волгоград (рф)	0,3